

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

עקב

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בנימו ישישכר שמואלו שליט"א

התשפ"ה

כל הזכויות שמורות
למוכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למוכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מור אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר שמואל ורחל ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת נחמיה ומוזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמות

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הלכות שבת

קציצת הצפרנים

- א. אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בה בימי החול ואפילו בשעות הבוקר מפני כבוד השבת.^א
- ב. סעודת מצוה שחל זמנה בערב שבת כגון סעודת מילה, וכן סעודת אירוסין ונישואין, וכן סעודת פדיון הבן בזמנו, וסעודת בר מצוה אם הוא ממש ביום שנעשה בר מצוה, מותר לעשותה בערב שבת אע"פ שע"י כך לא יוכל לאכול סעודת שבת לתאבון,^ב ומ"מ טוב להיזהר שתהא קודם שעה עשירית וכל מה שאפשר להקדים יקדים.^ג
- ג. סעודה שרגיל בה בימות החול מותר מן הדין לאוכלה כל היום, אמנם מצוה להימנע מזה מתשע שעות ומעלה כדי שיאכל סעודת הלילה לתאבון, ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אינו נמנע עד קבלת שבת ומכל מקום המחמיר בזה תע"ב.^ד
- ד. תענית יחיד שאין קבוע לו זמן, באופן שהאדם יכול להתענות באיזה יום שירצה, אין מתענין בערב שבת, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה.^ה

עיונים והארות

פת לחם עם צנון וכיוצא בו למאן דאפשר, (ב"ח). ויש נמנעים מחצות ואילך שאין אוכלים כי אם מיני מזונות ופירות. והסוּעָד בער"ש משעה חמישית לא יאמר בסעודה על נהרות בבל כ"א שיר המעלות עכ"ל.

ועי' בב"י (ד"ה וכתב שם) שכתב בשם הרב המגיד שאע"פ שמוֹתֵר, ה"מ לצורך שעה אבל לעשות כן תמיד, לא. דמחזי כמזלזל בכבוד שבת, עי"ש.

ה. **איתא** בגמ' עירובין (מ:) הני בני בי רב, דיתבי בתעניתא במעלי שבתא וכו' והנה הטור (סי' רמט) למד מכאן דדרך אנשי מעשה להתענות בער"ש כל היום. ובב"י הוכיח מהגמ' ירושלמי (תענית פ"ב ה"ב) דגרסינן התם רבי אבון ציים כל ערובת שבא. דהיינו שר' אבון היה צם כל ער"ש. והטעם כדי שיהיו תאבים לאכול בלילה. ובמחזיק ברכה (ס"ק ב) כתב שהטעם כדי שע"י הצום יפשפש במעשיו ובזה ישרה עליו תוספת נשמה יתירה. וכ"פ בשו"ע (שם סעי' ג).

אמנם דעת הרוקח (סי' לו) דאין להתענות לכתחלה בערב שבת דאמרינן בשילהי מגילת תענית (פ"א) הנשבע להתענות בערב שבת הרי זה שבועת שוא שמקצת ערב שבת כשבת עכ"ל. וכ"פ המג"א (ס"ק ז) ובמשנ"ב (ס"ק יח) ושאר אחרונים, והטעם כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. וכ"כ הכה"ח (שם ס"ק כב) והוכיח מדברי שעה"כ (דף ס"ג) שכתב, ביום שישי יכולין להכין עצמו לקבל תוספת נשמה משבת הבאה, גם מסיבה זו לא היו אנשי משמר מתענים ביום שישי מפני כבוד השבת פי' כדי שיקבל עליו תוספת נשמת השבת עכ"ל, משמע כי כיון שביום שישי מקבל תוספת נשמה אין ראוי להתענות, וכ"מ ממ"ש בשעה"כ (דף סב ע"א) כי ביום שישי מהתחלת שעה חמישית נכנסת הארת שבת יעו"ש, א"כ כיון שמקודם חצות נכנסת הארת שבת הרי רוב היום בהארת שבת ורובו ככולו וע"כ אין ראוי להתענות בו מפני כבוד הארת השבת עכ"ל.

א. **איתא** בגמ' בגיטין (לה:) אמר רבה, בהני תלת מילי נחת בעלי בתים מנכסיהון: דמפקי עבדיהו לחירותא, ודסיירי נכסיהו בשבתא, ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא, דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: שתי משפחות היו בירושלים, אחת קבעה סעודתא בשבתא ואחת קבעה סעודתא בערב שבת, ושתייהו נעקרו. והובא בטוש"ע (סי' רמט סעי' ב) וז"ל: אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול. ע"כ. וכן הוא בבא"ח (שם אות כא). ובמג"א (ס"ק ד) כתב דבחידישי הרשב"א כתב בשם רבנו חננאל טעם אחר, שמתוך טרדת הסעודה לא יתעסקו בצרכי שבת. ובכה"ח (שם ס"ק ט) כתב דה"ה דאסור לשתות בקביעות כל היום דעל ידי שישתכר יבטל ממצות שבת לגמרי.

ב. **שם** בהג"ה, בא"ח (שם). והחכם עיניו בראשו שלא יאכל כל שבעו מפני כבוד השבת, כה"ח (סי' רמט ס"ק יד) וסעודת אירוסין ונישואין היינו שנערכה החתונה בער"ש, ומנהג ירושלים שאפי' שעושין הנשואין בער"ש אין עושין הסעודה כי אם בליל שבת.

וסעודת סיום מסכת. עי' בה"ל (ד"ה או פדיון הבן) שכתב דה"ה בסיום מסכתא דהוי סעודת מצוה. ומו"ר מופת הדור (שבת ח"א הלכות הכנות לשבת הלכה יג) כתב דלכתחילה ידחה ליום אחר. ועי' בחוט שני (ח"א פ"ז ס"ק א) ובהלכה ברורה (הלכה ד) דרק אם אירע וסיים המסכת בע"ש שרי. אבל בסיים המסכת קודם לכן ורוצה לעשות הסעודה בער"ש אין רשאי ואסור.

ג. **מ"א** (שם ס"ק ו), בא"ח (שם), כה"ח (שם).

ד. **שו"ע** (שם), בא"ח (שם אות כב), וכתב כה"ח (שם ס"ק יט) וז"ל, אנשי מעשה נוהגים שאפי' קודם מנחה אינם קובעים סעודה שרגילים בה בימי החול אלא פוחתין ממנה הרבה כגון

ה. תענית שזמנה בערב שבת כגון תענית שבעה באדר או ערב ראש חודש או תענית ייארציט או שובבי"ם, מותר להתענות בערב שבת עד צאת הכוכבים, אך י"א שלא ישלים תעניתו עד צאת הכוכבים, וצריך לפרש זה בקבלת התענית עד שהציבור ישלימו תפילתן ומונהגינו אם מתענים בער"ש של ימי השובבי"ם משלימים התענית.

עיונים והארות

ולפדות שאר הימים בכסף לא יצום בערב שבת, בכל אופן משמע שצמים בעבור התיקון בימי השובבים בערב שב"ק.

ובן כתב בשו"ע הר"ב (הלכות שבת ס' רמט ס"ק יב) שכל תענית שזמנו הוא בערב שבת אין צריך לדחות התענית ביום אחר לפי שאיסור זה שלא יכנס לשבת מעונה הוא איסור קל ולא חששו לו כמו המתענה תענית של ימי מיתת הצדיקים וכן ער"ח א"כ משמע גם ימי השובבים אפשר להתענות בהם בער"ש.

ובן משמע ממהר"ם פאפירש בספר אור צדיקים (ס' כח סעי' א) שתענית שובבים מסוגלים יותר ביום שישי משאר ימי השבוע כי יום שישי הוא נגד מדת צדיק הנקרא כל כולל כל התיקונים עכ"ל.

ובן כתב הריא"ז מרגליות זצ"ל (בהקדמתו לתיקון היסוד) וז"ל לכן נתעוררנו ע"י קהילא קדישא הקבועים להתענות בכל יום שישי של כל ימי השובבי"ם שידוע שיום שישי הוא מדת היסוד והוא מסוגל ביותר לתקן תיקון זה במדה של אותו יום, וגם המנהג להתענות ביום שישי הוא מהדרכות של מהר"ם מטשערנאבל זיע"א וכן הדריכו בניו לכל אנ"ש שיתענו תעניות של שובבי"ם ביום השישי עכ"ל.

ומרן בהלכות שבת (ס' רמט סעי' ג) כתב דרך אנשי מעשה להתענות בכל ער"ש, ע"כ ובבית יוסף כתב הטעם כדי שיכנסו לשבת כשהם תאבים לאכול, אמנם האחרונים כתבו דאין להתענות בערב שבת כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה מג"א (ס"ק ז) וכן מ"ב (ס"ק יח) והביא אותם בכף החיים (שם ס"ק כב) והביא ג"כ ראיות משער הכוונות שלא מתענים בערב שבת.

ובן הב"ח (שם) כתב לאסור והביא דברי הרוקח (ס' לו) שכתב ע"פ התוספתא בגמ' תענית לאסור התענית בערב שבת, וכן כתב "המרדכי" על הגמ' תענית סימן תרל"א כדעת התוספתא שאסור להתענות בער"ש מטעם שמקצת ערב שבת כשבת עיי"ש ואפשר שהמרדכי מחלק בין יחיד לציבור ועיי"ש.

ומכיון שרוב האחרונים דעתם שלא לצום בערב שב"ק כמו שכתבנו לעיל ובפרט שהרב כף החיים הוכיח משעה"כ שלא כדאי לצום בער"ש, לכן מי שמתענה ממש ארבעים יום או פ"ד ימים כל יום ויום וצריך שהם יהיו ימים רצופים בודאי שיתענה גם בערב שב"ק ויכנס לשבת כשהוא מעונה וכמו שכתבנו בתחילת דברינו משם האר"י ז"ל וזה תיקון הטוב ביותר שאדם יזכה לעשות כמובן אם הוא בריא.

ואם הוא רוצה לצום רק פעם אחת ולפדות שאר התעניות בכסף יעשה התענית ביום חמישי כמו שאנחנו עושים בישיבתנו הקדושה כל יום חמישי מימי שובבים צמים ועושים התיקון, ובזה לא נכנסים למחלוקת הפוסקים.

אמנם אם קשה לו להתענות ביום חמישי היות והוא לומד תורה כל היום ויש לו סדר כבולל ואינו רוצה לבטל יקבל עליו תענית ליום שישי אך כדי שלא יגמור תעניתו עד

ועוד מצינו קפידא אצל חסידים ואנשי מעשה לישון מעט בערב שבת, שהוא בכלל 'לא יכנס לשבת כשהוא מעונה', והיה מוחו צלול לקבל פני שבת מלכתא בשמחה וטוב לבב ולסעוד סעודת ליל שבת בשירות ותשבחות ובדיעה צלולה ומיושבת. (פסקי תשובות הנדה"מ ס' רמט אות ו ומקורו משלחן הטור ס' רנ סעי' ג, ומשמרת שלום ס' כד ס"ק ט, וספר דברי תורה ח"ט אות יג בשם המגיד ממעזריטש ועוד צדיקי קמאי זי"ע, שהיו מקפידים על כך מאד ושכחו את הנוהרים בכך)

ו. **כ"ב** מרן השו"ע (ס' רמט סעי' ד) וכתב הכה"ח פ"א אפי' תענית יחיד. והוא כשיטת הרא"ש והטור והטעם דכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינה תענית, והרמ"א כתב שיש אומרים שלא ישלים אלא מיד שיצא מבהכנ"ס יאכל ואפשר לסמוך על שיטה זו לענין תענית יחיד וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית ומדברי המג"א משמע שסובר כמו הרמ"א ושיאכל מבעוד יום אחר תפילת ערבית אפילו דלא התנה עיין עליו ותרו"ץ וכ"כ מו"ר הבא"ח (פר' לך לך אות כג) שמתענים ולא משלימים.

ותענית חלום לכו"ע מתענה ומשלים שהרי אפי' בשבת יכול להתחיל להתענות ואין להקל בזה דכיון שהוא מפני הסכנה לבטל ולבער חלום רע, שמא לא יועיל לבטל אם לא ישלים עד הלילה (משנ"ב ס"ק כג).

ז. **וראיתי** בנוסחה של תפילת עננו דתיקון היסוד להרש"ש שיש שם הג"ה אם מתענה בערב שבת יוסיף נוסח זה, משמע שהיו מתענים בער"ש תענית שובבי"ם. וכן ראיתי חסידים ואנשי מעשה שמתענים תענית שובבים בער"ש ואומרים נוסח תפילת עננו בתפילת המנחה עם ההוספה הנ"ל, וכן נוהגים בישיבת שער השמים שבשכונת בית ישראל בירושלים בביהכנ"ס "בית יעקב" אשר שם, וכ"ז בתעניות שאינם חיוב גמור שאז י"א שאינו משלים עד צאה"כ אך בתענית ציבור שהם חיוב גמור כמו עשרה בטבת שחל ביום ששי מתענין ומשלימין כמבואר בשו"ע ואחרונים.

ונביא לפניך מה שכתבנו בספר תיקון שובבי"ם הוצאת ישיבת נהר שלום (מהדורת תשע"ו דף תקח) כתב מו"ר האר"י ז"ל בשער רוה"ק (תקון כז דף כג) ענין השובבי"ם הנודעים ר"ל שיש בנוהג קדום בישראל להתענות ארבעים יום שיש מן יום הראשון של פרשת שמות עד פרשת תרומה וקצת מן תצוה ונתנו סימן בהם שובו בנים שובבי"ם וכו'.

הנה מלשון זה משמע שתעניות שובבי"ם מתענים בערב שב"ק היות והרב כותב שצריך שתעניות אלו יהיו רצופים ולא יהיה בהם שום הפסק מלבד ימים טובים שהם שבתות ור"ח ולא הזכיר ערב שבת, ומשמע דערב שבת אם אדם לא יתענה בו יחשב לו הפסק. ועוד שהרב אומר שיש בימי השובבי"ם ארבעים יום ורק אם יצום גם בערב שבת אז ימלאו לו ארבעים יום ואם בער"ש לא יצום לא נגיע לחשבון זה מאחר ואין מחשבים ימי ר"ח וט"ו בשבט, ומוכרח שצמים בער"ש בימי השובבים, אולם אפשר שזה רק אם האדם מתענה כל ימי השובבים רצוף אבל אם רוצה לצום רק יום אחד

ו. צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה בכל ערב שבת כדי שיתכפרו עוונותיו ע"י שמירת שבת, וכן כדי להכין עצמו לקבל תוספת נשמה ממקום גבוה.

עיונים והארות

עלאה קדישא.

ובספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק ז' צ"ח) כתב, שקדושת שבת הוא קדושה עליונה מאד, ואי אפשר לו לאדם להשיגה מפני שהוא מלוכלך בששת ימי החול וכו', ולכן נכון הוא ביום ששי לשוב בתשובה שלימה ולהתודות מכל מה שפגם בששת הימים, כדי לקבל אור השבת כראוי, ואפשר שלכוונה זו היה רבי פלוני מתענה בכל ערב שבת.

ועיי' באגרת התשובה לבעל התניא (פרק י' דף צט ע"ב) וז"ל: מי שא"א לו בכל לילה לעשות תיקון חצות, עכ"פ לא יפחות מפעם א' בשבוע לפני יום השבת כנודע ליודעים שהשבת היא בחי' תשובה עילאה, ושבת' אותיות תש"ב אנוש, כי בשבת היא עליות העולמות למקורם וכו'.

ובדרשות חתם סופר (ח"ג עמוד כו) כ' וז"ל, תניא חנניא אומר חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה, אמר רב יוסף הלכתא רבתי לשבתא, פי' באשר שעולם הבא נקרא שבת, והעולם הזה ערב שבת, ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, ומי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשביעי, על כן ימשמש בבגדיו הצואים שעליו שהם עונותיו, ומאן דתני בבגדיו לא משתבש, ערב שבת עם חשיכה, בעולם הזה בכל לילה עם חשיכה טרם יחשכו כוכבי נשפו, ואמר רב יוסף שפיר הלכתא רבתי לשבתא, כי רבה היא שנמצא כל ימיו בתשובה כנ"ל ודו"ק.

ובספר קדושת יו"ט (בדרוש לפרשת ראה דף קכו) כתב, וחובה על האדם מלפני שבת לעיין במעשיו ויהי' ממאירי דחושבנא ויעשה חשבון מה שעשה כל השבוע, ועל חטאים שימצא בעצמו הוא יתחטא בו בעש"ק ויתודה ויתקן כל הקלקול כדי לקבל שבת מלכתא בקדושה ובטהרה, ואפשר שלזה היו תוקעין כשהיו ישראל שרויין על אדמתן בעש"ק ו' תקיעות כמאמרם ז"ל, כדי לעורר העם בתשובה עורו ישנים משנתכם ונרדמים מתרדמתכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם.

וכתב המשנ"ב (סי' רנ ס"ק ג) כתבו הספרים, יהרהר בתשובה ופשפש במעשיו בכל ערב שבת, כי שבת מקרי כלה מלכתא וכאלו מקבל פני המלך ית"ש, ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש בבגדיי הסחבות של חלאת העונות.

קדושת שבת היא קדושה עליונה במאד, וא"א להאדם להשיגה מפני שהוא מלוכלך בששת ימי החול ששולטים בהם ט"ל מלאכות, ואם בששת ימי השבוע יחטא האדם ואשם אזי כאשר יבא יום השבת לא יוכל האדם לקבל קדושתו, ולכן הוא נכון לשוב בתשובה שלימה ביום הששי ולהתודות מכל מה שפגם כדי לקבל אור השבת כראוי וכו' ע"כ יראה האדם להתודות ולהרהר בתשובה בערב שבת כדי לנקות הפגם שפגם בענפי השבוע, קודם שיחזרו למקורם, כי אם ח"ו יחזרו הענפים למקורם כשהם פגומים אז תשובתו קשה. ובפרט ת"ח צריכים ביותר להכניע גופם כי אין הנשמה מאירה עד שיכנע הגוף וכוחותיו וכו' ויתכפרו כל עוונותיו ע"י ההודיו ושמירת קדושת השבת, ואשרי אדם שומע לי לשקוד על ד' זמנים שזכרנו וטוב לו סלה, בפרט ערב שבת. (שומר שבת פרק א סעי' ו-יג).

הסוף ויכנס לשבת כשהוא מעונה אלא יקבל עליו להתענות עד כמו רביע השעה מקודם שהולך לבהכ"ס לקבלת שבת ואז ישתה איזה כוס קפה ואיזה טעימה מתבשיל שבת ואז לא יכנס למחלוקת. וכמו שכתב מו"ר הרי"ח טוב בספרו הקדוש בא"ח (ש"ב פר' לך לך אות כג) וז"ל כל תענית שאין קבוע לה זמן שיוכל להתענות באיזה יום שירצה אין מתענה בערב שבת אבל אם זמנו בערב שבת כמו יארציט או תענית שבעה באדר או ער"ה מותר להתענות בערב שבת אך לא ישלים עד צאת הכוכבים ויקבל אותם מעיקרא אדעתא דהכי ע"כ וא"כ לדידן גם שובבים זמנו ערב שבת כי יש אומרים שעיקר שובבים לצום ערב שבת הוא בחי' היסוד והרוצה להתענות תענית שובבים בערב שבת לא ישלים תעניתו וכמו שכתבנו והיע"א. מיהו כל זה מדין תעניות שובבים אך אם הוא מחוייב להתענות שלא התענה מעולם עבור שז"ל או שעבר במזיד ועתה מתענה, או שקיבל על עצמו תענית רגילה, יש לומר לו שישלים תעניתו, כי כל תענית שלא השלימה עד צאת הכוכבים אינה תענית כמבואר בשו"ע הלכות תענית והיע"א.

ח. בן מובא בספרי המוסר והביאם כה"ח (סי' ר"ן אות יא), והא"ר (ס"ק ו) כתב שהטעם היות והשבת מכפר אם משמרין אותו כהלכתו, כמ"ש שומר שבת מחללו וארז"ל שאפי' עבד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו והוא ע"י תשובה. וע"ז פירשו את הפסוק "שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולינו", פי' יום השבת הוא משוש לבנו ושמחתנו, אמנם אם בימי החול האדם אינו נזהר במעשיו ואינו חוזר בתשובה אזי נהפך לאבל ח"ו היות ואינו זוכה לקבל תוספת נשמה חשובה ממקום גבוה. גם רמזו בפסוק תשב אנוש עד דכא תשב אותיות שבת ר"ת שבת בו תשוב. וכן כתב באגרות ר' שלומל שבחי האר"י שבצפת כל יום חמישי היו מתאספים קהל גדול לבתי כנסיות והחסידים היו דורשין דברי כבושין ואח"כ עושין וידוי וסליחות ותפילות על כל מה שעשו כל השבוע, ומאריך שם עוד בענינים הללו וכותב שבזכות זה אף אחד לא מת קודם זמנו כולם שם זקנים ומאריכים ימים, אשריהם ואשרי חלקם.

ואעתיק לפניך מה שכתב בספר סידורו של שבת (שורש הראשון, ענף ג עלה ד) מפע"ח וז"ל: ולהבינך ענין הכנה זו מה שנוכל לעשות בשעה קלה הזו הנתוסף מערב שבת לשבת אקדים לך מה שכתב הרב האלקי מוהר"ח ז"ל (בפע"ח שער ערב שבת פ"א) וז"ל אחר שקרא הפרשה יקבל במורא ובשת פנים תוספות שבת שהם אותיות בשת כי ראוי להתבושש מקדושת שבת ע"כ, הנה כלל במלות קצרות ענין רב, והוא כי ענין הבושה הלז הוא שיבוש ממעשה החול שעבר עליו בביטול רצון הבורא ב"ה מעבירות הגדולות או הקטנות זדונות או שגגות וכו'. ויתחרט על כל מחשבה ודיבור ומעשה שעבר עליו בכל ימי החול אשר לא לה' המה וכו', ותיכף נשאר גופו זך ונקי להיות בו די בחי' הכנה והזמנה שיוכל אור קדושת השבת לשכון בו ע"ד ושכנתי בתוכם וכו' עיי"ש.

ובן איתא בזוה"ק (פר' ויקהל דף רד ע"א) כד עאל שבתא אצטריכו אינון עמא קדישא לאסחאה גרמיהו משמושא דחול, מאי טעמא, בגין דבחול רוחא אחרא אזלא ושטיא ושרא על עמא, וכד בעי בר נש לנפקא מן ההוא רוחא ולאעלא ברוחא אחרא קדישא עלאה בעי לאסחאה גרמיה למשרי עליה ההוא רוחא

- ז. בחצות היום יהיו כל מלאכות דשב"ק מוכנים, ומחצות ואילך יהיה עוסק בעיקר בלימוד התורה, כדי שיהא ל"א שעות בקדושת שבת.^ט
- ח. מנהג חסידים ואנשי מעשה לסיים ההכנות דערב שבת בשעה מוקדמת ולהחליף בגדיהם בחצות היום והולכים לבית הכנסת ועוסקים בתורה עד כניסת שבת.^י
- ט. לא יהלך אדם בערב שבת ולא יסע יותר משלש פרסאות מתחלת היום, כדי להגיע לביתו או לבית אחרים לשבת, אלא ישתדל להגיע לבית בעוד היום גדול שיוכל להכין הוא או בני ביתו צרכי שבת בסעודה כראוי. אלא אם כן הודיעם לפני כן שהוא עומד להגיע בערב שבת, ויכינו עבורו צרכי שבת. ולכתחילה יזהר שיגיע לפחות שעת אחת קודם כניסת השבת.^{יא}

עיונים והארות

שכבר קם מן המטה. ובשעה אחת נתמלאה כל העיר כולה קולות של גירסות ושל משניות ושל זוהר ומדרשי רז"ל ושל תהלים ושל נביאים ושל פזמונים ובקשות ותחינות. ובליל ששי היה מנהגו של זה החסיד ב' שעות קודם היום, היה קורא על הנשים שיקומו ויכינו לשבת, ושילושו העיסה. והיה מתרה בהם, אם אמצא תבשיל או אפיה על גבי האש סמוך לשבת, תדעו נאמנה שאקח את הכל לעניי הקדש. והיו הנשים מתפחדות ממנו, והיו מזרזין את עצמן זירוז גדול. ובערב שבת סמוך לשקיעת החמה בדק בכל הבתים, וכל מה שמצא על גבי האש, לקחו להקדש.

ועי' בספר רחמי האב (אות שבת, סי' נד) שהביא מעשה נפלא מהגביר ר' איסר'ל (אביו של הרמ"א), שהיה לו חנות גדול ויקר בכל מיני משי, והיה מנהגו כאשר הגיע חצי היום בערב שבת, מיד סגר החנות, פעם אחת נתקנא בו הס"מ ובא לנסותו, והתלבש בדמות שר גדול, ולקח הרבה סחורות יקרים, ועשה השוואה על כל אחד, ועדיין לא מדד כמה אמות יש בכל אחד, ובתוך כך הגיע חצי היום, והלך הגביר לסגור החנות, והשר התחנן לו שיתן לו הסחורה ולא רצה, והפסיד מעות הרבה, וכבדוהו מן השמים עבור זה בבן קדוש, הרמ"א מאורן של ישראל זי"ע.

י. ובך היה מנהגו של מו"ר המקובל האלקי ראש הישיבה כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל שהיה עולה לישיבה בערך בשעה שתיים אחרי הצהרים כשהוא לבוש בגדי פאר והדר וכולו אומר כבוד בגדי שב"ק והיינו באים עם מו"ר אבי שליט"א והם היו לומדים תקוני הזוהר עם פירוש "גן הירק" ואנחנו היינו לומדים הלכות בא"ח ורש"י על הפרשה והיינו שמחים מאוד.

ובן היה מנהג מו"ר מרן מלכא ראש ישיבת "פורת יוסף" כמוה"ר יהודה צדקה זצוק"ל שהיה בכל ערב שבת לומד חברותא עד שעת תפילת מנחה עם הגאון ר' יעקב כהן זצוק"ל ורק מלימוד זה דיום שישי סיימו כמה פעמים את הש"ס אשריהם ואשרי חלקם.

יא. גמרא סוכה (מד:): אמרו, אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר משלש פרסאות. ופירש רש"י, אלא ישבות לו בעוד היום גדול ויכין לו סעודת שבת. והרמב"ם (פ"ל מהלכות שבת הי"א) כתב, אסור לו לאדם שיהלך בערבי שבתות יותר משלש פרסאות מתחלת היום, כדי שיגיע לביתו ועוד היום רב ויכין סעודה לשבת, שהרי אין אנשי ביתו יודעים שהיום יבוא כדי להכין לו, ואין צריך לומר אם היה מתארח אצל אחרים שהוא מביישם מפני שלא הכינו להם דבר הראוי לאורחים. ע"כ. וכן כתב המאירי שם, שדין זה הוא בין היכא שהולך למקום אחר, ובין

וכתב היעב"ץ בסידורו (מוסף השבת, אות א), זה לשון כתבי אר"י, אמרו רבותינו ז"ל כל מי שרוצה ליכנס לפני המלך, קודם שיכנס צריך שיתקן עצמו להראות לפני המלך בלבוש נאה, כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק, ויקשט עצמו יום אחד או יותר, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות ד, טז) התקן עצמן בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין, כן צריך לעורר בערב שבת להכין עצמו לקבל פני המלך כראוי בכבוד ובשמחה

ובספר אור לשמים (בהר"ב ד"ה וצויתי) כתב, והנה הצדיק נקרא יום הששי וכו' שהוא כולל כל ו' ימי המעשה, ובו העת לתקן כל הו' ימים, כאשר שמעתי בשם רבנו האלהי מו"ה אלימלך מליזענסק זצוק"ל, שערב שבת קודש הוא בחינת ערב יום כיפורים.

ובספר אור זרוע לצדיק (דף נו) כתב, שמעתי ממו"ר הרב מבארנוב זצ"ל ששמע מאיש זקן שהיה משרת בחצר ובית הר"ר אלימלך מליזענסק שאפילו המשרתים והמשרתות בקשו מחילה זה מן זה ממש כערב יום הכיפורים, כולם פחדו ובכו ואיבריהם דא לדא נקשן עד הדלקת נרות של ש"ק, ומשהדליקו הנרות של שבת נפל שמחה רבה על כל אחד ואחד, וכולנו טעמנו שמחת שבת בשמחה גדולה מאוד נעלה.

וכתב הרה"ג המשגיח דישיבת "פורת יוסף" כה"ר אורי כהן שליט"א בספרו למען שכינתך (עמוד רסב הלכה י) וז"ל: ויראה כל אחד לקבוע זמן מוגדר לחשוב מחשבות להרהר בתשובה, בזמן הנוח והמתאים לו, ועי"כ יתרגל וגם לא ישכח. כגון מיד אחרי קריאת שמו"ת או לפני רחיצתו או בהליכתו למקוה.

ט. כ"ב השל"ה (מסכת שבת, אות לב, ד"ה ומדת), ומדת חסידות וקדושה יתירה הוא להיות מוכנים לצורך שבת במלאכות כבידות בחצות, ומחצות ואילך יהי' העסק הכל בקדושת שבת שכולו שבת, דהיינו בהתעוררות תשובה, ותיקוני מעשים ובלימוד התורה, ככה יעשו כל בני בית עד זמן הדלקת נרות, וסימנך 'לא' תעשה כל מלאכה, כי בהתחלת קדושה מחצות ואילך, ובתוס' שעה במוצאי שבת שצריך להוסיף מקודש על החול הרי ל"א שעות.

ועיין בספר אגרות הרב שלמה שלומל זצ"ל (אגרת רביעית) וז"ל: אחד היה פה צפת תוב"ב ושמו כמוה"ר אברהם הלוי זצ"ל, אשר חיבר תיקוני שבת שבסוף קיצור ראשית חכמה, בכל חצות לילה היה קם וסובב כל הרחובות, ונתן קולו והיה צועק בקול מר, קומו לכבוד השם יתברך, שהשכינה היא בגלות, ובית קדשינו היתה לשריפת אש, וישראל הם בצרות גדולות. כמו אלו הדברים הרבה היה מכריז. ועל תלמידי חכמים היה קורא לכל אחד בשמו, ולא זז מן החלון עד שראהו

- י. אסור לנסוע בערב שבת ברכב שהנוהג בו חשוד לחלל שבת, ויודע שעתידי לחזור לביתו, ואין באפשרותו להגיע לביתו קודם כניסת השבת.^י
- יא. מאחר שהניח אדם תפילין בבוקר בשעת התפילה נכון להמנע מלהניח תפילין בערב שבת אחר חצות היום כי כבר נכנס הארת השבת.^{יא}
- יב. ראש חודש שחל בשבת קודש, צריך להוסיף עוד תבשיל משאר שבתות לכבוד ראש חודש.^{יב}
- יג. כתב רבנו האר"י זיע"א, מכל תבשיל אשר יבשל לכבוד שבת צריך לטעום ויזכה לחיים, על שם "טועמיה חיים זכו".^{יג}
- יד. אם האדם בתענית בערב שבת בכל זאת טועם ופולט בלא ברכה וזוכה לחיים העליונים.^{יד}
- טו. מנהג ק"ק חסידים בית אל לעשות בכל ערב שבת קודש קודם המנחה התרת נדרים.^{טו}

עיונים והארות

ע"ש להתעטף בטלית ותפילין, כדי להיות מוכנים לקבל קדושת שבת, כי כל דבר שבקדושה בעי הכנה, דהיינו ע"י נשמה חדשה ששורה עליו מהמעשה הטוב. עכ"ל.

אמנם הרמ"ע מפאנו נהג שלא ללבוש תפילין אחר חצות ע"ש. וכ"כ מהר"ם פאפירש ז"ל באור צדיקים [מנחה, דף כד ע"א] וז"ל: קיבלתי ממוז"ל שלא להניח תפילין בע"ש, כי כבר נתנוצץ קדושת שבת ע"כ, וכ"כ רבנו יוסף אירגאס בספרו שומר אמונים (שו"ת שבסו"ס סימן ז) והביאם הגאון החיד"א במחזיק ברכה (או"ח סי' כה, טז, וסי' רסז, א).

וכן הוא מנהג בית אל, ועיין עוד עיקרי הד"ט (או"ח יא, ב) וכף החיים סופר (סי' כה ס"ק ק. וסי' כט ס"ק ב), וכן פסק מורנו הבן איש חי (ש"א פר' וירא אות כג).

וזכרנו באחד ימי השישי שמו"ר היה לומד בישיבה אחר הצהרים ואדם אחד היה יושב בישיבה ומניח תפילין ואמר לו מו"ר כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל הנחת תפילין כבר היום ואמר למו"ר שהניח כבר בבוקר ואמר לו מו"ר לא תניח עתה תפילין אחה"צ כי כבר נכנס הארת שבת ואין ענין להניח תפילין.

יד. רוח חיים (רמב אות ב), כה"ח (ס' רמב אות ט). וכן בשבת חנוכה ירבה בסעודת שבת, בא"ח (שנה א' פר' וישב הלכות חנוכה אות כח).

טו. שעה"ב (דף סב ע"ב), פ"ע"ח (שער יח פרק ג) סידור היר"א (ח"ב דף 99), כה"ח (ס' ר"ן אות ה) והביא שם הטעם כדי לתקנם כהוגן ויהיו נאכלים לתאווה, וכן מצא בשם הירושלמי טועמיה חיים זכו מצוה לטעום קודם השבת תבשילין של שבת לכבוד שבת. והעושה כן מאריכין לו ימיו ושניו. מג"א (ס"ק א), בא"ח (ש"ב פר' לך לך אות ז) וז"ל: ומצוה לטעום מכל התבשילין בע"ש דבר מועט. ע"כ. ומנהג צדיקים לומר בשעת הטעימה "טועמיה חיים זכו".

ובמהזור ויטרי (סי' קצא ד"ה תכנת לשון) הביא, ובירושלמי מפרש טעמא שלא יכעוס על בני ביתו מפני הקדחת תבשילו. וכתוב וידעת כי שלום אהלך (איוב ה, כד). ומוקמינן ליה בשבת בהדלקת הנר וכל שכן שצריך להזהר פן יקדיח התבשיל.

טז. בא"ח (שם) ואם הוא בתענית, כתב באשל אברהם (ס' רנ ס"ק א) ז"ל טועם ופולט וזוכה לחיים העליונים. וכמובן שלא יברך.

י. **דברי** שלום במנהגים (סי' לא).

היכא שחזור לביתו, שמא לא ימצא דבר מתוקן לצורך השבת, ויפקיע עונג שבת. וז"ל מרן בשלחן ערוך (סימן רמט סעי' א'): אין הולכים בערב שבת יותר מג' פרסאות, כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול. ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת, בין שהולך לבית אחרים, בין שהולך לביתו. והני מילי כשהוא בשוב במקום שיוכל להכין צרכי שבת, אבל אם במקום שהוא שם אי אפשר לו להכין צרכי שבת, או שאינו מקום יישוב בטוח, מותר לילך אפילו כמה פרסאות. ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא. ע"כ.

אולם כתב מו"ר האור לציון (ח"ב פט"ז במקורות לתשובה ו). וז"ל: הנה אף שכתב בשו"ע שאם הולך למקום שיוודעים שצריך להגיע שם מותר לילך כמה פרסאות שירצה, מ"מ צריך כל אדם לחשוש שמא תארע לו תקלה באמצע הדרך ויתעכב. וחייב כל אדם לדאוג שלא יכשל באיסור תורה, דכתיב ושמרתם את משמרת, וחמור טפי מהאמור שם בשו"ע, שהרי כאן החשש גדול יותר, שיש לחוש שמא תארע תקלה שאינה תלויה בו, ואז קרוב הדבר שיגיע לידי חילול שבת, ולכן לא יצא אפילו לדבר מצוה. ויש לו לדאוג לכך שיגיע לפחות שעה אחת קודם כניסת השבת, כך שאפילו אם תארע לו תקלה, רוב התקלות אפשר לתקן בתוך שעה, ולא יבוא לידי חילול שבת.

וכ"כ בקצות השלחן (בדי השלחן סי' סט ס"ק ה) בשם המ"ב (ס"ק א) וז"ל: ובהרבה אחרונים ראיתי שכתבו דמ"מ צריך ליזהר לכתחלה שלא ילך או יסע עד סמוך לערב מפני שכמה פעמים נכשלים עי"ז ובאים לידי חילול שבת כי בעל אושפיזא או אפילו בביתו כשבא סמוך לשבת מוסיפין לבשל בשבילו ומחללין שבת וגם כמה פעמים יארע דלא יגיע למלון ולביתו מבעוד יום עד שחשכה ממש וכמה חילול שבת יש בהוצאה והכנסה ויציאה מחוץ לתחום ושביית בהמתו ולכן כל זה ישים האדם ללבו וימהר לשובות אפילו בכפר ולא יסיתנו היצר לומר עוד היום גדול והדרך טוב עכ"ל. והוסיף בקצות השלחן ובפרט בנסיעה באוטומובילים שנתחדש בזמנינו צריך ליזהר שלא יסע דרך רחוקה של איזה שעות בע"ש ולפחות מחצות היום והלאה כי הקלקול מצוי בהם כאשר ענינו רואות ולפעמים צריך כמה שעות לתקנם ועלול מאד לבא לידי חילול שבת ח"ו והחכם עיניו בראשו. וכ"כ בהלכה ברורה (הלכה ז).

יב. **מו"ר** האור לציון (שם תשובה ז).

יג. **בדבר** זה נחלקו רבותינו המקובלים דעת המהר"י צמח בנגיד ומצוה שמניחים תפילין לאחר חצות בער"ש. וכן בתוספת שבת (פ"א, א). וכ"כ הרב חמדת ימים (ח"א דף כה ע"ב) וז"ל, וביותר המשכילים [חכמי הקבלה] יזהרו בתפילת מנחת

עיונים והארות

ביאתי לכם, אם בחלום אם בהקיץ, אם במראה, ותכף א"ל קום צא מהר, כי אתה כהן, והגיע זמני, כי אין פנאי להאריך בשום דבר, ויצא מהר, וטרם שיצא ממפתח הבית, פתח פיו, ויצאה נשמתו בנשיקה זלה"ה:

והיינו שרבינו האר"י קודם הסתלקותו מהעולם גילה, שיבוא שוב להשלים ולגלות לחברים את הסודות והדרכים שעדיין לא גילה, רק שלא אמר כיצד זה יעשה.

והנה"ק המקובל האלוקי רבי אהרן פריא זצ"ל בספרו תולדות אהרן ומשה, (הבא יחד עם ספר מעיל קודש ובגדי ישע) בקונטרס אפר יצחק (דף ט' ע"ד) כתב וזלה"ק:

וא"כ שהגדיל הפליא רבינו הרש"ש זיע"א לגלות לנו מה שלא עלה על דעתנו כמש"ל, ודו"ק היטב כדי שנכיר בעזרת השי"ת מתיקות רבינו הרש"ש זיע"א, שגילה לנו בעין טובה ועליו נאמר טוב עין הוא יבורך, כי נתן מלחמו לד"ל, והיודע ומכיר אותו וחכמתו הנפלאה יודה שמה שאמר הר"י האר"י זיע"א תאמר לתלמידיו קודם פטירתו שאם יזכו יבוא בגילגול וכו' כמ"ש בשבחי האר"י כנראה לנו שבא בהרש"ש זיע"א, וגילה כל מחסוריו, דכשנדקדק בהקדמותיו נה"ש ורחובות הנהר מעט החזיק את השמים והארץ בתוכו.

ובסה"ק פאת השדה (ח"ב דף רכ"ג) הביא מ"ש רבינו השד"ה זצ"ל וזלה"ק: מצאתי כתוב בספר תוכחות חיים (להרב חיים פלאג'י זצ"ל ח"ב דף צ"ו ע"ב) שכתב שם, שאמרו על רבינו הרש"ש זיע"א, שההבטחה שהבטיח רבינו האר"י ז"ל לתלמידיו כשהיה טובל בתוך המקוה שהוליקוהו לקברו, שאמר להם אם תזכו אבוא אליכם פעם אחרת, כי בא להם הרב האר"י ז"ל בגילגול מוהרש"ש זיע"א

ומוסיף שם: נראה מזה לומר, שמורינו הקדוש הרש"ש זיע"א הוא גילגול רבינו האר"י זללה"ה, ותלמידיו הם תלמידיו האר"י ז"ל.

והיינו שרבותינו המקובלים סברו, שהיות ורבינו הרש"ש זיע"א פתח את שערי סודות התורה באופן מיוחד במינו, ואין מי שגילה וביאר בבהירות נפלאה כזו את דברי הרב בע"ח ומבו"ש ועוד ע"י הקדמת רחובות הנהר והגהות השמ"ש, והביאורים לשעה"כ והיחודים ע"י הסיפורים הק' והקדמות נה"ש, א"כ הבטחת רבינו האר"י זיע"א שיבוא שוב ללמד את תלמידיו ולהשלים את מה שהחסיר מללמדם התקיימה ע"י שבאה נשמת רבינו הרש"ש זיע"א, ותלמידיו רבינו הרש"ש המה גלגול תלמידיו רבינו האר"י זע"א.

ולכן תיקן רבינו הרש"ש לעשות התרת נדרים וקללות בע"ש, כי רצה לתקן את פגם הקטטה שהיתה בע"ש שבסיבתה הסתלק רבינו האר"י.

ובספר שיבת ציון (שער א אות כד) כתב שטעם התרת נדרים וקללות בערש"ק, הוא כיון שיום השבת הוא כנגד עולם הנשמות והנחמות, ודומה מעט ליום הכיפורים שבו מבטלים הנדרים והאיסורים, ושולט בו עץ החיים, ובביאורו יושב ציון שם כתב, ועיין בעץ החיים (שער הכללים פ"ז) בסוד ההתרה בליל יו"כ, וכן בשער הכוונות (דף ק' ע"א), וכ"ב הר"ד אבודרהם והרא"ש ועוד, ומביאו דבריהם בטור והב"י (או"ח תריט), וכיון שיום שבת קודש הוא יום בו שולט עץ החיים כדאיתא בהקדמת זוה"ק (ח"א וכו' שער מאמרי רשב"י בראשית ד"ו ע"א), ודומה הוא במעלתו בצד מה ליו"כ, כי הוא בינה (עיין זוה"ק

כתב רבינו חיים פלאג'י זצ"ל בספרו כף החיים (סימן ל"ב אות י"ז) שהיות ורבינו הרש"ש זיע"א הוא גלגול רבינו האר"י זיע"א לכן תוקן לומר קודם מנחה בערב שבת סדר התרת קללות לתקן את הקטטה שהיתה בזמן רבינו האר"י ז"ל בער"ש בזמן המנחה ע"כ.

ועיין בספר נקודות הכסף (ח"ג עמוד 53) וז"ל: וביאור סוד תקנה זו שתיקנה רבינו הרש"ש זיע"א, שלא נמצא לה שום מקור בדב"ק של הרב בשעה"כ ובפרע"ח ועוד, וכן ענין אמירתה בע"ש קודם מנחה דווקא, יתבאר עפ"י מ"ש בספר שבחי האר"י, שפעם הגיעו התלמידים עם רבינו האר"י למאמר בזוה"ק פר' מצורע המבאר את ענין "עוזלין דאיילתא", וביקשו מרבינו האר"י שיבאר להם את הענין, ואמר להם שאין לו רשות לגלות ענין זה, אולם מהרח"ו זיע"א והתלמידים הפצירו בו שיגלה להם, ובבית ברירה גילה להם, ואח"כ אמר שבעבור שגילה סוד זה גזרו עליו עונש שיפטר מן העולם, והתלמידים ששמעו זאת החלו לבכות ולהצטער מאוד, ואז רבינו האר"י צוה להם שידורו עמו בחצר אחת עם בני ביתם ומשפחותיהם, ושם למד עמהם כמה חודשים עד שביום שישי אחד פרצה מריבה גדולה בין הנשים וזה גרם שגם החברים התקוטטו זה עם זה, ורבינו האר"י עשה שלום ביניהם ואמר להם שכל עוד שיש אחדות ביניהם לא יאונה להם שום רעה ח"ו ויש עליהם שמירה עליונה בזכות הסודות הק' שהם לומדים, אולם אם הם יתקוטטו עלול להיות ח"ו צרה גדולה, ואז נעשה שלום ביניהם זמן מה, עד שביום שישי אחד נתקוטטו הנשים וגורו גם את בעליהם עמהם ונעשתה מריבה גדולה בין כולם, ואז בתפילת מעריב דליל שבת ראו שרבינו האר"י זיע"א בצער גדול, ושאלו אותו מדוע, והשיב להם שבעת קבלת שבת נתגלה אליו הס"מ ואמר לו את הפסוק גם אתם גם מלככם תספו, היינו שנגזר עליו להסתלק מהעולם, ואז נחלה בחולי המגיפה ואחר כמה ימים נסתלק מן העולם.

ונלמד מזה מוסר גדול, שטעם הסתלקות רבינו האר"י זיע"א מן העולם היה משום שגילה את סוד "עוזלין דאיילתא" לחברים, ומסתמא ידע שיקבל עונש זה ובכל זאת מסר את נפשו כדי לגלות את סודות התורה, אולם זה היה יכול להמנע אם התלמידים היו באחדות ולא היו מתקוטטים, כי כח האחדות יסודות התורה העצומים שהיו שם הגינו עליהם מהס"א, אולם מכיון שנפלה קטטה ביניהם היתה לס"א שליטה לגרום שיסתלק רבינו האר"י זיע"א מן העולם.

ובשער הגלגולים (הקדמה ל"ט) כתב וזלה"ק: סיפר לי הר"ר יצחק הכהן ז"ל, כי בעת פטירת מורי ז"ל כשיצאתי (היינו המהרח"ו) מאצלו, נכנס הוא (היינו מהר"י כהן) אצלו ויבכה לפניו ויאמר, וכי זו היא התקוה שהיינו כלנו מתארים בחיך, לראות טובה ותורה וחכמה גדולה בעולם וישיבהו אלו מצאתי אפילו אחד בלבד צדיק גמור בכח, לא סלקוני מהעה"ז קודם זמני, ועודנו מדבר עמו, שאל עלי ואמר היכן הלך חיים, וכי בשעה כזאת הלך מאצלי, ויצטער מאד והבין מדבריו כי היה ברצונו למסור לו איזה דבר ספר, אז אמר לו מה נעשה מכאן ואילך, ויאמר תאמר לחברים משמי שמהיום והלאה לא יתעסקו כלל בחכמה זו שלמדתי, כי לא הבינו אותה כראוי, ויבאו ח"ו לידי כפירה ואבוד נפש. ואמנם הרח"ו לבדו יעסוק בה לבדו בלחישא בסתר, ויאמר וכי ח"ו אין עוד לנו תקוה, ויאמר לו, אם תזכו אני אבא להם ואלמדכם, ויאמר לו איך תבא ותלמדנו אחר שאתה נפטר עתה מהעה"ז, ויאמר לו אין לך עסק בנסתרות, איך תהיה

מאמרי הזוה"ק

מעלת ושבח ספר הזוהר הקדוש

תיקוני זוהר חדש דף קיד ע"א

וְהַמְשַׁבְּלִים יִזְהָרוּ בְּזֶהֱרָתִי וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים בְּפוֹכְכֵים לְעוֹלָם וָעֶד (דניאל יב). **וְהַמְשַׁבְּלִים, אֵלֶּיךָ רַבִּי שְׁמַעוֹן וְחִבְרֹאִי** [א] הנה כתוב והמשיכלים יזהרו

וכו' ומפרש והמשיכלים, אלה הם רבי שמעון וחבריו שנקראים משיכלים כי המשיכו את אור השכל של החכמה העליונה באמצעות התפארת ביסוד, שמשם נמשכים הסודות, **יִזְהָרוּ כִּד אֶתְפַּנְּשׁוּ לְמַעַבְדֵּי הָאֵל תְּבוֹרָא דְּאִיהוּ מְזִיחָא עֲלָא דְּלַעְלָא** יזהירו היינו כשנאספו לעשות חיבור זה של ספר הזוהר, שהוא מזוהר העליון של מעלה שהוא אור הבינה המאיר דרך הדעת, **רַעֲיָתָא עֲלָא אֶתְנַלְיָא, רְשׁוּתָא אֶתְיָהִיב לְרַבִּי שְׁמַעוֹן וְחִבְרֹאִי, לְגַלְיָא בֵּיהּ רְזִין סְתִימִין עֲמִיקִין** שאז נתגלה רצון העליון של א"א, ועל ידי זה ניתנה רשות לרבי שמעון וחבריו, לגלות בספר הזוהר סודות סתומים העמוקים, כי סודות התורה שהם באלהו"ת, אסור לגלותם, שלא יטעו השומעים, כי נוגע בכתר מלכו של עולם, לכן היו צריכים רשות לגלותם, **וְלָכֵן נִשְׁמַתִּין דְּמִתִּיבָתָא דְּלַעְלָא**, (דף קיד ע"א) **וּמִתִּיבָתָא תְּתָא** וגם ניתנה רשות לגלות לכל הנשמות של הישיבה של מעלה שבגן עדן העליון מדור הנשמות, והם בסוד הבינה שהיא נקראת מתיבתא עלאה, ולכל הנשמות של הישיבה התחתונה שבגן עדן התחתון, **וְלִשְׁבַּע מוֹרִין עֲלָאִין, דְּאֵנוּן תִּלְתִּי אַפְּהֵן וְרַעֲיָא מְהִימְנָא וְאַהֲרֹן וְדָוִד וְשְׁלֹמֹה** ולנשמות של השבעה הרים העליונים, גדולי העולם, שהם השלשה אבות אברהם יצחק ויעקב שבחג"ת, והרועה הנאמן משה רבנו שבנצח, ואהרן הכהן שבהוד, ודוד המלך שבמלכות, ושלמה המלך שביסוד, שהם היו מרכבה

עיונים והארות

עם ישראל יהיה קשה ביותר ויהיו נודדים ממקום למקום וכו' ולכן בשל כל זאת הסכים הקב"ה לעשות את החיבור הזה ספר הזוהר הקדוש ע"י רבי שמעון בר יוחאי וכינס בו הי"ת נשמות עליונות מיישיבה של מעלה ונשמות הצדיקים שכולם יהיו כלולים בספר הזוהר, וכל זאת כדי למצוא מנוחה לשכינה בגלות וחירות לה ולבניה - עם ישראל. זה מה שכתוב "גם ציפור מצאה בית ודרור קן לה" ונאמר "וקראתם דרור בארץ" המרמז על הגאולה השלמה.

וּמוֹסִיף הַזֹּהֵר ואומר שזה החיבור - ספר הזוהר הקדוש הוא כמו "תיבת נח" שכל נשמות הצדיקים כלולים בו - "זה השער לה" צדיקים יבואו בו" וכאשר יתגלה זה החיבור בעולם בדור האחרון, רבים יתאספו ללמוד ולעסוק בו וכל אותם שיזכו לחלק בספר הזוהר הקדוש, ינצלו מהמבול הנורא שישטוף את הדור האחרון. ספר הזוהר הקדוש יהיה כתיבת נח בעבורם להצילם - אשרי הזוכה.

ח"ב רד. וח"ג כט.) לכן תיקנו לעשות בערב ש"ק סדר התרת נדרים.

והביא עוד טעם (שם כו) שהוא "משום שצריכים להכנס לקבלת שבת בטוהר הנשמה ונקיותה מכל נדר או איסור, כי נשמה יתירה גוף נקי בעיא".

ומנהיגנו בישיבת נהר שלום תכב"ץ מזמן מו"ר הגר"מ שרעבי זצוק"ל לעשות התרת נדרים ביום שישי בבוקר אחר תפילת שחרית. והיע"א.

א. בעת שהתכנסו התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי זיע"א והחבריא קדישא שעמו לחבר את ספר הזוהר הקדוש ניתנה להם רשות מהשמים לגלות בו סודות גדולים ועצומים והיה גלוי וידוע לפני בורא עולם שיבוא זמן בדור שבו בן ישי בא שמצבו של

לשבע ספירות, והם כמו אבות לשאר הנשמות, יש להם מעלה על כל שאר הנבראים, ובכל מקום שהם מתגלים, הספירות מתגלות על ידם, וסותמות שערי סודותיהם להם (ולפי שכאן עוסק בשבע ספירות המלכות, לכן מונה את שלמה ביסוד שלה, (ועיין בזוהר ויקרא דף ד ע"א ברע"מ), ואינו מונה את יוסף לפי שהוא היה מושרש ביסוד דו"א ולא ביסוד דמלכות כנודע, אבל האבות היו מושרשים גם במלכות) הנה כל אלו הנשמות הן רוחניות ואינן מתלבשות בגוף אלא מושגות דרך השכל, **וְאֵלֵיהֶוּ עֲמָהוֹן** אבל אליהו הנביא הוא היה ממש עם רבי שמעון וחבריו מתלבש בגוף ונפש, והיה גלוי ונראה לעין כל, **וְלִכָּל נִשְׁמָתִין דְּמַתִּיבְתָּאן דְּאִזְלִין עֲרִטִילָאִין** וממשיך ואומר שניתנה רשות גם לכל הנשמות של ישיבות רבות שבגן עדן, ההולכות ערומות בלי לבוש מאור השכינה, ר"ל לפי שאור השכינה מצד הגלות מחשכת קצת, לכן אין נשמות הצדיקים מתלבשות מאורה, (ואין הכוונה שאין להם לבוש כלל, כי לכל נשמה יש לבוש בגן עדן מאור השכינה שהוא אויר הגן, אלא שאין לבוש נשמתם שנעשה מאור השכינה מאיר כראוי מחמת חשך הגלות. וזו הכוונה בכל הלשונות של "ערטילאין הנזכרים לקמן), **וּמִלְאָכִין דְּמִמֶּנּוּ עָלֵיהוּ, וְאִזְלִין עֲרִטִילָאִין בְּגִינֵיהוּ** וגם המלאכים הממונים עליהם, שהם משמשים את נשמות הצדיקים בגן עדן, וגם הם ממונים ללוות את הנשמות בעולם הזה, וגם הם הולכים בסיבתם בלי לבוש מאור השכינה, ור"ל לפי שאלה המלאכים כל הארתם היא מן הנשמות, לכן כשאין אור לבוש לנשמות, גם להם אין אור. **דְּאֲנֹן בְּתוּלוֹת אַחֲרֵיהָ רְעוּתֵיהָ דְּשְׂכִינְתָּא, דְּאֵיהִי עֲרִטִילָאָה מְנַהוֹן וְאֲנֹן עֲרִטִילָאִין מְנָה** ומפרש שאלה המלאכים מושרשים בשכינה, והם בתולות ונערות של השכינה, שהשכינה משתלמת עמהם, אבל בגלות שהיא כביכול ערטילאה מן אלה המלאכים, כי בגלות השכינה מתלבשת במט"ט ואז היא ערטילאה מהן, והם ערטילאין ממנה, לפי שאין אורה מתפשט ומאיר בהם בגלות כראוי. **וְהָכִי אֲנֹן חִילִין דְּמִלְכָּא עֲרִטִילָאִין מְנָה** וכך הם החיילים שהם המלאכים של המלך שהוא התפארת, וחסרים מאור שהיו ראויים לקבל ממנו, **דְּכְתִיב** כמו שכתוב (ישעיה לג ז) **הֵן אֲרָאֶלֶם צָעֲקוּ חֲצָה מִלְּאֲכֵי שְׁלוֹם מֶר יִבְכְּיוּן** הן אראלם שהם מלאכי השכינה צעקו חוצה הם צועקים על שנמנע מהם השפע והם חוצה מן ההיכלות, מלאכי שלום שהם מלאכי התפארת מר יבכיון כי הם באים לינק ממנו הרחמים העליונים להנהיג את העולם, ובגלות אינם יונקים ממנו אלא מר, ובוכים מחמת הדין הנשפע עליהם, ומנדיגים את העולם בדין ובכיה וחסרון.

וּבְגִין דָּא אִסְתַּתְּבִּם קוּדְשָׁא בְּרִידָה הוּא וְשְׂכִינְתָּהּ לְמַעַבְדַּי הַאי חַבּוּרָא ובשביל אורך הגלות, הסכימו הקב"ה והשכינה לעשות חיבור זה לתועלתם, ולתועלת הנשמות והמלאכים ובני ישראל החפצים בקרבת ה', **עַל יַד הַהוּא דְּאִתְגַּלְיָא** על ידי אותו שנתגלה על ידו יחוד רבי שמעון, ונשמת אחיה השלוני הנביא, שנתגלגל ברשב"י מטעם שהוא היה הראשון שנתנבא על מלכות ירבעם שהוא היה הגורם הראשון לגלות ישראל וגלות השכינה (מלכים א' יד'), ועליו מוטל לתקן זאת, ונשמת זכריה בן יהוידע (הנזכר דהי"ב כד כ) שבא בסוד העיבור ברבי שמעון לפי שגם הוא היה הסיבה לחורבן בית המקדש בסיבת שפיכת דמו, ושניהם יחד עמדו ותקנו את הענין על ידי החיבור הזה לתיקון השכינה וישראל ולזכות לגאולה **וְכָנִים בִּיהַ עֲלָאִין וְתַתָּאִין**

ואסף בו נשמות העליונות משיבה של מעלה, ונשמות התחתונות משיבה של מטה, שכולם סייעו לחבר את ספר הזוהר **לְאִשְׁכָּחָא בִּיה נְיִיחָא לְשְׁכִינְתָּא בְּגִלוּתָא, וְחִירוּ לָהּ וְלְבִנְיָא** כדי למצוא בו מנוחה לשכינה בגלות, ר"ל בכל עת שישראל עוסקים בו, חוזרים ומעוררים אותה התועלת ואותו האור הקודם שגלה רבי שמעון וחבריו בעת חיבור הזוהר, וגם על ידי ספר הזוהר יש קצת חירות לה ולבניה, על ידי השפע הנמשך מן הבינה. **הָדָא הוּא דְבִתְיָב** זהו שכתוב (תהלים פד ד) **גַּם צִפּוֹר מְצָאָה בֵּית** שהיא השכינה כשהיא ביחד עם בעלה ובניה **וְדָרֹר קֵן לָהּ. הִנְיָא דְאֶתְמַר בָּהּ (ויקרא כה י) וְקִרְאֲתָם דְּרֹר בְּאַרְץ לְכָל יִשְׁבִּיָּה** ומפרש זו שנאמר בה וקראתם דרור והיינו כשנמשך השפע מאימא עלאה שבה סוד החירות, בארץ אל השכינה הנקראת ארץ, לכל יושביה לכל בני ישראל היושבים וחוסים בצלה, וזה שכתוב "דרור קן לה" דהיינו על ידי שפע הבינה שבה הדרור והחירות, מצאה השכינה קן לה עם בעלה ובניה.

ומה שכתוב **אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְרוּחֶיהָ, אֵלֶיךָ** הם הצדיקים בעלי משנה **דְּאֶתְמַר בְּהוֹן** שנאמר בהם (דברים כב) **וְהָאֵם הַבִּינָה רִבְצָתָה עַל הָאֶפְרוּחִים**. חיות הקודש מעולם היצירה **וְאֲנֹן מְאִירֵי דְגִדְפִין דְּאֶתְמַר בְּהוֹן** והם בעלי כנפיים שנאמר בהם (יחזקאל א) **וְאֶרְבַּעָה פָּנִים לְאַחַת וְאֶרְבַּע בְּנָפִים לְאַחַת לָהֶם. דְּאֵלֶיךָ אֲנֹן דְּמִמֶּנּוּ עַל מְאִירֵי מִתְנִיתִין** שאלה הם אותם הממונים על בעלי המשנה בהם כנגד עולם היצירה הנקרא רוח ולכן **דְּרוּחִיהוֹן פְּרָחִין מְנִהוֹן** הרוח שלהם פורחת מהם לעלות למעלה לקבל שפע.

ושואל למה כתוב **אוּ עַל הַבִּיצִים, שֶׁאֵין לָהֶם כְּנָפִים** אֵלֶיךָ אֲנִי אֹפֵנִים דְּמִמֶּנּוּ עַל מְאִירֵי מְקָרָא הם רומזים לאופנים שבעשיה שממונים על בעלי מקרא. **דְּבִגִּין הָאֵי חֲבוּרָא** כי בשביל זה החיבור יתגלה אור גדול בעולם ויגרום, **וְהָאֵם** שהיא הבינה **רִבְצָתָה עַל הָאֶפְרוּחִים** בעלי משנה **אוּ עַל הַבִּיצִים** בעלי מקרא שכולם נהנים מהאור של הזוה"ק. ומה שכתוב **לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים, הֵן נִשְׁמֹת שֶׁל בְּעָלֵי קְבִלָּה** אֵלֶיךָ אֲנֹן דְּאֶתְמַר בְּהוֹן אלו הם שנאמר בהם **פָּנִים אֲתָם לָה' אֱלֹהֵיכֶם** והם למעלה למעלה שאין שם שליטת הגלות בשום אופן. **אֵלֶיךָ רַבִּי שְׁמַעוֹן וְחֲבֵרֵי וּמְאִירֵי מְתִיבְתָּא דְּעֵבְרֵי הָאֵי חֲבוּרָא** והם ג"כ רשב"י וחבריו וכן בעלי הישיבות שעושים זה החיבור.

וְהָאֵי חֲבוּרָא הוּא כְּגֻנָּא דְּתִבְתָּ נַח וזה החיבור של הזוה"ק הוא כמו תיבת נח ששרשה בבינה, באימא העליונה שמגינה על בניה **דְּאֶתְפַּנֵּשׁ** שנאספו **בָּהּ כָּל מִין וּמִין**, מהחיות והבהמות והעופות להנצל מימי המבול **הָכִי מִתְפַּנְשִׁין בְּהָאֵי חֲבוּרָא כָּל נִשְׁמָתִין** כך ג"כ מתאספים לעסוק בזה החיבור כל הנשמות של הצדיקים **דְּצִדִּיקָא וְאֲנָשֵׁי מְדוּתָא**, שהם הספירות העליונות שנשמות של צדיקים מושרשות בהם **דְּאֶתְמַר בְּהוֹן** שנאמר בהם (תהלים קיח) **זֶה הַשֹּׁעַר לָה' צִדִּיקִים יָבֹאוּ בּוֹ, וְאַחֲרָיִן דְּלֹא צִדִּיקִים, אֲתִידְחִין מִתַּמָּן** ואחרים שאינם צדיקים אלא הם רשעים נדחים משם מהזוה"ק ומלהבין הסודות שבו. ואין להם חשק כלל להתעסק בו וזה ממש כמו תיבת נח שהיתה דוחה את הרשעים ואת הבהמות ואת החיות שקלקלו דרכם.

וְכִד אֶתְנַלְיָא הָאִי חֲבוּרָא בְּעֵלְמָא, סְגִיָּאִין מִתְכַּנְשִׁין לְגַבָּהּ וּבִאֲשֶׁר יִתְגַּלָּה זֶה הַחִיבוּר שְׁהוּא
הַזֶּה"ק בְּעוֹלָם הָרַבָּה מֵאֲדַר בְּנֵי אָדָם יִתְאֲסֹפוּ אֵלָיו לְעֹסֹק בּוֹ וּלְלֹמֹד בּוֹ דְּאַתְמָר בְּהוֹן שְׁנֹאמֵר בָּהֶם (דְּבָרִים כֹּט)
כִּי אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנֹו פֶּה וְגו', נִשְׁמֹות שְׁנִמְצָאוֹת עֵתָה בְּעוֹלָם וְאֶת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֶּה, אֵלֹא שְׁעוּמָדוֹת
לְרֹדֶת לְזֶה הָעוֹלָם בְּהָאִי חֲבוּרָא, עֲמָנוּ הַיּוֹם בִּזְהַר הַחִיבוּר כּוֹלֵם יִתְאֲסֹפוּ לִהְיוֹת עִמָּנוּ הַיּוֹם בְּלִימּוּד וִיְהִיָּה לָהֶם
הַגְּנָה גְדוֹלָה מִהַחִיצוֹנִים וּכְחוֹת רַעִים. וְעַלִּיהוּ אֶתְמָר וְעֲלֵיהֶם נֹאמֵר (דְּנִיָּאֵל יב) וּמִצְדִּיקֵי הָרַבִּים שְׁהֵם
מִצְדִּיקִים עֲצָמָם בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים כְּכּוֹכְבִּים לְעוֹלָם וָעֶד, כְּאֵנוּן כּוֹכְבֵּי דִיְהוֹן קִיּוּמִין לְעֵלָם
וְלְעֵלְמֵי עֲלְמֵיָא פִּי כְּאוֹתָם כּוֹכְבִּים שִׁיְהִיו קִיּוּמִים לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, וְאַתְמָר בְּהוֹן וְנֹאמֵר בָּהֶם
וְהָיָה זֶרַעְךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, דְּאִיהוּ עֲמוּדָא דְּאַמְצָעִיתָא שְׁהַשְׁמִים הֵם עֲמוּד הָאֲמֻצְעִי שְׁהוּא
בַּח' הַת"ת, דְּאִיהוּ שְׁעֲלִיו נֹאמֵר אֶתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם, בַּח' הַת"ת וְלֹא כְּכּוֹכְבֵּי מַשְׁמֵיָא
דְּאַתְמָר בְּהוֹן וְלֹא כְּכּוֹכְבִּים מֵאוֹתָם הַשְׁמִים שֶׁל הַס"א שְׁנֹאמֵר בָּהֶם (יִשְׁעִיָּה נֹא) כִּי שָׁמַיִם כְּעֵשֶׁן
נִמְלָחוּ, (תְּהִלִּים קב) הִמָּה יֹאבְדּוּ וְאַתָּה תַּעֲמֹד.

רַעִיָא מִהִימָנָא נִשְׂא קַב"ד ע"ב

(דְּנִיָּאֵל יב) וְהַמְשָׁפִּילִים יְבִינוּ, מִסְטָרָא דְּבִינָה וְהַמְשָׁכִילִים הֵם הַצְדִּיקִים יְבִינוּ וְיִתְבּוֹנְנוּ מִצֵּד הַבִּינָה
שְׁהִיא הַנִּשְׁמָה שְׁלֵהֶם שְׁבֹאָה מֵעוֹלָם הַבִּינָה דְּאִצִּילוֹת, דְּאִיהוּ אֵילָנָא דְּחַיִּי, בְּגִינֵיִיהוּ אֶתְמָר
שְׁהוּא בִּינָה דְּאִצִּילוֹת עֵיקַר הַחַיּוֹת וְהַמּוֹחִין שֶׁל אֵילָן הַחַיִּים שְׁהוּא פְּרִצוֹף ז"א שְׁנִקְרָא "עֵץ הַחַיִּים" בְּשִׁבְלָם נֹאמֵר, (דְּנִיָּאֵל
יב) וְהַמְשָׁפִּילִים יִזְהִירוּ כְּזוֹהַר הָרָקִיעַ וּמִפְּרֶשׁ אֵיךְ תֹּאִיר נִשְׁמַתָּם בְּאֵילָן הַחַיִּים בְּהָאִי חֲבוּרָא
דִּילָךְ דְּאִיהוּ סֵפֶר הַזֶּהֱרַר בִּזְהַר הַחִיבוּר שֶׁלךְ, שְׁעַל יָדוֹ אֶתָּה מַחְבֵּר כָּל הָעוֹלָמוֹת וְהַפְּרִצוּפִים הָעֲלִיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים
שְׁהוּא סֵפֶר הַזֶּהֱוֹר הַקְּדוֹשׁ כִּי יֵשׁ בּוֹ סוּדוֹת גְּדוֹלִים מֵאֲדַר וְע"י שְׁלּוּמִידִים בָּהֶם וּמִבִּינִים אוֹתָם מִתְקַשְּׂרִים הָעוֹלָמוֹת, מִן
זוֹהַרָא דְּאִימָא עֲלָאָה תְּשׁוּבָה וְהוּא מִן הַזֶּהֱוֹר וְהָאוֹר שֶׁל אֲמָא הָעֲלִיוֹנָה דְּאִצִּילוֹת שְׁנִקְרָאָת תְּשׁוּבָה כִּי
הַתְּשׁוּבָה בְּעוֹלָם הַבִּינָה. בְּאֵלִין לָא צְרִיךְ נִסְיוֹן בְּאֵלּוֹ הַסּוּדוֹת שֶׁל הַזֶּהֱוֹר"ק לֹא צְרִיךְ נִסְיוֹנוֹת לַעֲשׂוֹת יִשְׂרָאֵל לִזְכֹּךְ
אוֹתָם ע"י צַעַר הַגְּלוּת, אֵלֹא יִזְדַּכְּכוּ ע"י לִימּוּד זֶהֱוֹר"ק, וּבְגִין דְּעֵתִידִין יִשְׂרָאֵל לְמַטְעָם מֵאֵילָנָא
דְּחַיִּי, דְּאִיהוּ הַסֵּפֶר הַזֶּהֱרַר וְהַיּוֹת וְעֵתִידִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כּוֹלֵם לְטַעוֹם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים מֵאֵילָן הַחַיִּים שְׁהוּא
עֵץ הַחַיִּים שְׁהוּא זֶה הַסֵּפֶר הַזֶּהֱוֹר"ק ע"י קְדוּשָׁתוֹ וְהַסּוּדוֹת שְׁבוּ וְהַשְׁמַחָה שְׁהוּא גּוֹרֵם בְּעוֹלָמוֹת הָעֲלִיוֹנִים הַיּוֹת וְהוּא עֵיקַר
הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, בּוֹכּוֹת זֶה, יִפְקֹון בִּיָּה מִן גְּלוּתָא בְּרַחֲמֵי יִצְחָק בּוֹ בְּלִימּוּד הַזֶּהֱוֹר"ק מִן הַגְּלוּת בְּרַחֲמִים
גְּדוֹלִים בְּלֹא צָרוֹת וַיִּסּוּרִים וּמַחְלוֹת וּמַלְחָמוֹת. וַיִּתְקַיֵּים בְּהוֹן וַיִּתְקַיֵּים בָּהֶם בְּעַם יִשְׂרָאֵל, (דְּבָרִים לב) יְהוָה
שְׁהוּא שֵׁם הַזֶּהֱוֹר"ק ב"ה כְּדֹר יִנְחָנוּ מִן הַגְּלוּת וְאֵין עִמּוֹ אֵל נִכְרָ שְׁהוּא חֶלֶק לְגוֹיִים וְשׁוֹם קִטְרוּג מִן הָעֲלִיוֹנִים
וְהַתַּחְתּוֹנִים.

תיקוני זוהר כ"ג ע"ב

אֲדָהָכִי בתוך כך שרשב"י דורש את הסודות הגדולים הללו **הָא אֱלֹהֵיהוּ קָא נְחִית מַעֲיֵלָא** הרי רואים שאלהיו הנביא זכור לטוב יורד מלמעלה כי בתחילת דבריו לעיל ראינו שרשב"י ביקש והשביע את אליהו ז"ל שיסייע לו, **בְּכֶמָה חַיִּילִין דְּנִשְׁמָתִין** וירד אליהו בכמה חיילות של נשמות שבאו לשמוע על הסודות של תיקון הנשמות, **וְכֶמָה מְלָאכְיָא סוּחְרִינִיָּה** ועוד כמה מלאכים סביבו של אליהו הנביא שבאו לכבודו, **וְשְׂכִינְתָּא עֲלָאָה** והשכינה העליונה שהיא מלכות דאצילות. היא **עֲטָרָה עַל בְּלָהוּ** עטרה על הראש של כל אותן הנשמות, ופירושו, **כְּתֵר בְּרִישׁ כָּל צַדִּיק** כתר בראש כל צדיק וצדיק של נשמות הצדיקים, **בְּהֵוָה וּמָנָא קָלָא אֲתַעֵר בְּאֵילָנָא דְלַעֲיֵלָא בְּגִגְוֹנָא** באותו זמן של הדרוש, אז קול נתעורר באילן של מעלה שהוא עץ החיים פרצוף ז"א בחי' הקול העליון בניגון מיוחד ושמה, **וְכֶמָה עוֹפִין דְּנִשְׁמָתִין שְׂרָיִין תַּמָּן בְּעֲנַפֵּי** וכמה עופות של נשמות שנולדו מזו"ן דאצילות שורים שם בענפי האילן, **הָדָא הוּא דְּכִתִּיב** וזה הוא מה שכתוב (דניאל ד ח) **רָכָה אֵילָנָא וְתִקִּיף וכו'** גדל האילן ונתחזק שהוא אילן העליון, **וְיִימָא** והקול אמר **הָכִי כִּי, רַבִּי רַבִּי** שהוא רשב"י **אַנְתָּ הוּא אֵילָנָא דְרָכָה וְתִקִּיף בְּאוֹרֵייתָא** אתה הוא דוגמת האילן הגדול העליון והחזק בתורה הקדושה כלומר ע"י סודות התורה שגילית, **בְּעֲנַפֵּין דִּילָךְ דְּאֲנוּן יִאבְרִין קְדִישִׁין** בענפים שלך שהם האברים הקדושים שלך, **כֶּמָה עוֹפִין שְׂרָיִין תַּמָּן** כמה עופות של נשמות שורות שם, **דְּנִשְׁמָתִין קְדִישִׁין בְּגִגְוֹנָא דְלַעֲיֵלָא, דְּאֲתַמַּר בֵּיהּ** והם של נשמות קדושות כדוגמת הנשמות של עולמות העליונים שנאמר בהן (שם ט) **וּבְעֲנַפֹּהִי יְדוּרְןָ צִפְרֵי שְׂמִיָּא** ובענפיו יקננו צפרי השמים שהם נשמות שיוצאות מז"א, **וְכֶמָה בְּנֵי נֶשָׂא לְתַתָּא** וכמה בני אדם למטה בעוה"ז **יְתַפְרְנְסוּן מֵהָאִי (דף כד ע"א) חֲבוּרָא דִּילָךְ** יתפרנסו ויהיו ניזונים מזון רוחני המחיה אותם מהזוה"ק מזה החיבור המיוחד שלך, **כִּד יְתַגְלִי לְתַתָּא בְּדָרָא בְּתַרְאָה בְּסוֹף יוֹמִיָּא** כאשר יתגלה למטה בעוה"ז בדור האחרון בסוף הימים בזמן משיח צדקנו, **וּבְגִינִיָּה** ובזכות ספר הזוה"ק והלימוד בו יתקיים מש"כ (ויקרא כה י) **וְקָרָאתֶם דְּרוֹר בְּאָרְץ וְגוֹמֵר** ואז יבא משיח צדקנו ויגאלנו גאולת עולמים אמן.

תיקוני זוהר י"ז ע"א

כְּתִיב וְהַמְשְׁכִּילִים יִזְהִירוּ בְּזֹהַר הָרְקִיעַ וְגו'. אֵלִין אֲנוּן רַבִּי שְׂמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וְחֲבֵרָיו וכו' אלה הם רשב"י והחבריא קדישא שהם תלמידיו, שרשב"י השכיל לגלות להם לחבריא קדישא כל סודות התורה והם הבינו את הסודות לכן נקראו המשכילים. **דְּאֲזִדְהֵרוּ וְזִהִירוּ לְעֵילָא בְּזֹהַר הָרְקִיעַ** שהאירו אור גדול מאד למעלה בעולמות העליונים כאור הרקיע העליון. **מֵאִי בְּזֹהַר** מה הוא הפירוש בזוהר הרקיע. **אֵלָא כִּד עֲבְדוּ הָאִי חֲבוּרָא** אלא כאשר עשו ותיקנו וחיברו את זה החיבור ספר הזוה"ק שמחבר כל הפרצופים העליונים והתחתונים **אֲסַתְפְּמוּ עֲלֵיהּ לְעֵלָא וְקָרְאוּ לֵיהּ סֵפֶר הַזֹּהַר**

וְכוּ' הסכימו עליו מלמעלה בעולמות העליונים כל הפרצופים והספירות וקראו לספר הזה ספר הזוהר הקדוש, כי לפני כן קראו לו ספר הבהיר ואח"כ מן השמים קראו לו ספר הזוה"ק כי נמשכו הסודות מן זוהרא דאימא עילאה, מן האור העליון של אימא העליונה. **בְּהִלְוָא וּמְנָא דְּאַתְחַבְרָהּ הָאִי חֲבוּרָא רְשׁוּתָא אֲתִיְהִיב לְאַלְיָהּוּ לְאַסְכְּמָא עֲמָהוֹן בִּיהּ** באותו זמן שנתחבר זה החיבור של הזוה"ק רשות ניתנה לאליהו הנביא זכ"ל להסכים עמהם בזוה"ק. **וְכָל מְאִירֵי מְתִיבְתָּא דְּלַעֲלָא** ולכל בעלי הישיבות של מעלה שהיא ישיבתו של הקב"ה **וְתִתָּא** ולמטה בישיבות של העולמות העליונים שהוא מלאך מ"ט **וְכָל חִילִין דְּמִלְאָכִין עֲלָאִין** וכל הצבאות של המלאכים העליונים דעולם היצירה **וְנִשְׁמָתִין עֲלָאִין לְמַהוּי עֲמָהוֹן בְּאַסְכְּמוּתָא וְרַעוּתָא בְּחָדָא** ולכל הנשמות העליונות שבעולם הבריאה להיות עמהם עם רשב"י וחבריו בהסכמה אחת ורצון אחד:

מאמרי הפרשה

"וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם" (ז, יב)

ביצד להינצל מעקבתא דמשיחא

כידוע הדור שלנו הוא דור "עקבתא דמשיחא", וידועים דברי הנביאים, והאריכו בזה רבותינו בש"ס (סוטה מט:), סנהדרין צז. והלאה), כמה קשה יהיה לעם ישראל בימי עקבתא דמשיחא. ואכן גם אנחנו רואים בעינינו בפעמי הגאולה המבצבצים ובאים, כמה מחלות קשות ובפרט המחלה הקשה, וכן תאונות הדרכים, ומחלות נפש ועוד. וכן רואים איך אויבינו קמים עלינו, החיזבאללה בלבנון, שיש לו אפשרות לזרוק כל יום אלף טילים על כל הארץ, ולצידם סוריה ואיראן והחמאס בעזה, וכן סביב כל ארץ ישראל ומה נעשה כנגד כל האיומים הקשים הללו.

וכל זה רק בבחינת גשמיות גופנית. ומה עם הרוחניות? מה עם הנשמות של רוב עם ישראל? היכן מחנכים אותם? מה עם התאוות הקשות והמראות והמחשבות האסורות, האינטרנט והפלאפונים האסורים, שכל אלו משחיתים את הילדים והמבוגרים, וגורמים לתאוות גדולות ומותרות, וכל כלי המשחית להשחית הנשמה.

והדרך להינצל מזה היא לנהוג כפי הסדר שגילה לנו רשב"י בזוהר הקדוש (ח"ג קכ"ד ע"ב), בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזוהר וכו' יפקון ביה מן גלותא ברחמי. [תרגום- בחיבור שלך שהוא ספר הזוהר, יצאו בו מן הגלות ברחמים]. שעל ידי לימוד הזוהר הקדוש נצא מן הגלות, ולא ננצל בו במידת הדין, אלא במידת הרחמים.

נינצל מימי "עקב"- עקבתא דמשיחא, על ידי "תשמעון"- תורת שמעון, הוא רשב"י

וזה מרומז בפסוק הראשון של פרשתנו, "והיה עקב תשמעון", שהנה עתה בימי עקבתא דמשיחא שולטת מידת הדין, הוא שם "אלהים", כי עתה אנחנו בסוף הימים ב"עקב", בעקבתא דמשיחא, לכן המחלות והאסונות מתחדשים יום יום רחמנא ליצלן. ומה עלינו לעשות כדי שלא תהיה מידת הדין מתוחה עלינו, ונוכה למידת הרחמים? הנה כנודע שם "אלהים" הוא בחינת דין, ושם הוי"ה ב"ה בחינת רחמים, על זה אומר הפסוק, "והיה", אותיות הוי"ה ב"ה, "עקב", כלומר, אם אתה רוצה ששם הוי"ה, ישלוט ב"עקב"- ב"עקבתא" דמשיחא, "תשמעון", נוטריקון "תורת שמעון", כלומר, תעסקו בקביעות בתורתו של ר' שמעון, הוא רבי שמעון בר יוחאי, בזוהר הקדוש, ובוה תזכו למידת הרחמים.

גם "עקב" אותיות "קבע", כלומר שיש ללמוד בקביעות בכל יום ויום בזהר היומי. לכן גם ר"ת "עקב", עשה קביעות בזהר הקדוש. גם עק"ב גי' פעמיים "אלהים", שעל ידי לימוד הזהר הקדוש, ממתקים את הדינים. כי לימוד הזהר הוא נשמת התורה, ועל ידו נצא מן הגלות ברחמים.

ע"י שמחה וענוה זוכים ללימוד הזהר שעל ידו נזכה לבית המקדש ולתורה וגדולה

זאת ועוד "והיה" הוא לשון שמחה, כדאיתא בפסיקתא זוטריתא (דברים ואתחנן דף יא:) "והיה" לשון שמחה בכל מקום. "עקב" רומז לענוה, כמו שנאמר (משלי כב, ד), "עקב" ענוה יראת ה'. ללמדנו שהזוכים למידות השמחה והענוה, "תשמעון", בזה יזכו לתורת "שמעון" שהוא הזהר הקדוש.

עוד יש לפרש "תשמעון" לשון הבנה, פי' תזכו להבנה טובה בזהר, כי "שמע" פירושו הבן.

"את המשפטים האלה" - גימט' "הר, שדה, בית", כי אברהם קרא למקום המקדש "הר", ויצחק קרא אותו "שדה", ויעקב קראו "בית". דהיינו על ידי תורת רשב"י הנרמז בתיבת "תשמעון", נזכה לבנין בית מקדשינו, הנרמז בתיבות "את המשפטים האלה".

על כן אם נקיים "את המשפטים" העולה בגימט' "נעשה ונשמע", ונקיים את כל אשר כתבנו, נזכה ל"תשמעון" העולה בגימט' "תורה וגדולה במקום אחד" בדיוק.

צו השעה ללימוד זוהר

לכן זה הדבר שאנחנו צריכים עתה, והוא "צו השעה", שכל אחד ללא יוצא מן הכלל, ילמד בכל יום כחצי שעה עשרים דקות בזהר הקדוש, שמבטיח לנו רשב"י שבזכות זה נזכה לגאולה ברחמים. ועוד, שהזהר הקדוש הוא נשמת התורה (הקדמת מהר"ח"ו לשערים), ולכן הוא הלימוד המרומם מעל כל לימוד, כי העיקר הוא הנשמה, ובלא זה, התורה שאנחנו לומדים אין בה כח לעלות מעלה.

וכך אמר אליהו זכור לטוב לרשב"י (תיקוני הזהר דף כ"ג סוע"ב), וכמה בני נשא יתפרנסון מהאי חיבורא דילך כדי יתגלי לתתאי בדרא בתראה בסוף יומייה ובגיניה וקראתם דרור בארץ. [תרגום, כמה בני אדם יתפרנסו מחיבורך כשהוא יתגלה לתחתונים בדור אחרון בסוף הימים, ובזכותו וקראתם דרור בארץ.] כי לימוד זה הוא המזון הרוחני לעם ישראל בימים אלו.

וכמו שכתב רשב"י בתיקוני זוהר חדש (ח"ב דף נ"ח ע"ב), שכל ספר הזהר הקדוש ישמש לדור אחרון שבעקביים - בעקבתא דמשיחא "תיבת נח" להנצל מכל המבול השוטף בחוץ. ושם כתוב, כי כללתי בחיבור זה את אבות העולם, משה רבנו, וכל הצדיקים והתנאים, וכל צבאות השמים, ואליהו הנביא, ומלך מלכי המלכים הקב"ה - כולם יחד השתתפו בחיבור הזה, כי הוא יהיה הצלה של הדור ומי שיעסוק בו ינצל מכל הצרות. עד כאן.

בפרט עתה שאנחנו נמצאים ארבעים יום קודם בריאת העולם, שהרי ביום כ"ה אלול נברא העולם, וארבעים יום אלו הם התחלת ימים הנוראים, וצריך להתעורר בתשובה. וידוע שבימים אלו כדאי מאוד ללמוד "תיקוני הזהר", ויש לזה סדר שעל ידי לימוד כל יום עשרים דקות, גומרים בהם את כל תיקוני הזהר, וכמה דבר גדול הוא. ובכח זה בע"ה ננצל אנחנו וכל ישראל אחינו מהצרות הקשות בהם אנחנו נמצאים.

מי שומע כל זאת ולא יקח את עצמו לידיים בימים אלו, ויעסוק בזהר הקדוש בכל יום עשרים דקות או חצי שעה, ולימוד זה יזכך את נשמתנו, יאיר לנו את הדרך ונוכל להבין טוב הלימוד שלנו, ויבטל מעלינו את כל המחלות האסונות והצרות וכו'.

החובה ללימוד תיקוני הזהר ארבעים יום מר"ח אלול עד יו"כ

יעייין בסוף הקדמת בעל כסא מלך, ובעוד כמה ספרים קדושים, שהלהיבו מאוד ללימוד את תיקוני הזהר בארבעים יום שמר"ח אלול עד יום הכיפורים. ואולי יש להסמך זאת על הכתוב בתיקוני הזהר (תקון ו' דף כ"ב ע"א) ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה (בראשית ח, ו), ודא יום הכיפורים, דתיבת נח היא אמא עילאה, חלון דילה הוא עמודא דאמציעתא, דביה אור ותורה, אור ואיהו אור הגנוז. עד כאן. וכתב לבאר בביאור הגר"א (בביאורי הגר"א על התיקונים), שביום הכיפורים נפתחים חלונות התיבה היא התשובה - אמא עילאה, וזהו שכתוב (שם לפני כן) "מקץ ארבעים יום", הם ארבעים יום הידועים שמראש חדש אלול. וברעיא מהימנא איתא על תיקוני הזהר דאיהי כגוונא דתיבת נח וכו' כידוע.

הטעם שנתפשט לימוד התיקונים בימי התשובה יותר מן הזוהר

וכתב מו"ר הבן איש חי (בהקדמתו לספרו בניהו), מודעת זאת בכל הארץ, מזמן אשר הציץ זרח אור יקרות של שני המאורות, ספר התיקונים וספר הזוהר, קיימו וקבלו היהודים קהל עדת ישראל להחזיק בלימוד הקדוש של ספר תיקונים והזוהר, יחיד ורבים מנער ועד זקן. והגם דאין לאל ידם להשיג ולהבין סוד אמרות טהורות שבספרים הקדושים האלו, אף על פי כן שותים בצמא את דבריהם ומתלהבים בקריאתם מאוד מאוד.

ברם אם החזיקו במקום אחד בלימוד זוהר הקדוש מאה אנשים, הנה בלימוד התיקונים מחזיקים אלף אנשים, כמעט רוב בעלי בתים מחזיקים בלימוד התיקונים, וזה דרכן ומנהגם בכל שנה ושנה. והטעם שנתפשט לימוד התיקונים בימי התשובה יותר מן הזוהר, כי כל אדם אשר יחטא הוא פוגם יותר בעשיה באבי"ע שבה, וידוע כי השבעים תיקונים שעשה ר' שמעון בר יוחאי זיע"א כיון שנדרשים יותר בדרך המספר, על כן לימודם מתקן בעולם עשיה יותר ששם הוא סוד המספר והחשבון. לכן בימי התשובה הכל רגילים בספר התיקונים.

לימוד הזוהר הקדוש מכניע הקליפות ומבטל גזירות קשות

עוד נראה את גודל מעלת לימוד הזוהר הקדוש, בהקדים דברי הרב בני יששכר (מאמרי השבתות מאמר א' אות י') שעם ישראל הוא כבשה אחת בין שבעים זאבים, הם שבעים אומות העולם. מצד אחד ישנו ישמעאל הכולל איתו ל"ה אומות, ומצד שני ישנו עשו הוא אדום הכולל עימו ל"ה אומות, ואילו עם ישראל נמצא באמצע. כמו שנאמר בברית בין הבתרים (בראשית טו, י'), "ויקח לו את כל אלה ויבחר אתם בתוך", כלומר שבעים אומות הם אל"ה מול אל"ה, דהיינו ל"ה אומות השייכים לישמעאל נמצאים מצד ימין של הקדושה ושר ישמעאל על גביהם, הרי 36 גי' אל"ה, ומצד שמאל דקדושה גם כן, ל"ה אומות עשיו הוא אדום, ושרם של עשו על גביהם, הרי אל"ה מול אל"ה, ואברהם לקח אותם וחילק אותם לשני חלקים, ועם ישראל פנימיים בקדושה באמצע, שהם יכולים לשלוט עליהם ולהכניע אותם.

וכתב המגלה עמוקות (סוף פרשת לך לך): יום המנוחה של עם ישראל הוא השבת, ואילו יום המנוחה של ישמעאל, הוא יום ששי - הנה שישמעאל הוא מימין הקודש, ואלו יום המנוחה של אדום הוא יום ראשון - בשמאל הקודש, נמצא מצד אחד ישמעאל ומצד שני עשו, וישראל באמצע ביום שבת קודש. וזה שכתוב "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב, לב) בתוך דוקא, באמצע, כי שם קדושת השבת מבטלת את קליפות עשו וישמעאל.

ועל כן אמרו רבותינו (מדרש שכל טוב פ"ז סי' א'), אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה, שהיא שורש לכל השבתות, מיד היו נגאלים. כי על ידי קדושת שבת, מכניעים את קליפות עשו וישמעאל.

וכתב בעל מלא הרועים בספרו קהילות יעקב (יאליש, ערך זר, ובהגה שם) קליפת עשיו נקראת עור"ב, וקליפת ישמעאל נקראת זרז"ר, וכששומרים ישראל את השבת, מכניעים את ב' הקליפות - זרז"ר ועור"ב, שהן גימט' שב"ת, שזה כנגד זה ברא אלהים, שבת בקדושה והם כנגד בקליפה.

וכן הקידוש בליל שבת מתחלק לשני חלקים, מצד אחד ל"ה התיבות הראשונות, ויכולו השמים והארץ וכו' עד ברכת הגפן, ואח"כ ברכת מקדש השבת יש בה עוד ל"ה תיבות. ל"ה תיבות הראשונות, הן כנגד ישמעאל שמהצד האחד, ול"ה התיבות שאחר ברכת הגפן, הן כנגד אדום שמהצד השני, וברכת הגפן שבאמצע, היא כנגד עם ישראל, ולכן נאמר (תהלים פ, ט) "גפן ממצרים תסיע", "גפן" היא ברכת הגפן שכנגד עם ישראל, "ממצרים תסיע" שאינם מקבלים שום הרכבה ושום חיבור לשום אומה.

שב"ת גי' 702, ורמז בזה שגם אותיות התורה הם כ"ב אותיות, ועוד חמש אותיות מנצפ"ך. ובכל אות מאיר שם הוי"ה ב"ה, הרי שהם כ"ז אותיות כפול 26 של הוי"ה, יוצא 702 שעולה בגימט' שב"ת. לפי שעל ידי קדושת השבת, מתגלים ז"ך אותיות התורה. ולכן גם אז מכניעים את קליפות זרז"ר ועור"ב שגם הן עולים בגימט' שב"ת.

ולכן יש מצות תוספת שבת, שצריך להוסיף לפני השבת ביום ששי, ולקבל שבת עוד קודם שהגיעה השבת, כדי לבטל קליפת ישמעאל, כי כאמור ישמעאל הוא ביום ששי. וכן יש מצוה להמשיך את קדושת שבת למוצאי שבת שהוא יום ראשון כדי לבטל קליפת אדום. ועל כן המכבד את השבת ומוסיף מחול על הקודש, הוא מכניע את קליפות עשיו וישמעאל מצד זה ומצד זה על ידי תוספת קדושת שבת.

וכתוב בזוהר הקדוש (ח"ג דף קמ"ד ע"ב) כי רשב"י הוא בחי' שבת, כי הוא השביעי, וכשם שהשבת לה' קודש, אף רשב"י לה' קודש. וסמך לזה "שמעון בר יוחאי" עולה בגימט' "שבת" וגם עולה גימט' "ורפאתיו".

לאור כל האמור, אדם הלומד בזוהר הקדוש, מכניע את קליפות זרז"ר ועור"ב, אדום וישמעאל, ומבטל כל גזירות קשות מן העולם ומקרב הגאולה.

ולכן אם נקבע ללמוד בזוהר הקדוש בכל יום ויום כולל בשבתות ובחגים בלא הפסקה, נזכה לבטל כל גזירות קשות ורעות ואת כל המחלות ותאונות הדרכים, ונתקדש בקדושה עליונה, ואז נזכה להבטחה "בדא יפקון מגלותא ברחמי".

המלאך הנברא מלימוד הקבלה אינו נפרד מהאדם לעולם

בהקדמת התיקונים (דף י"ד ע"ב) כתוב, הלכה אינה קבלה. והטעם שהקבלה נקראת הלכה, כי היא לבדה "הולכת" עם האדם לבית עולמו. וזה רמוז בדברי חז"ל (מגילה כח:): תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שנאמר (חבקוק ג, ו) "הליכות עולם לו", אל תקרי הליכות אלא הלכות וכו'. וצריך ביאור, כיון שדורשים את הפסוק אחרת מכתובתו, מדוע לא כתבה התורה כך את הפסוק מעיקרא "הלכות עולם לו"? ללמדך, שדוקא על ידי הקבלה הנקראת "הלכות", עמה הולך האדם אל בית עולמו. וזאת משום, שעל ידי לימודה בכל מקום שהאדם הולך, ביתו עמו לצותא ולכבוד ולתפארת, כי המלאך הנברא מלימוד הקבלה, לעולם אינו נפרד מהאדם, נוסף על מתן שכרו. אבל לימוד הפשט, שכרו אתו ופעולתו לפניו. (כסא מלך בהקדמת תיקוני זוהר דף י"ד ע"ב).

ספר הזוהר הוא עיקר כל ספרי מוסר

מובא בספר סור מרע ועשה טוב (דף ט"ז ע"ב) וזה לשונו: תדבק נפשך בספרי יראים, שתראה בכל עת חיובך לבורא כל עולמים, ובפרט בספר הזוהר שהוא עיקר כל ספרי המוסר, והוא ילהיב ליבך בשלהבת אש לעבודה התמימה. ספר הזוהר הוא המפתח והוא הסוגר. עד כאן לשונו.

ובספר יסוד ושורש העבודה (שער ו' פ"ג) כתב וזה לשונו: אין אדם יכול לבוא אל קצת השגת גדולתו ורוממותו יתברך שמו מכל לימודו, כמו מלימוד חכמת הקבלה, וביחוד מלימוד ספר הזוהר הקדוש והתיקונים, חכמת אדם תאיר פניו וכו'.

מורנו רבי חיים ויטאל (בהקדמה לשער ההקדמות) כתב דברים חוצבי להבות אש אודות לימוד סודות התורה והזוהר, עיין שם באורך. והנה בודאי כל אדם יכול לעסוק בחלק הנגלה שבזוהר, כמו שהוא עוסק בשאר מדרשי חז"ל. אלא אפילו בחלק סתרי התורה שבזוהר, יכול כל אדם לעסוק בו, אפילו בעיון, כמו שהוא עוסק בנגלות התורה בעיון. ומי שאינו יכול לעסוק בנגלות התורה בעיון, לפחות יעסוק בבקאות בספר הזוהר. ודברי מהרח"ו הנזכרים, הם חוץ ממה שרגילים כלל ישראל לגרוס את לשון הזוהר ואת ספר תיקוני הזוהר תמיד, ובפרט בחודש אלול, ובזה מקדש ומטהר את נפש האדם ומלהיבו לעבודת השם יתברך, שזהו כל תכלית לימוד וגירסת הזוהר הקדוש, אך ורק להתקרב להקב"ה ולזכות וליר"ש.

הזוהר מסוגל לנשמה לכל נפש ישראל קטן וגדול

ובהנהגות ישרות מרבי צבי הירש הורביץ (מבאקשעווין אות ה') כתב, גם צריך כל אדם להרגיל את עצמו לומר בכל יום זוהר הקדוש קודם התפילה. וכל חודש אלול עד אחר הימים טובים יגמור את ספר תיקוני הזוהר הקדוש. ואל יאמר הסריס, הן אני עץ יבש ומי אנוכי לגשת אל הקודש פנימה בספרי קבלה, כי כבר הסכימו כל הצדיקים ובראשם הצדיק המפורסם המנוח מורנו הרב צבי ז"ל מזידיטשוב בספרו סור מרע בכמה ראיות מוכיחות, כי זהו מעצת היצר ושקר בימינו. ואף שאינו מבין הכל, מכל מקום לשון הזוהר הקדוש מסוגל לנשמה, והוא דבר השווה לכל נפש ישראל קטן וגדול שם הוא, כל אחד לפי הבנתו ושורש נשמתו.

גם מי שאינו מבין את פנימיות הזוהר היטב, ע"י הלימוד בו יזדכך ויאיר את נשמתו

ובהקדמת בית דין אמסטרדם לדפוס הזוהר (שנת תקס"ד) כתבו, ומי יכיל שיח גודל קדושת הזוהר ותועלתו, אשר דבריו צפונים ונסתרים כלפידים בוערים מאירים ומזהירים. פתח עינים מקור החיים, חיי הנפשות, תוכו רצוף אהבה, דבריו מלהיבים את הלבבות לאהבה וליראה את השם הנכבד והנורא. ואף מי שאינו מבין פנימיות דבריו כל כך, הטועמו ולומד לשונו, דבריו המה מסוגלים לנשמה להאירה ולזככה כנודע.

מכתב מרבני ארץ ישראל באייר תרפ"א לגמור את הזוהר אלף פעמים לבטל הצרות

ונביא מכתב פלאי שכתבו רבני ארץ ישראל באייר תרפ"א (מובא בספר אור הזוהר עמ' 390) כבר ידוע לכבודם מעלת לימוד הזוהר הקדוש, אשר הוא מבטל כל מיני פורעניות וגזירות קשות ורעות ומותנא וחרבא ובקָה מעלמא.

והשנה שעברה כבר עוררנו במודעות "תיקון לגאולה האמיתית מטעם רבנים הגאונים מארי דארעא קדישא", אשר היא נעתקה למטה, לשקוד על לימוד הזוהר, לגמור בארץ ובחוצה לארץ אלף סיומים. וכפי הרשימות אשר קבלנו, לא נגמור רק לערך שש מאות סיומים. על כן אנחנו רבני וגאוני ארץ הקדושה, מבקשים מכל בר ישראל אשר ידו משגת ללמוד עוד פעם, בכדי לגמור האלף סיומים בכ"ה אלול הבא עלינו לטובה, כפי שיעור הראשון יותר או פחות עם בני חברתו של אשתקד סיום זוהר אחד לעילוי מזל עם ישראל, ולבטל כל אותן הצרות העליונות והתחתונות. ויפר עצת אויביו ויקלקל מחשבותם ולא תעשינה ידיהם תושיה, וישראל ישכון לבטח ונראה בנחמת ציון. אמן כן יהי רצון.

חיוב ת"ח ללמוד קבלה, שלימוד שעה קבלה עדיף על חודש או שנה של לימוד פשט בספר כסא מלך (תקון ל') כתב וזו לשונו: כמה גדול חיוב על תלמידי חכמים ללמוד קבלה, ועונשם כמה גדול אם אינם לומדים קבלה, וגורם אורך גלותא, כי הם מעכבים הגאולה רחמנא ליצלן. כי יעשה בשעה אחת בלימוד הקבלה

מה שלא נעשה בלימוד חודש ימים בפשטי התורה, כי גדול כוחה לקרב הגאולה. עוד שם בכסא מלך (תיקון מ"ג אות ס') כתב כי לימוד הזוהר הקדוש בגירסא בונה עולמות, וכל שכן אם יזכה ללמוד ולהבין אפילו פירוש מאמר אחד, יעשה בו תיקון למעלה בשעה אחת מה שלא יעשה בלימוד הפשט שנה תמימה. ומובטח לו שהוא בן עולם הבא מבני היכלא דמלכא ויהיה מרואי פני המלך היושבים ראשונה במלכותא דרקינא. **בגלל חשכת הדור, זקוקים לאור הזוהר להאיר**

ומה שיש השואלים וכי אפשר דרא? אדרבה, היא הנותנת, הן בדורות הראשונים היו להם נשמות קדושות ממקומות גבוהים לכן יכלו לטהר את נשמתם בפשטי התורה, אולם עכשיו בעקבתא דמשיחא, שהנשמות נמוכות, וגם שיש את התגברות החיצונים רחמנא ליצלן, אי אפשר לטהר את נשמתם, רק בסמים יקרים, דהיינו על ידי לימוד הזוהר הקדוש. כי לשון הזוהר מסוגל לזה אפילו בפטפוט לחוד, ובזה יהיה נשמר מכל רע, מהיצר הרע וממקרים רעים בעולם הזה החומרי, וגם בעולם הבא הרוחני, כנודע מדברי הזוהר הקדוש (ח"ג פנחס דף ר"ט ע"א) לגבי חיבור הזוהר הקדוש וזה לשונו, בוצינא קדישא דנהיר חכמתיה בכל דרין דהוו אבתריה. [תרגום, נר הקדוש שמאירה חכמתו בכל הדורות הבאים אחריו]. הנה לנו, שעד ביאת הגואל, אור תורה של רשב"י מאיר באור רב להחיות נפשות ישראל.

וכבר אמר רבי פנחס מקוריץ זצ"ל (נפת צופים קמ"ד - מדרש פנחס) שצריך ללמוד הרבה מספר הזוהר, כי מחמת חשכות הגלות, צריך להאיר באור גדול, ואין מספיק שאר הלימוד, אפילו שהוא מתמיד בלימודו בשאר השיעורים. וכן הוא בזוהר שאמר רשב"י (תיקוני הזוהר דף כ"ד ע"א) שהזוהר יגן בדרא דמלכא משיחא, עי"ש.

איך לא יקבע האדם שיעור בכל יום בזוהר הקדוש ובתיקונים

דברים חוצבים להבות אש כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער הששי, שער הניצוץ): לימוד הקבלה הוא שיוודע לאדם גדולתו ורוממותו של יוצרנו ובוראנו יתברך שמו ויתעלה, ואין אדם יכול לבוא אל קצת השגת גדולתו ורוממותו יתברך שמו מכל לימודו כמו מלימוד חכמת הקבלה, בייחוד מלימוד ספר הזוהר הקדוש והתיקונים, חכמת אדם תאיר פניו, מריבוי העולמות העליונים הקדושים לאין קץ וסוף ותכלית. גם בראותו בשאר ספרי המקובלים, ובייחוד בכתבי האר"י ז"ל, מהשתלשלות העולמות, מרום המעלות עד עולם התחתון הזה. ובראותו גם כן אף קצת פרטי סדר הנהגתם, מעולם התחתון עד רום המעלות לאין קץ ותכלית, מזה ישיג האדם קצת גדולתו ורוממותו של יוצרנו ובוראנו ברוך הוא וברוך שמו. וזה עיקר כוונת בריאת האדם בעולם הזה השפל והשמים, לחקור ולהשיג גדולת ורוממות יוצרו ובוראו יתברך שמו ויתעלה.

גם מלימוד חכמת הקבלה ישיג האדם קצת מעלת תורתנו הקדושה והתמימה, כי בראות האדם בספרי המקובלים, ובייחוד בזוהר הקדוש ובתיקונים, מפירושים נפלאים ונוראים של תורתנו הקדושה. ואיך נטמן ברמז סודות גדולים ונוראים, לפעמים בתיבה א' ולפעמים באות א'. גם בראותו רזין עליונים וסודות נפלאים ונוראים הנסתרים בציור האותיות, וביותר בטעמים ובנקודות ובתגין. מכל זה ישיג האדם קצת גודל מעלת תורתנו הקדושה. ועל ידי זה תבוא בליבו אהבת הבורא יתברך שמו, ותשוקתו גדלה עד למאוד מאוד. כי מהשגת תורתנו הקדושה, יבוא האדם גם כן לקצת השגה של הבורא יתברך שמו ויתעלה, כי אורייתא וקודשא בריך הוא חד הוא, כנוצר בזוהר הקדוש במקומות הרבה. וימצא האדם קצת מזה במאמרים הנזכרים לעיל. ומהראוי להאריך בזה מאוד, אך פרץ עלי פרץ גדר, לקצר בכל היותר אפשרי. ולכן מפליג הזוהר הקדוש והתיקונים בכמה מקומות גודל מעלת לימוד הקבלה לאין תכלית וכו'.

אחי ורעי, אם כל כך גדלה לשמים שיאו ומעלתו, וכמה תקיף חילא דהאי אילנא רברבי של לימוד ספר הזוהר הקדוש, ושורש בארץ גזעו לשלח רצוצים חופשי מן הגלות המר, ואיך לא יתלהב לב האדם להאיר ואוזנו לשמוע לקבוע שיעור קבוע בכל יום בזוהר הקדוש ובתיקונים ושאר ספרי המקובלים כו'.

שתי עדויות מפי כמוה"ר מרדכי שרעבי וחכם שלום הדאיה זצוק"ל על מה שראו בחלום במעלת לימוד תורת הקבלה

ואספר לך ידידי כמה פועל לימוד הזוהר הקדוש וסודות התורה, גם כשהאדם אינו מבין רק קורא בגירסא בלבד, אשר שמעתי מפי מו"ר הגאון הגדול המקובל האלקי ראש ישיבתנו מוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל, שסיפר לנו כאשר למדנו באחד ממוצאי שבתות בלימוד הספר הקדוש "ראשית חכמה", שראה לרבי יצחק כהן זצ"ל בחלום. רבי יצחק זה היה אחד מחכמי הכורדים בשכונתנו, והיה חסיד וצדיק ירא שמים וגרים באורייתא תדירא. [ובנו שהכרנו, היה גם כן תלמיד חכם גדול שלמד בשיבת "פורת יוסף", והיו רבני הישיבה אוהבים אותו, והיה נותן שיעורים בגמרא בשפה ברורה בבתי כנסיות שבשכונתנו]. ורבי יצחק הגיע בסוף ימיו ללמוד אצל מורנו ורבנו, והיה יושב בשיעורים של עץ חיים ושער הכוונות, אבל מכיון שלא עסק בתורת הח"ן, ורק עתה בעת זקנותו בא, היה רק שומע, ורגיל על לשונו לומר "עוד קצת ואני אתחיל להבין". כך ישב שנתים וחצי, עד שנפטר לחיי העולם הבא. והנה בא בחלום אל מו"ר, והרב שאל אותו בחלום, רבי יצחק מה המצב למעלה? ענה לו, כבוד הרב, דע לך שכל מה שזכיתי ללמוד כל ימי חיי ולסגל תורה ומצוות ומעשים טובים, לא עזר לי בשמים כמו השנתיים וחצי שישבתי לשמוע את תורת הסוד בלי להבין. אין לתאר ולשער מעלת הלימוד הזה כאן בעולם העליון. וזה מה שעזר לי יותר מכל מה שעשיתי כל ימי חיי. אחר כך שאל אותו הרב, מתי תבוא הגאולה? אמר לו קרוב ולא קרוב. כלומר אם ילמדו את הזוהר הקדוש ואת סודות התורה, הגאולה קרובה מאוד ותהיה ברחמים.

הרי לפניך חביבי עד כמה לימוד הזוהר הקדוש מרומם מכל לימוד, והוא שעזר לו בעולם העליון. ואם לא די לך בזה, אביא לפניך מה ששמעתי מהרב הגדול רבי יעקב הדאיה שליט"א ששמע כזאת מפי אבותיו, שזקנו החכם השלם המקובל האלהי כמוה"ר שלום הדאיה זצוק"ל שהיה ראש מקובלי "בית אל", אמר לו חמיו הרה"ג הדיין המצויין ראב"ד חלב כמוה"ר יצחק לבטון זצ"ל בסוף ימיו, שכל ימיו הוא למד רק נגלה, ועל כן חפצו ללמוד גם תורת הסוד, ושאל לו מה נלמד? אמר לו הטוב ביותר שנלמד "עץ חיים". וכך היה, במשך שנתיים יום יום עסקו כל היום כולו בספר הקדוש "עץ חיים", ולאחר שנתיים עשו סיום, עם סעודה חשובה והיו שמחים מאד. לאחר תקופה קצרה נפטר רבי יצחק לבטון זצ"ל לחיי העולם הבא, ובא בחלום לחכם שלום הדאיה זצ"ל ואמר לו, דע לך, כי כל מה שלמדתי כל ימי חיי, והייתי דיין, ועסקתי יומם ולילה בתורה, לא עזר לי בשמים לזכות לגן עדן כמו השנתיים ימים שלמדנו יחד תורת הקבלה בספר הקדוש "עץ חיים". ואין לך לשער ולתאר מה עושה ופועל לימוד זה בעולמות העליונים, אם לאדם עצמו הלומד, ואם על כללות עם ישראל. לכן בבקשה ממך תזכה את כל החכמים וכל החברים ותשדל אותם לעסוק בתורת הח"ן בסודות התורה בזוה"ק, כי אפילו בגירסא בעלמא בונה עולמות ועושה פירות ופירי פירות. וגם מו"ר הגאון המקובל כה"ר עובדיה הדאיה זצוק"ל הביא מעשה זה בספרו "ישכיל עבדי".

לכן אתה קורא נכבד שראית גודל המעלה של לימוד הקבלה, בבקשה תזכה את נשמתך ואת כל בני ביתך בזכות הגדולה הזאת, שבזכות לימוד זה ננצל מכל מיני מחלות אסונות ויסורים, וכמו שהבאנו לעיל, שלימוד הזוהר הקדוש הוא ה"תיבת נח" של ימינו, שכל הרוצה להנצל מהמבול של הצרות, יכנס לתיבה זו וינצל. והעיקר, שנוכה לצאת במהרה מהגלות ברחמים רבים.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שזכותו של רשב"י יגן עלינו ועל כל ישראל אחינו, להצילנו מכל צרה וצוקה, נגע ומחלה, ונוכה לאקמא שכינתא מעפרא ולביאת הגואל במהרה בימינו אמן.

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם" (ז, יב)

"עקב" קביעות עתים לתורה

אין והיה אלא לשון שמחה (פסיקתא זוטריתא דברים דף יא:) גם "והיה" אותיות "הויה", ללמדנו, שאם האדם רוצה לזכות ששמחה גדולה תשרה עליו, וכן אם יחפץ ששם הוי"ה יאיר עליו, הדבר הראשון שעליו לעשות הוא "עקב", אותיות "קבע", עליו לקבוע עתים לתורה. וכידוע שהשאלה הראשונה ששואלים את האדם ביום הדין היא, האם "קבעת" עיתים לתורה (שבת לא.), ולכן אמר התנא (אבות א, טו), עשה תורתך "קבע", דייקא. ולכן, אפילו אם יש לאדם עסק גדול מאד, שמרויח ממנו ממון רב, יעזוב את העסק בכל יום בזמן קבוע, וילך ללמוד תורה. ולא סתם ללמוד, אלא ילמד ויחזור וילמד כמה שיכול, כי על ידי זה יבין היטב אשר הוא לומד, ולא ישכח את הלימוד, כמו שנאמר (יהושע א, ח) "והגית בו יומם ולילה". וזהו שכתוב, קבעת "עיתים" לתורה, לא נכתב "עת" אלא עיתים, לפי שצריך לחזור מאה ואחד פעמים, כמו שאמר רבנו האר"י (שער המצוות ריש פרשת ואתחנן) שיש קליפה הנקראת "מס" שהיא

משכחת את הלימוד, ו"מס" עולה 100, לכן אמרו שצריך לחזור 101 פעמים, כדי שיתגבר על הקליפה הזו של ה"מס", ולא ישכח את לימודו. וזהו שאמרו (פסחים נ.), אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, "לכאן" בגימט' 101, ובוה יזכה ל"תלמודו בידו".

ומי שלומד תורה בקבע, חשוב כאילו קיים את עשרת הדברות, כי בעשרת הדברות ישנן "קבע" תיבות. וכמו שאמרו המפרשים, שעשרת הדברות רמוזות באותיות השם "יעקב", 'י' היא עשרת הדברות, ו"עקב" שיש בה עק"ב תיבות. לכן הלומד "קבע" מקיים את "יעקב" דהיינו את עשרת הדברות. גם עשרת הדברות כתובים על "לחת הברית", והנה "לחת" גימט' "רחל לאה בלהה זלפה", ואם ניקח את האות 'י' [של "י" דברות] ונכתוב אותה מלאה כך: יו"ד, עולה בגימט' עשרים, ואותיות המילה "עשרים" הן בגימט' "כתר", הם "כתר" אותיות שיש בעשרת הדברות.

הגמ' בברכות (דף לה:) אומרת, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי, בוא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן "קבע" ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימה בידן. דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי, זו וזו לא נתקיימה בידן.

לכן צריך האדם שישגה תמיד באהבת התורה, שיהיה "משתגע" על התורה, ולא יעזוב אותה אפילו יום אחד. כמו שהזהיר רבי שמעון בן לקיש (ירושלמי סוף מסכת ברכות), אם תעזבני יום, יומים אעזבך, משל לשני אנשים שהלכו בדרך יחד, האחד היה מציפורי והאחד מטבריה, כשפרשו האחד מן השני להגיע אל ביתם, אף שזה הלך רק מיל אחד וזה הלך רק מיל, נמצאו רחוקים אחד מן השני שני מיל. כך המפר את קביעות התורה יום אחד, אינו רחוק מה' רק יום אחד, אלא עתה רחוק הוא מרחק יומיים, וככל שמבטל את קביעותו יותר, כך מתרחק עוד יותר מהבורא.

אין התורה מתקיימת אלא במי שחושב את עצמו שהוא עתה "מת"

מעשה היה בר' אפרים זלמן מרגליות שזכה לתורה וגדולה במקום אחד. אשתו הרבנית היתה אשת חיל ומנהלת עסקים גדולים באבנים טובות, והוא היה שקוע בתורה. תמיד בבוא לפניה עסקה גדולה, היתה שואלת בעצת הרב, אך גם אז היתה מדברת עימו רק לכמה דקות בודדות, ורק בעת שהרב היה אוכל, ובשום אופן לא היתה מפריעה לרב בעת לימודו. פעם אחת נודמנה לפניה עסקה גדולה עד מאד, והסוחר היה דחוק בזמן וחפץ ללכת לדרכו. והיות והרבנית היתה נבוכה האם לקיים את העסקה או לאו רצתה להתייעץ עם בעלה, על כן שלחה לקרא לבעלה הנמצא בבית המדרש שיבוא לכמה רגעים וכו'. הגאון ביקש את סליחתה, ואמר שאין באפשרותו לבטל את קביעות תורתו, ולכן העסקה התבטלה. כאשר חזר הרב לביתו ראה את הרבנית עצובה. אמר לה, כאשר נקראתי לבוא, עלה בדעתי הן אמרו חז"ל (ברכות סג:) שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, פירוש, אין התורה מתקיימת אלא במי שחושב את עצמו עתה כמת, לכן אמרתי לעצמי 'אילו הייתי מת, וכי הייתי יכול לבוא'!?

מעשה ביהודי שהתעשר בזכות קביעות עתים לתורה

מספר מורנו ורבנו מרן ראש הישיבה רבי עזרא עטיה זצוק"ל, שהיה יהודי אחד מחאלב ושמו רבי שלמה, והוא היה אוהב את התורה בכל נפשו, ודרכו היה לקום בנץ החמה, ומיד אחר התפילה היה יושב ולומד תורה שעה שעתיים עד שעה עשר. מגיע לביתו, נוטל ידים, אוכל פת שחרית ולאחר מכן פותח את חנותו בשעה אחת עשרה. אשתו לא הבינה את הנהגתו, כיצד יתכן לפתוח חנות בשעה כ"כ מאוחרת. מלאכתו היתה לייעץ באבנים טובים ומרגליות, אל חנותו הקטנה היו באים להתייעץ לפני רכישת פנינים ומרגליות, שהיה מבין בהם, זו שמה ישפה, וכך ערכה, זו שמה אחלמה וכך מחירה, ועל פיו היו קונים ומוכרים ומרוויחים, כי שמו נודע בשערים שאיש ישר ונאמן הוא, ועליו היו סומכים. יום אחד האריך בלימודו ועד שהגיע לחנותו היתה השעה שתים עשרה. כשהגיע לחנות ראה ערבי אחד מחברו יושב ליד פתח החנות. שאל אותו מה אתה עושה פה? אמר לו, אדוני, אני רוצה לדבר אתך דבר סתר, פתח את החנות ואדבר אתך, הן שמעתי שאתה אדם נאמן, ולכן פניתי דוקא אליך. פתח את החנות ונכנסו לפנים. הערבי חבש לראשו מין תרבוש, ובתוכו היו עוד תשעה תרבושים אחד בתוך השני. הסיר הערבי את התרבוש, והחל לספור אחת שנים וכו'. בין תרבוש תשע לעשר היתה מונחת מרגלית שהאירה את כל החנות. אמר הערבי, אמור נא לי את ערכה ושוויה? הסתכל, הפך לפה ולפה, התבונן היטב, ואמר, שמע זו אבן טובה כזו שווה מינימום 100,000, אל תמכור אותה פחות ממחיר זה. ואם אתה רוצה, אני מכיר בעיר את חובבי המרגליות אבדוק אצלם אם בחפצם לקנותה, אמור נא לי איפה אתה נמצא, ואשוב אליך בעוד יום או יומים. השיבו הערבי, אני נמצא במלון פלוני, כבר שבוע ימים, ועל כן אמתין לך עד שתביא קונה שיקנה המרגלית ב- 100,000. לקח הערבי את המרגלית, שם אותה בתוך התרבוש במקום הסתר המיוחד לה, ונפרדו לשלום. והיות והיהודי היה עסוק בתורה, יצא מלבו ענין הערבי

והמרגלית שלו. הלך ולמד ושכח לגמרי מהערבי. בערב שב אל ביתו ובבוקר קם כדרכו והנה אחר קביעות לימודו, היה שקוע בשאלה שהתעוררה לו בלימוד חוק לישראל, וכל ראשו לבו ומעיניו היו נתונים בלימוד התורה. כשהגיע הזמן לפתוח את החנות, היתה השעה עשר וחצי בערך. לקח את מפתחות החנות וצעד לעברה. הדרך אל החנות היתה עוברת בסמוך למלון שבו שהה הערבי, והנה הוא רואה הרבה אנשים נמצאים סביב בית המלון, וישאל מה קרה? על שום מה האסיפה? השיבו לו, במלון זה היה ערבי אחד מפלסטיין ששהה שבוע במלון, אכל ושתה ולא שילם ופתאום מת. לכן המשטרה הורתה שימכרו את הבגדים והחפצים שלו, ובזה ישיבו את התשלום למלון. עמד קצין אחד והחל צועק מי קונה בגד זה וכו', ומי שאמר את הסכום הגבוה ביותר קנה. הגיעו לנעלים מכרו אותן, וכו', וכשהגיעו לכובע התרבוש שלו, אמר היהודי, אני קונה במחיר פלוני, איש אחר שהיה שם אמר אני קונה במחיר פלוני יותר ממה שהציע. היהודי הוסיף עוד מעט וקנה את התרבוש. קם הקצין ושם את התרבוש על הראש של היהודי, וכולם צחקו. אמר היהודי בליבו 'צוחק מי שצוחק אחרון'. הלך לחנות, פתח את התרבוש, והנה המרגלית נשארה שם והאירה את כל החנות, הלך ומכר אותה ב-100,000, ונתעשר, והכל בזכות שקבע עיתים לתורה בלי שום פשרות!

וזה מה שאמר התנא באבות (פ"ג מ"ה) "כל המקבל עליו עול תורה", דהיינו שאפי' נותנים לו כל ממון שבעולם אינו מבטל את הקביעות של הלימוד, "פורקין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ", דהיינו זוכה שמלאכתו נעשית על ידי אחרים. וזו כוונת הפסוק (שמות לה, ב) "ששת ימים תעשה מלאכה", כלומר שמלאכתו נעשית על ידי אחרים.

סגולה למחשבות זרות

ואדהכי יש להזכיר מה שידוע, מקובל מהקדמונים שלימוד ה'מהרש"א' הוא סגולה למחשבות זרות, וכן מקובל שלימוד הספר 'פני יהושע' מסוגל להביא לאדם שמחה וחדוותא דליבא.

אשרי האדם הזוכה ללמוד תורה בטלית ותפילין

כתב רבנו האר"י ז"ל (הקדמת מהר"ו לס' שער ההקדמות ב' עשין), יש דברים שהאדם לא יוכל להשיגם, אלא אם כן יעסוק בתורה עם טלית ותפילין. ולכן יש לאדם להשתדל בכל כוחו לעסוק בתורה בכל יום עם טלית ותפילין. מסופר על רבי אריה לייב בעל השאגת אריה, שהיה רב בעיר וולאז'ין. פעם נסע בדרך והיה יושב תחת אוהל העגלה, כשהוא מעוטר בטלית ובתפילין, ולמד שם. וגם העגלון כך היה לבוש בתפילין והתפלל. כשנסעו בדרך ליד יער אחד, יצאו מתוך היער חמישה גולנים וכלי זיין בידם, העמידו את הסוסים ואמרו לעגלון, תן לנו את המעות הנמצאות בידך. בעל השאגת אריה אשר העמיק בלימוד לא שמע ולא ראה אותם, עד שהתחיל העגלון לצעוק, רבי אוי נא לנו, כי בסכנה גדולה אנחנו. הגאון היטה את ראשו חוץ לאוהל העגלה והביט עליהם לראות מי המה. כשראו אותו הגולנים מיד נפלה עליהם אימה ופחד וברחו כולם לתוך היער.

לאחר שחלפה הסכנה, פנה העגלון לרבי אריה לייב ושאל אותו, רבי הגד לי, מפני מה ייראו מפניכם יותר ממני, הלא לפי ראות עינים ראו כי אני איש צעיר לימים בעל כוח וגבורה יותר מכם, שהרי אתם נראים זקנים. ענה לו הגאון, דע לך, לא מפני הכח הגופני שלי ברחו, אלא מפני התפילין שבראשי ברחו, כמו שכתוב (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ, כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ותניא (ברכות ו). רבי אליעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש, לכן כאשר ראו את אור קדושת התפילין שלי ברחו.

שאל העגלון, ילמדנו רבנו דעת, הן הלא גם אני הייתי לבוש בתפילין על ראשי, ולמה לא יראו מפני סגולת תפילין שלי? ענה לו הגאון, דע כי הלא חז"ל (הנ"ל ברכות) אמרו "אלו תפילין שבראש", ולא אמרו תפילין שעל הראש, כי קדושת מצות תפילין צריכה להיות בפנימיות הראש, האדם צריך להניח את התפילין כדין ובכוונה של מצוה. אמנם אצלך היו התפילין רק על הראש כמצות אנשים מלומדה, בלי שום כוונת המצוה, ולכן, לא יראו הגולנים ממך.

וכמו שכתוב בגליא רזא (הביאו בספר ישמח אב ח"ג, חירי ויצא עמ' ק"ט, נדפס תש"ד) שיעקב אבינו הלך להפגש עם עשו אחיו הניח תפילין ויצא לקראתו, ויש בתפילין שבע זינין כל אות אחת היתה מורידה ראש אחד של קליפת עשו.

"וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמְעֶנּוּ אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם" (ז, יב)

בסופו של דבר תהיו מוכרחים לשמוע את דברי ולקבלם, על כן מוטב שתשמעו עתה מרצונכם

פרשת עקב היא המשך לפרשת ואתחנן, ורואים כי בסוף פרשת ואתחנן כתוב (דברים ז, ט-י) "וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצוותיו לאלף דור, ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו". כלומר, כשם שה' הוא נותן שכר טוב להולכים בדרכיו, כן הוא משלם גמול לעוברי רצונו. לכן אומר הקדוש

ברוך הוא לישראל בפרשתנו "והיה עקב תשמעון", כלומר, הלא בסופו של דבר תהיו מוכרחים לשמוע את דברי ולקבלם, כי אכפה אתכם, לכן מוטב שתשמעו עתה מרצונכם.

משל למה הדבר דומה, למלך שאמר לעבדו צא והבא לי דג מהשוק. יצא והביא דג מסריח שריחו נודף למרחקים. כעס עליו המלך, וגזר עליו שיבחר אחד משלושה עונשים, או שיאכל את הדג המסריח. או שיקבל מאה מכות. או שישלם מאה מנה. העדיף העבד לאכול את הדג המסריח, סתם את נחיריו ונגס נגיסה אחת, ועוד אחת, עד שראה שאיננו יכול להמשיך לאכול את הדג הזה מחמת מאיסותו, וביקש שיתנו לו מלקות. התחילו להלקותו, אולם לאחר שקיבל עשרים מלקויות הרגיש שלא יוכל לסבול את יתר המלקויות, ובליט ברירה שילם את הקנס. נמצא שקיבל את שלושת העונשים - אכל את הדג המסריח, קיבל מלקויות, ושילם קנס (מכילתא שמות יד, ה).

וזה מה שאומר משה רבנו לישראל, "והיה עקב תשמעון", כדאי לכם ללכת בדרכיו של הקדוש ברוך הוא ולקיים מצוותיו, שהרי בלאו הכי בסופו של דבר תהיו מוכרחים לקיים את כל מצות ה', שאם לא תעשו מרצון, חלילה יבואו עליכם צרות, ואז בעל כורחכם תהיו מחוייבים לקיים את המצוות כדי שיוסרו מכם הצרות. לכן כדאי לכם כבר מתחילה לקיים את מצוות ה' מרצון, מאשר לסבול ואחר כך לקיימן, ודעו ששכר רב מצפה לכם (בשם רבי בונים מפשיסחה, הובא בלבוש יוסף כאן).

"וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וַעֲשִׂיתָם אֹתָם" (ז, יב)

אם בסוף הגלות תשמעון את המשפטים האלה אז יתקיים לשון "והיה" - לשון שמחה

אפשר לבאר דרך רמז, אומר משה רבינו עליו השלום לעם ישראל, "והיה" - הוא לשון שמחה (ככתוב בפסיקתא זוטרית דברים דף יא:): מתי יש שמחה? אם "עקב" אם בסוף הגלות [לפי שהעקב נמצא בסוף הגוף, ולכן עקבתא דמשיחא היא סוף הגלות] "תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם אותם", דהיינו אם בסוף הגלות תשמעו ותקיימו אותם. לפי שהעיקר הוא הסוף, כמו שבמלחמה המנצח בקרב האחרון, הוא הקובע את הנצחון. גם כאן העיקר אינו עצם משך הגלות תשמעון, אלא אם בסוף תשמעון, אז "והיה" שהיא שמחה שלימה. לדאבוננו הגדול ישנן קהילות שלימות אשר במשך כל הגלויות ידעו לשמור על קדושתם וצניעותם, ואילו עתה בתקופה של אחרית הימים, ירדו מהדרך, ואינם מקיימים תורה ומצוות כאבותיהם. לכן אומר להם משה רבנו ע"ה, כשם שהחזקתם מעמד עד עכשיו, כן המשיכו במסורת אבותיכם, גם בעקב - גם בסוף הימים, ואז יבוא מלך המשיח ויקבל אותנו בשמחה ובשירים. ויקום בנו מקרא שכתוב (ישעיה נה, יב), "כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון, ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף". וברוך ה' רואים עתה התעוררות גדולה בלב העם, ורבים מעמי הארץ מתהדים (ע"פ אסתר ח, יז) שחוזרים אל צור מחצבתם, ועל ידי כך נזכה לביאת הגואל במהרה בימינו אמן.

"וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה" (ז, יב)

"עקב תשמעון", להזהר במצוות הקלות שהן צריכות חיזוק, ואי אתה יודע שכן

במדרש תנחומא (בריש פרשתנו סי' א', וכתוכן זה גם בתנחומא תהלים רמז תשנ"ח) והיה עקב תשמעון, זה שאמר הכתוב (תהלים מט, ו), "למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני". יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא, שנתן תורה לישראל שיש בה מצוות קלות ומצוות חמורות, מצוות קלות אין בני אדם משגיחין בהן, אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן לומר שהן קלות, ולפיכך היה דוד מתיירא מיום הדין ואומר, רבון העולמים, איני מתיירא ממצוות חמורות שבתורה, ממה אני מתיירא, ממצוות קלות, שמא עברתי על אחת מהם, אם עשיתי אם לא עשיתי, מפני שהיתה קלה, ואתה אמרת, הוי רץ למצוה קלה כבחמורה, לכך אמר למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני. עד כאן.

וממשיך המדרש (שם ריש עקב סי' ג') זה שאמר הכתוב (משלי ה, ו) אורח חיים פן תפלו, נעו מעגלותיה לא תדע. אמר רבי אבא בר כהנא שלא תהא יושב ושוקל מצוותיה של תורה ורואה איזה מצוה שכרה מרובה ועושה אותה, למה, נעו מעגלותיה לא תדע - מטולטלין הם שבילי התורה. אמר רבי חייא, משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו פרדס והכניס בו פועלים ולא גילה להם המלך שכר נטיעות הכרם, שאילו גילה להם שכר נטיעותיו, הן רואין נטיעה ששכרה הרבה ונוטעים אותה, נמצאת מלאכת הפרדס מקצתה בטלה ומקצתה קיימת. כך לא גילה הקב"ה שכר כל מצוה ומצוה, שאם גילה, נמצאו המצוות מקצתן קיימות ומקצתן בטלות. ורבי אחא בשם רבי אבא בר כהנא אמר, טלטל הקדוש ברוך הוא שכר העושה מצוה בעולם הזה, כדי שיהיו ישראל עושין מושלם. תני רשב"י, שתי מצוות גילה הקדוש ברוך הוא מהן שכן, אחת קלה שבקלות, ואחת חמורה שבחמורות, ואלו הן, קלה שבקלות, שלוח הקן ושם

כתיב (דברים כב, ז) והארכת ימים, וחמורה שבחמורות כבוד אב ואם שבו כתיב (דברים ה, טז), למען יאריכון ימך. הרי הן שוין במתן שכרן בעולם הזה. ואם דבר שהוא פריעת חוב כתיב, והארכת ימים, דבר שהוא חסרון כיס וחסרון נפשות על אחת כמה וכמה.

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְכוּ' (ז, יב)

והיה עקב, בגי' בא הקץ

כתב רבנו אפרים (הובא בספר נר תמיד, כאן), שהתיבות "והיה עקב", עולים בגימטריא "בא הקץ". כלומר, שאחרי "עקב" שנים מהחורבן, "בא הקץ", דהיינו זמן ביאת המשיח, לפי שאז נשלמו ד' אלפים שנה מבריאת העולם, ואמרו חז"ל (סנהדרין צז). שהעולם יהיה שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, ושני אלפים ימות המשיח [הרי שבשנת ארבעת אלפים, הוא הזמן המסוגל לביאת המשיח, והוא "בעיתה"], ובעונותינו לא זכינו. [היינו שלא זכינו לביאת המשיח בשנת ארבעת אלפים בעונותינו, ומכל מקום המשיח יגיע במהרה].

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעִשְׂיָתָם אִתָּם (ז, יב)

תורה שאדם למד לשמה בעוה"ז מלאך ילמדו בעוה"ב

כתב מרן החיד"א (עי' פני דוד ריש פרשת עקב): בסוף פרשה שעברה כתוב "היום לעשותם", ובסמוך מתחילה פרשתנו במילים "והיה עקב תשמעון", אפשר שבתבות "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה" יש רמז למה שכתב בתשב"ץ (תלמיד המהר"ם סי' תקל"ב) שבזמן שהצדיק נפטר מן העולם, מגיע מלאך ומזכיר לו את מה שלמד לשמה. וזהו שאמר (עירובין כב). "היום לעשותם ומחר לקבל שכרן". וזה מרומז כאן בפסוקים, שתלמוד התורה שלמדתם בחייכם ב"היום לעשותם", הוא ב"והיה עקב" - בסוף לאחר פטירתכם, "תשמעון את המשפטים", שיבוא מלאך וילמדכם. **אי** נמי רמז שהתורה שלא הבין אדם בחייו בעולם הזה, אם זוכה, מלמדין אותו בגן עדן, כמו שאמרו רז"ל (ספרים הקדושים), וזה מרומז "והיה עקב" בסוף לעתיד בגן עדן, "תשמעון", היינו תבינו "את המשפטים".

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעִשְׂיָתָם אִתָּם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם (ז, יב)

לשמיעה יש כמה מדרגות

לשמיעה יש כמה מדרגות, וראינו שהנהגה "שמיעה" הגדולה אשר שמעו בני ישראל בהר סיני הייתה שמיעת שורש המצוות בסודן ככתוב על מעמד הר סיני, "השמע עם" (דברים ד, לג), כיון שטעמי ויסודי המצוות אין להם סוף, אבל גם בכל דור ודור, אפילו השמיעה הקטנה שנקראת "עקב", שהיא שמיעה שאין מבינים אותה כלל אך יש בכוחה לקיים את מצוות השם בגשמיות. ראינו שאף בזו השמיעה, אם היא באמת לשם שמים, גם היא מביאה את הברכה, כמו שממשיך הפסוק "ואהבך וברכך" וגו'.

וזהו הכתוב כאן "עקב תשמעון" וגו' "ושמר לך וגו'", אפילו בשמיעה הפחותה, שמיעה של "עקב" שכאמור לעיל היא שמירת המצוות הקלות, "ישמור" לך השם זכות אבות, כיון שנמשכין אחר מעשיהם הטובים, וסימן לכך בפסוק (דברים א, יז) "כקטון כגדול תשמעון", לרמזו תשמעון בקול ה', בין אם היא שמיעה "כקטון", ובין אם היא שמיעה "כגדול".

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעִשְׂיָתָם אִתָּם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם (ז, יב)

בעקבתא דמשיחא הקב"ה יזכור לנו זכות אבות

כתב בס' ילקוט ראובני (כאן), "והיה עקב תשמעון", אלו דקדוקי מצוות, "ושמר ה' אלהיך לך את הברית", זו בריתו של אברהם אבינו, "ואת החסד" זה חסדו של יעקב, שנאמר (בראשית לב, יא) "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת", אשר נשבע לאבותיך, זה יצחק, שנאמר (בראשית כב, טז) "ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית".

רמז נוסף יש כאן, שכן בתיבות יעקב רמזו סוד "יב"ק" ר"ת יעננו ביום קראנו, וסוד יב"ק הוא סוד עמוק ומי ימצאנו, בסוד ג' שמות הוי"ה אהי"ה אדנ"י שעולים יב"ק (עי' שה"כ ועוד) וזה מה שמצאנו שנאמר אצל אברהם אבינו (בראשית כו, ה) "עקב אשר שמע אברהם בקולי", וזהו מה שנאמר כאן "והיה עקב תשמעון".

"וַאֲהֵבֶךָ וּבִרְכָּךָ וְהִרְבֶּךָ וּבִרְכָּךָ פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ דִּגְגֶנְךָ וְתִירֶשְׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ שָׁגֶר אֶלְפִיךָ וַעֲשִׂתָּהּ צֶאֱנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְךָ" (ז, יג)

הברכות בזכות האבות

"וואהבך", בזכות אברהם. "וברכך" בזכות יצחק. "והרבך" בזכות יעקב. "וברך פרי בטנך", שלא תלד לבהלה. "דגנך ותירושך" אלו הן יסודי בית, וכן דוד אמר "ולחם לבב אנוש יסעד". "על האדמה", מכאן שאין הברכה מצויה אלא בארץ.

"וּבִרְכָּךָ פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ" (ז, יג)

לעתיד יוציאו העצים בגדים לאדם

בברכה כאן נסמכו פרי הבטן לפרי האדמה. ויש לבאר זאת, שמכיון שישראל יתברכו בפריה ורביה, ככתוב "וברך פרי בטנך" הרי שיזדקקו לפרנסה יתירה, כדי לזון את בני ביתם, לכך סמך כאן את ברכת פרי האדמה, שפרנסתם תהיה בשפע, יאכלו ויותירו ולא יצטרכו לידי מתנות בשר ודם ולא להלוואתם, אלא כל אחד יהיה מזונו מוכן ומזומן לו בשדהו. כמו שכתוב (שבת ל:) שלעתיד העצים יוציאו גלוסקאות ובגדי משי, ולא יצטרכו לזרוע ולרדוף אחר הפרנסה. כתינוק הסמוך על אמו, ומזונו מוכן לו בכל עת, כך יהיה לעתיד לבוא, שיהנו ויתענגו מטובו יתברך, שישפיע להם שפע ממעון קדשו.

"לֹא יִהְיֶה בְּךָ עֵקֶר וְעֵקְרָה וּבְבִהֶמְתֶּךָ" (ז, יד)

כשביתך אינו עקר מתלמידים, תזכה שתפילתך לא תהיה עקרה אלא תענה

בבכורות (דף מד:) אמר רבי יהושע בן לוי, "לא יהיה", שלא יהיה ביתך "עקור" מן התלמידים [על פי השיטה מקובצת בגליון הגמ' (שם)]. "ועקרה", שלא תהיה תפילתך "עקורה" מלפני המקום. "ובבהמתך", אימתי שאתה משים עצמך כבהמה.

ואפשר לבאר עוד על פי מה שאמרו ז"ל (בבא מציעא פה.) על הפסוק (ירמיה טו, יט), אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, שהמלמד בן חברו תורה הקב"ה גוזר גזירה והוא מבטלה. וזה שאמר "לא יהיה בך", שלא יהיה ביתך עקור מן התלמידים, אלא תזכה להרביץ תורה, ומזה ימשך שלא תהיה תפילתך עקורה, שאפילו הקב"ה גזר גזירה, יש בכוחו לבטלה.

" בְּרוּךְ תִּהְיֶה מְכַל הָעַמִּים לֹא יִהְיֶה בְּךָ עֵקֶר וְעֵקְרָה וּבְבִהֶמְתֶּךָ. וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חֲלִי וְכָל מַדּוּי מִצָּרִים הָרָעִים" (ז, יד - טו)

מהי ברכת העמים?

צריך להבין איזו ברכה יש לעמים, הן הוצרך לומר כאן "מכל העמים", ומשמעות הפסוק מורה שיש לעמים "ברכה", ומברך את עם ישראל שברכתם תהיה עוד יותר מברכתם של העמים, ומהי ברכתם של העמים? ונראה בסיעתא דשמיא, הברכה היא שבירך יצחק את עשו (בראשית כז, לט), הנה משמני הארץ וגו'. ולכן אמר "מכל העמים", שיתגברו ישראל בברכה מעולה ומשובחת יותר מברכת עשו, כמבואר כאן בפסוקים.

בזכות שמירת הברית זוכה לאין סוף ברכות

סופי תיבות תהיה מכל העמים. אותיות מיל"ה, שע"י שמירת אות הברית, זוכה האדם לקבל שפע וברכה, ועל זה ממשיך הפסוק ואומר, לא יהיה בך עקר ועקרה, רמז הוא שיזכו לזיווג הראוי להם, ולא ישחית חס ושלום את זרעו, אלא יזכה לבנים שעושים רצונו יתברך, שנאמר עליהם (ישעיה סא, ט) "כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'". וגם יסיר ה' ממנו כל מחלה, כמו שממשיך הכתוב שאחריו "והסיר ה' ממך כל חלי", תיבות "כל חלי" עולות גמט' צ"ח, כנגד צ"ח קללות שבמשנה תורה שייסורו ממנו. וגם יסיר ממנו את "כל מדוי מצרים" שבאו עליהם, שאתם ישראל לא תפחדו מכל הייסורים האלו, בזכות שמירת הברית, וזהו שבהמשך הפסוקים כתוב (ז, ח) לא תירא מהם". תיבת "מהם" עולה בגימט' מילה, שבזכות שמירת ברית קודש, לא יפחד משום בריה, כמו שמסופר על כמה צדיקים שאפילו האריות נכנעו פחדו וברחו מהם, כמו הגאון הקדוש רבנו חיים בן עטר זצוק"ל, שמסופר עליו כמה מעשיות שהמלך ציוה להשליכו לגוב האריות וכל האריות נכנעו וישבו סביבו.

"וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְכָל מַדּוּי מִצָּרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יִדְעָתָ לֹא יִשְׁימָם בְּךָ וְנִתְּנָם בְּכָל שְׁנָאֶיךָ" (ז, טו)

המכות שיביא הקב"ה לעתיד על אומות העולם יהיו על ישראל רגע אחד ואח"כ על אומות העולם שיאבדו מהר חיד"א בדברים אחדים (דרוש ט"ו ד"ה ולדרכנו) בשם ספר בירך יצחק (פרשת תשא) פירש את הפסוק שהוא מדבר על הגאולה העתידה, וזאת על פי מה מה שאמרו במדרש, שבגאולה העתידה יבואו על הגויים עשר מכות של מצרים, ובנוסף יבואו עליהם עוד מכות, וזה שנאמר כאן "וכל מדוי מצרים אשר ידעת" במצרים "לא ישימם בך" בגאולה העתידה, אלא "ונתנם בכל שנאך". לפי שמכות מצרים תחילה היו באים לזמן כמו רגע על ישראל, ותיכף היו מסתלקים והולכים למצרים להומם ולאבדם, וזאת כדי שעם ישראל יכירו את המכות שה' הטיל על הגויים. וכה יעשה לעתיד בגאולה במכות החדשות שיביא, שתחילה איזה רגע יהיו על ישראל, ומיד יסתלקו ויבואו על אומות העולם לאבדם. שונה הדבר במכות הישנות שהיו על המצרים במצרים, אלו לא יבואו על ישראל כלל בגאולה העתידה, כי כבר באו לרגעים על ישראל שם במצרים, וידעו מה טיבם. וזה מה שכתוב (דברים ז, טו) "וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת, לא ישימם בך".

"וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְכָל מַדּוּי מִצָּרִים הָרָעִים" (ז, טו)

ממך הוא, דהיינו שזה תלוי בך - שלא יבואו עליך חלאים

במדרש ויקרא רבה (פרשת מצורע פרשה ט"ז) אמר רבי אחא, מאדם יהא שלא יבואו חולאיים עליו, מאי טעמא, דאמר ר' אחא (דברים ז, טו) והסיר ה' "ממך" כל חולי, "ממך" הוא שלא יבואו חולאיים עליך. עד כאן. דהיינו על האדם לשמור על בריאות גופו שלא יבואו עליו חולאיים, ואם באו עליו, סימן הוא שלא שמר על בריאות גופו, וכמו שאמרו חז"ל (כתובות ל). תניא, הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים [פירוש קור וחום] שנאמר (משלי כב, ה) צינים פחים בדרך עיקש. ושם (ל): צינים ופחים בידי אדם.

עוד המדרש ממשיך (שם) לדרוש את פסוקנו, והסיר ה' ממך כל חולי, רבי אבין אומר זה יצר הרע שתחילתו מתוק וסופו מר. [כי החולאים מגיעים מהעוונות וכמו שכ' רבנו האר"י שבעת שאדם חוטא נפגע החלק הרוחני שבאברים, ולאחר מכן החלק הגשמי].

"וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְכָל מַדּוּי מִצָּרִים הָרָעִים" (ז, טו)

"כל חולי" הם מחלות הנפש, "וכל מדוי" הם מחלות הגוף

והסיר ה' ממך כל חולי, "כל חולי" הוא חולי הנפש, לפי שהיתה מצרים מלאה גילולים ושיקוצים וגם היו בהם תכונות רעות, "וכל מדוי מצרים" הם חולאי הגוף כמו דג'י הזב מבשרם, באופן שיהיו שלמים גם במעלות הנפש והמידות, וגם בבריאות הגוף, כאמרם ז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו פרשה ט'), שכשיצאו ישראל ממצרים, היו בהם עיורים ופסחים, והמתין להם ג' חודשים עד שיבריאו, כנאמר במעמד הר סיני (שמות יט, א) בחדש השלישי, וזהו והסיר ה' ממך כל חולי.

"וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְכָל מַדּוּי מִצָּרִים הָרָעִים" (ז, טו)

"כל חלי" הם כל כוחות הטומאה

מובא בספר הפליאה (קארא, דף י"א טור ב') פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופתאום שמעתי קול רינה מרנן ואומר, 'הוקר גלך מבית רעך', ותיכף שמעתי קול אחר ואומר, 'אבוא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך', ומיד שמעתי קול אחר ואומר, 'בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים', קול אחר קול, ופניתי כה וכה וראיתי שני בני אדם תופסים בכינור אחד, וחולקין מחלוקת גדולה, זה אומר שלי, וזה אומר שלי הוא. ועיינתי בהם והאחד היה צורתו צורת נחש, ועורו כעור נחש, ועיניו בוערות באש, והאחד היה יפה עינים וטוב רואי. ועיינתי בכינור, והיו בו ח' נימין. עודן חולקים, בא אחד ונטל מהם הכינור והתחיל לנגן בו ניגון אשר לא נמצא ולא נשמע כמוהו, והאנשים ההם עומדים ושומעים ניגונו. ואשא קולי ואומר אל אלהי הרוחות הודיעני החזון הזה. ואשא עיני וארא, והנה אדם בא וקרא להם 'שובו לכם לאהליכם'. והנה שב האדם יפה עינים ונהיה לעוף, והאחד לנחש. ויקח העוף לנחש בפיהו, והתחיל לעוף לרום השמים, וקול רינה הולכת ואומרת, 'בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים'. והשלישי אשר בידו הכינור, עומד בארץ ומנגן ואינו זז ממקומו. והקורא 'שובו לכם לאהליכם', הלך ונתחבר עם בעל הכינור, והתחילו שניהם לנגן עם הכינור ולומר, 'בית אהרן ברכו את ה', בית הלוי ברכו את ה', יראי ה' ברכו את ה', ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה'. ואמרתי גם אני, 'אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי, עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ'. ולא זאתי משם עד שראיתי

אותם שהולכים דרך הליכה בארץ בלי שינוי, ומנגנים ואומרים בהליכתך "והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים".

עיינ שם נוראות מהחזון הזה, שכל אלו היו דברי הספירות זה לזה, ולמה זה אמר בכה וזה אמר בכה, הכל היו דברים גדולים. וכלל העולה, והסיר ה' ממך כל חולי, פירוש, שלא ישאיר שום כוח מכוחות הטומאות בעולם.

"וְכָל מְדוּי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יִדְעָתָ לֹא יִשְׁימָם בְּךָ וְנִתְּנָם בְּכָל שְׁנְאִיךָ" (ז, טו)

למה שינה הכתוב מלשון שימה ללשון נתנה?

הנציב בהעמק דבר (כאן) דקדק נפלא אל השינוי בלשון הפסוק "לא ישימם... ונתנם", בתחילה נאמר בלשון "שימה", וההמשך בלשון "נתנה", ומדוע חל שינוי זה בפסוקים?

ויש לומר, לפי שכן מצינו במנחת חוטא, שאמר הכתוב (ויקרא ה, יא) "לא ישים עליה שמן, ולא יתן עליה לבונה", ודרשו בגמ' (מנחות ט:), ששמן פוסל במנחה במשהו, משום שכתוב לא "ישים", ושימה, כל דהוא במשמע, אבל לבונה פוסלת בכזית דוקא, שנאמר לא "יתן" עד דאיכא נתנה, שיעור חשוב. נמצא המקרא כאן מיושב כמין חומר, כל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת, לא "ישימם" בך, היינו אפילו "משהו" מהם לא יהיו עליך, אולם, "ונתנם" בכל שונאיך, כאמור "נתנה" היא במידה נכבדה, כדי שיעור "נתנה" יביא ה' על שונאיך.

"וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעֵמִים אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ" (ז, טז)

משל לחמור שטענוהו בבשמים וכולם התקרבו אליו, וכשטענוהו אשפה, כולם התרחקו ממנו

מובא בשם רבנו יוסף חיים ע"ה שהיה אומר משל לאדם שהיתה לו חווה מלא חמורים. פעם אחת היה צריך להוביל משא גדול של בשמים ממקום למקום, הלך לחווה, ובחר חמור אחד, והטעין עליו את כל המשא, ויצא לדרכו. והנה כאשר היו בדרך, כל העוברים והשבים התקרבו אל החמור, כדי להריח מהבשמים שהיו עליו. וכשבעל הבית החזיר את החמור לחווה, החל החמור להשתבח בפני חבריו, ראו כמה כולם אוהבים אותי ובאים לשהות בחברתי.

יום אחר האדון היה צריך לישא משא של אשפה, שוב לקח את אותו החמור, והטעין עליו את האשפה. כשהיו בדרך, כל העוברים והשבים ברחו והתרחקו מהחמור, לפי שלא יכלו לסבול את הריח הרע הנודף ממשאו. כשחזר החמור לחווה, שוב החל להתגאות, איך שהוא מטיל אימה על כולם, הן כולם פחדו ממנו וברחו מפניו. עד שבא השועל ואמר לו, שוטה שכמוך, באותו יום היה עליך משא של בשמים, לכן כולם התקרבו אליך, בשביל להריח את הבשמים ולא בשבילך. ואילו היום היה עליך משא של אשפה, לכן כולם התרחקו מהריח של האשפה ולא ממך.

הנמשל הוא, כשעם ישראל עושים מצוות ומתקרבים לה', יש להם משא רוחני, ואז אומות העולם אומרים עליהם (דברים ד, ו) "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה", ורוצים להתקרב אליהם. אבל אם חס ושלוש עושים עבירות, אז יש ריח רע שנודף מבעלי העבירה, והם לא רוצים להתקרב אלינו. וכשיש לישראל ריח טוב על ידי קיום התורה והמצוות הם למעלה מהאומות, והאומות כפופים אליהם, עד שהפסוק אומר "ואכלת את כל העמים".

"הַמִּסֹּת הַגְּדֹלָת אֲשֶׁר רָאָה עֵינֶיךָ" (ז, יט)

פירוש נפלא על המילה "מסות"

בדברים רבה (כי תבא פרשה ז' ס"ט) מפרש את "המסות" הכתוב כאן, וזה לשון המדרש: מהו "המסות", המכות מִמִּסֹּת גופיהן של מצרים, מהו "האותות", רבנו אמרו, שהיו המכות נרשמים על גופיהן של מצרים דם צפרדע כינים. מהו "המופתים" שהיו המכות מפתות אותם, כיצד לשלושים יום היתה באה המכה והיתה עושה ז' ימים והלכה לה והיו נרווחין עשרים ושלשה ימים בין מכה למכה ולא היו חוזרין בהן הוי שהיו מפתות אותן.

"הַמִּסֹּת הַגְּדֹלָת אֲשֶׁר רָאָה עֵינֶיךָ וְהָאֵתוֹת וְהַמִּפְתִּים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזֵּרַע הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוּצָאךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כִּן יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר אֵתָה יֵרָא מִפְּנֵיהֶם" (ז, יט)

בפסוק זה מופעים כל האל"ף ביי"ת חוץ מהאות ב'

כתב בספר פענח רזא (הלוי, עקב, תרצ"ב), כי בפסוק זה נמצאים כל אותיות האלפא ביתא חוץ מהאות ב'. וכן בכל הפסוקים המדברים על האותות שהיו במצרים, נעלמה אות ב'. וזאת, מפני ששני פעמים יעשה הקב"ה כזאת, דהיינו האחד עשה במצרים והאחד יעשה לעתיד לבא, כדכתיב (ישעיה כג, ה) "כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צר". וכן כתב רבנו בעל הטורים ברמזיו, ונראה שכוונתו, שאין צורך שתופיע האות ב' בפסוקים אלו, לפי שכבר ישנה האות ב' בכך שנעשו מסות אלו במצרים ויעשו גם לעתיד לבא, הרי לנו האות ב'.

ולדרך זו אפשר עוד לרמוז, שהיות ונגאלו עם ישראל בזכות משה ואהרן שהם ב', באים משה ואהרן במקום האות ב' החסרה.

"וְגַם אֶת הַצֶּרֶעָה יִשְׁלַח ה' אֱלֹהֶיךָ בָּם" (ז, כ)

מהו הצרעה שהקב"ה ישלח

"הצרעה", רש"י (כאן) מפרש דהצרעה היינו מין שרץ העוף, שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרים שם. והאבן עזרא (כאן) פירש, שהוא חולי בגוף כמין צרעת.

"לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא" (ז, כא)

בטח באחד ואל תפחד

מובא בחובת הלבבות (שער אהבת השם פ"ו) מעשה בחסיד אחד שהלך במדבר ותעה בדרכו, שאלוהו, כיצד לא פחד בלילות בהיותו לבדו במדבר? אמר להם, אם יש לי פחד מה', אין לי עוד פחד מעניין אחר, שכל הפחדים האחרים מתבטלים ממני. משל לאדם שפגש במדבר ארי וכלב, ממנו הוא ירא מהארי או מהכלב? אכן פחד הוא מהארי, והפחד מהכלב אינו עושה עליו שום רושם! כך מי שמפחד מהקב"ה, הפחד מהאחרים אינו עושה עליו שום רושם.

וכך פירש האבן עזרא (כאן) את הפסוק "לא תערוץ מפניהם, כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא", זאת אומרת, שאם תדע שהקב"ה הוא "אל גדול ונורא" והוא "בקרבתך", ממילא "לא תערוץ מפניהם" ולא תפחד משום אדם כלל.

"וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַכְתָּ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר" (ח, ב)

לזכור גם את הטובות וגם את הפורענויות שבאו על ישראל במדבר וללמוד מוסר מהם

המילה "כל" לכאורה מיותרת, ולשם מה היא נכתבה? מבאר רבנו יוסף חיים ע"ה בספר בן איש חי דרשות (פרשת עקב, כאן) שזה בא ללמד שצריך ללמוד מוסר השכל גם מהטובות וגם מהפורענויות שבאו על עם ישראל במדבר. שהרי עם ישראל כשהיו במדבר, זכו לטובה רבה, מהמן, מהבאר, מענני הכבוד ומעוד ניסים רבים שרק אותו הדור זכה להם. מצד שני כשהם חטאו, באה עליהם פורענות. ולכן אומר הפסוק שצריך לזכור "את כל הדרך אשר הולכתך" דהיינו לזכור את שני הדברים, וללמוד משניהם מוסר, שיש לזכור את כל הטובה שה' נתן להם, ולראות כמה שכר יש לעושה את רצון ה', הן חוץ מהשכר שיהיה לו לעולם הבא, עוד מוזמן לו שכר רב גם בעולם הזה. ומאידך, צריך לזכור גם את העונש, וללמוד ממנו שהעובר על רצון ה' וחוטא, יבוא עליו עונש והוא מפסיד לעצמו.

"וַיַּעֲנֶךָ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן" (ח, ג)

מהו העינוי ומהו הרעב

"ויענך" פירש רבנו יוסף בכור שור (ח, ג) היינו עינוי בדרך, כדכתיב, "ענה בדרך כחי" (תהלים קב, כד). "ויענך וירעבך" העינוי היה שנתן לך מן דבר יום ביומו, ולא יכלו לאוגרו ולשמרו, וזהו "וירעבך", לפי שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו, למי שאין לו פת בסלו (יומא יח:).

"וַיַּעֲנֶךָ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ" (ח, ג)

במן לא היתה בו פסולת כי כולו היה רוחניות

רבנו האר"י זצ"ל (ספר הליקוטים פרשת עקב סימן ח ד"ה ועם זה יתורץ) פירש את הפסוק כך, הנה הפילוסופים חקרו והגיעו למסקנה שהנפש היא רוחנית וממילא בודאי שאינה יכולה להיות ניזונה ממזון הגשמי, אמנם עינינו הרואות שאם יאכל האדם יחיה, ואם לא יאכל, ימות, וכיצד אם כן הנשמה הרוחנית ניזונה מהגשם? אך הענין, כי הנשמה ניזונה מהברכה, וגם מהרוחניות שבמאכל. לפי שבבריאת העולם ה' השפיע רוחניות בכל דבר, ומהרוחניות של הברכה, וגם מהרוחניות שיש במאכל, נוזנית הנשמה, ואם הוא אוכל ומברך הנשמה מקבלת שפע רוחניות ואם רק אוכל ולא מברך כאשר הגויים אוכלים מקבלת הנפש פחות רוחניות, ואם לא יאכל ימות.

וכבר ידוע כי הנשמה היא האדם, כדאיתא בזהר הקדוש (בראשית כ ע"ב, וראה בריש הקדמה ראשונה לשער הגילגולים) על הכתוב (שמות ל, לב), "על בשר אדם לא ייסך", שהגוף הוא בשר האדם, והנשמה היא האדם, וזה שאמר "בשר אדם" פירוש בשר הנשמה. וזהו שנאמר "ויענך וירעבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך", כי המן היה רוחניות הנמשכת מן השמים, ולא היתה בו פסולת, כי כולו רוחניות. וזה הטעם שהמן היה נבלע באיברים כמו שכתוב בגמרא (יומא עה:), כי הסיבה שיש למאכל פסולת, לפי שבמאכל יש ניצוצי קדושה ורוחניות, ועל ידי האכילה

מתבררים ניצוצי הקדושה, והפסולת נשארת ועל כן עליה לצאת לחוץ, אך המן שלא היתה בו פסולת, כי אם כולו היה רוחניות, לכן היה נבלע כולו באיברים.

"וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן" (ח, ג)

לא רק במן היו כל הטעמים אלא גם בבאר מרים

במדרש תלפיות (אות י' ענף יין, ד"ה אבל בענין) כתב, שהיין שהיה לבני ישראל במדבר היה מהבאר שבמדבר, שכמו שבמן היו כל טעמי המאכלים, כך גם בבאר היו כל טעמי המשקים.

"כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדּוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי ה' יַחֲיֶה הָאָדָם" (ח, ג)

חיות הנשמה היא לא על ידי האוכל

איתא בספר הבהיר (סימן קפ"ד) שמי שמת מרעב מחמת שלא שמר את לחמו, ולכן הלחם התעפש והתקלקל, כשיגיע לשמים, דנים אותו על שמת באשמתו, והוא סינגר על עצמו. וזה לשון ספר הבהיר, נבהל והשיב, ומה הייתי יכול לעשות, אחר שלא היה לי פת, וממה הייתי יכול לחיות? אומרים לו, אם היית עמל ויגע בתורה, לא היית משיב כסילות ועזות כזאת, שמתוך תשובת דבריך, ניכר שלא עמלת ולא יגעת בתורה. והלא כתוב בתורה "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח, ג), היה לך לדרוש ולחקור ולשאול מה הדבר אשר יחיה האדם בו, ומאי ניהו מוצא פי ה', הוי אומר יחיה בתורה דהיינו מוצא פי ה', מכאן אמרו (אבות פ"ב מ"ה), ולא עם הארץ חסיד, אם עליו אינו גומל חסד איך אפשר להקרא חסיד. עד כאן. דהיינו "מוצא פי השם" הוא התורה, ושאינו לומד תורה, אינו "חסיד", משום שאם עם עצמו אינו עושה חסד, שאינו דואג לצרכיו הרוחניים, כיצד יתכן שהוא חסיד. ומהר"ו (ספר הליקוטם פרשת עקב סימן ח ד"ה ועם זה יתורץ, וד"ה כי לא על) כתב, ודע כי חיות הנשמה, הוא לא על ידי מאכל, כי על כל מוצא "פי השם" יחיה האדם, וזה הברכה המוציאה בפה, מוציא ניצוצי קדושה מן הטומאה, ונבררת על ידי "פי השם" בלעיסת הל"ב שנים, שהם ל"ב אלהים, ל"ב נתיבות.

"כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדּוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי ה' יַחֲיֶה הָאָדָם" (ח, ג)

משעת האכילה יתנהג כאוכל לפני המלך

בילקוט ראובני (עקב ד"ה לא יהא) כותב, שלא יהא אדם גרגרן ובלען, אלא כמאן דאכיל קמיה מלכא. (והוא בוחר חדש ח"ב דף מ"ו ע"א) וזאת כדי להידבק במידת החסד והקדושה, ולא במדת פחד ודין, ובזה תישאר ברכה במעוהי. הנה בעשו כתיב (בראשית כה, ל) "הלעיטני נא", מאי טעמא, בגין חימא בישא וחיוא בישא דשריא במעאה, ולא עוד אלא דמקרי רשע, דכתיב (משלי יג, כה) "ובטן רשעים תחסר".

"שְׂמִלְתָּךְ לֹא בָלְתָה מִעֲלִיד" (ח, ד)

מהיכן היו ישראל לבושין ארבעים שנה

כתב רבנו בחיי (כאן) וזה לשונו, הנה זה היה נס גדול בשינוי טבעו של עולם, כי הבגדים הם בלין בהתמדת הליבישה בדרך הטבע, וכאן באנשי המדבר נשארו בחידושם תמיד ואין הזמן והזיעה שולטין עליהם לבלותם.

וכך אמרו חז"ל במדרש שוחר טוב (תהלים מזמור כ"ג פס' ד'), שאל רבי אלעזר את רבי שמעון, מהיכן היו ישראל לבושין ארבעים שנה? אמר לו ממה שהליבשו מלאכי השרת, שנאמר (יחזקאל טז, י) "ואלבישך רקמה". מהי רקמה, רבי סימאי אומר פורפירא. אמר לו ולא היו בלין? אמר לו ולא קרית מעולם שמלתך לא בלתה מעליך? אמרו לו והיו הקטנים גדלים עמהם, אמר צא ולמד מן החומט (החלזון) הזה, שלבושו גדל עמו. אמר לו ולא היו צריכין תכבוסת? אמר לו הענן היה שף ומגהצן. אמר לו, ולא היו נשרפין? אמר לו צא ולמד מן הסיטין [פירוש "סיטין" בגדים, שהבגד שיעור זרת נקרא סיט] סלמנדרא הללו, שאינן מתגהצין אלא באור. ולא היו עושין מאכולת? אמר לו במיתתן לא עשו, בחייהם לא כל שכן. אמר לו, ולא היו מסריחין מריח הזיעה שלא היו מחליפין בגדיהם? אמר לו הבאר היה מעלה להם מיני דשאים שהיה ריחן נודף מסוף העולם ועד סופו, והיו מנענעין בהם, שנאמר (תהלים כג, ב) "בנאות דשא ירביצני". בא שלמה המלך עליו השלום ופירש (שיר השירים ד, יא) "וריח שלמותיך כריח לבנון", עד כאן מהמדרש.

והביאור בכך הוא מכיון שהקב"ה עשה עמהם נס לשומרם, והנס היה על ידי שם של ע"ב [הוא הוי"ה במילוי יודיין], ושם זה נמצא בעת שהקב"ה רוצה להראות אלהותו ותקפו, שבאותה שעה מושיט את ידו על העכו"ם ומעבירם מן העולם, והבן זה.

היעב"ץ ואביו הגאון בעל חכם צבי הלכו בלבוש אחד יותר מחמישים שנה

אמנם מצאנו בגדים שנשמרו שנים רבות, שהנה נמצא כת"י של הגאון רבי יעקב עמדין (נדפס בקובץ כרם שלמה חלק ק"י דף ל"ה) וזה לשונו, ואני היה לי מלבוש מבגד צמר, נצבע פעמים רבות בכמה מיני צבע, שירשתיו מאבי ז"ל, ונתכסינו בה יותר מחמישים שנה, והלכתי בו שנים רבות בתמידות כל יום. גם במסע דרכים רחוקים הייתי לבוש בו, ובכל זאת לא בלה ולא נפסד ברוב הימים אחר שעשיתי לי מלבוש חדש, כי היה תלוי במגוד כל השנה, רק בתשעה באב לבדו לבשתיו לזכר, אך אף על פי כן לא בלה, ואלמלא שמרתיו יותר בניעור מאבק שעלה עליו מבלי השגחה מרוב ימים ונושנו, עדיין היה קיים. עד כאן.

אבל הפלא והנס הגדול שהיה בבגדים שהלכו עימם במדבר סיני, ש"שמלתך לא בלתה מעליך" אלא נשארה בשלימותה וטובתה. גם שגדלה השמלה עמם, כי אי אפשר שיוציאו ממצרים כל כך הרבה שמלות שיצטרכו גם בעתיד לכל הקטנים אחר שיגדלו.

ומכל מקום בא וראה כמה נפלאים דברי הגאון יעב"ץ, וכמה צנועים היו מעשיו ומלבושיו ומלבושי אביו הגאון בעל חכם צבי זצ"ל, שהלכו האב ובנו יחד במלבוש אחד יותר מחמישים שנה, והם היו קרוב לזמננו [כמאתים וחמישים שנה].

"וְרָגַלְךָ לֹא בִצְקָה" (ח, ד)

מהו נס "לא בצקה"?

מה הכוונה ורגלך לא בצקה, פירש רש"י, שרגלך לא התנפחה כבצק, כי כן המנהג בהולכי דרכים שיתנפחו רגליהם. ונס זה נעשה לבני ישראל במדבר, שאף שהיו הולכי דרכים ארבעים שנה במדבר, מכל מקום רגליהם לא התנפחו.

"וַיֵּדַעַתָּה עִם לִבְבְּךָ כִּי בִצְקָה יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ" (ח, ה)

האדם בחיי חיותו צריך שיהיו לו את שתי המידות: 'אך' ו'גם'

רבנו יוסף חיים ע"ה אומר (הובא בס' דרש יהודה כאן) למה נאמר וידעת "עם" לבבך, ולא נאמר וידעת בלבבך? אלא שיש כאן רמז כיצד על האדם להתבונן ולראות את עצמו, שהאותיות שלפני האותיות "לב", הן "אך", והאותיות שאחריהן הן "גם". המילה "אך" היא לשון מיעוט, והמילה "גם" מלשון ריבוי. ללמדך, שהאדם צריך שיהיה לו את שתי המידות, במה שנוגע לענייני שמים, לא יסתפק במועט, אלא אדרבה קנאת סופרים תרבה חכמה, ואפילו שיש לו תורה ומצוות, יחשוב בעצמו שמה שהשיג הוא מעט, ויראה שיש אחרים שיש להם יותר ממנו, וישאף להתקדם הלאה ולעשות יותר. אבל במה שנוגע לגשמיות העולם הזה, יראה את עצמו "גם" בריבוי, שיש לו הרבה, ויהיה שמח במה שיש לו ולא יתאוה לעוד. וזה שאומר הפסוק "וידעת עם לבבך", תראה את האותיות שיש "עם לבבך" מכאן ומכאן, הן "אך" ו"גם", ותשתמש עם כל מדה במקום הראוי לה.

"כִּי בִצְקָה יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ" (ח, ה)

משל נפלא מהגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל

הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל (הובא באהל משה ח"ד פ"ג) ביאר במשל את דברי דוד המלך בתהלים (כג, ד) "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי, שבטך ומשענתך המה ינחמוני". משל לאב שטייל עם בנו ביער עבות, קודם כניסתם ליער, הזהיר האב את הבן באזהרה חמורה, לבל יפרד ממנו אפילו לרגע קט. את אזהרתו נימק האב בכך שהמשוטט ביער בלי להכיר את הדרך מסכן את חייו.

בתחילה שמע הילד להוראת אביו, ואכן לא זהה ידו מתוך יד אביו. אולם לאחר זמן מה, הבחין הילד בדבר מה שמשך את תשומת לבו, נשמט מאביו ופנה לצדי הדרך. האב, שלא הרגיש שהילד עזבו, המשיך בדרכו, וכאשר רצה הבן לחזור אל אביו לא הצליח למוצאו.

נבהל הילד מאד והחל לבכות ולחפש את אביו במעבה היער, תוך כדי חיפושיו הלך והסתבך ותעה יותר ויותר בסבך היער. השמש שקעה והלילה ירד על היער, חשיכה מבעיתה השתלטה על המקום, מכל עבר נשמעו צרחותיהם של עופות לילה, וממרחק לא רב נשמעו קולות זאבים אריות ודובים המשחרים לטרף. הילד האובד נתקף בפחד נורא, ובגעגועים עזים לאביו. לפתע חש הילד כאב עז בלחיו, היתה זאת סטירת לחי שנחתה עליו מיד אלמונית. עוד לפני

שהספיק להשמיע זעקת כאב מפיו, הבחין שהסוטר הוא אביו. במקום לזעוק ולבכות על כאבו, השמיע הילד קריאות שמחה וגיל, "אבא אבא כמה מאושר אני לחזור אליך".

מצבו של האדם החוטא, דומה לזה של הילד האובד. כל אימת שחוטא הוא, הרי הוא מתרחק מאביו שבשמים והינו שרוי בצער. אולם כאשר הוא מתייסר ונענש ונוכח כי אביו שבשמים הוא המייסר על שסטה מן הדרך, הוא מתמלא שמחה על המכות שהוא מקבל, כי בד בבד עם ההכרה בעונשו, הוא נוכח לדעת כי בן אהוב הוא אצל אביו, הדואג לו עוד ושומר עליו.

לפיכך, גם כי ילך היהודי בגיא צלמות, לא ירא מן הרע, כי הן שבטו המיסר של הקב"ה והן משענתו המה לו לנחמה, "שבטך ומשענתך המה ינחמוני" (תהלים כג, ד).

"אֶרֶץ חָטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפֶּן וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדִבְשׁ" (ח, ח)

ב"רימון" תרי"ג גרעינים וה"זית" עלהו לא יבול

כתב המלבי"ם לשיר השירים (מליצה ח' ב'), שברימון יש תרי"ג גרעינים, ולכן הרימון רומז לתרי"ג מצוות. ולכן אנו מבקשים [בראש השנה] "שנהיה מלאים מצות כרימון", לפי שכאמור ברימון יש תרי"ג גרעינים.

ובתנא דבי אליהו (רבה פרשה י"ח) איתא, מה זית זה אין עליו נושרים לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אף תלמידי חכמים גם בניהם אחריהם יוצאים תלמידי חכמים.

"אֶרֶץ חָטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפֶּן וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדִבְשׁ" (ח, ח)

שמן ודבש היו דוקא בארץ ישראל ולא בארץ מצרים

כתב המשך חכמה (כאן), מדוע נבדלו ה"זית שמן ודבש", להיקרא עליהם תיבת "ארץ" בנפרד? ונראה לבאר, שזאת משום ששניהם לא היו בנמצא בארץ מצרים, כמו שמצינו ששלח יעקב ליוסף מזמרת הארץ, "מעט דבש" (בראשית מג, יא), כמו כן בפרשת חוקת (במדבר כ, ה) טענו המתלוננים, "ולמה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון", ולא הזכירו זית שמן ודבש, הנה שבמצרים היו זרע ותאנה גפן ורימון ומשמע, שלא היו במצרים שמן ודבש, לכך ייחדם הכתוב להזכירם בנפרד, ארץ זית שמן ודבש, אשר בהם נשתבחה ארץ ישראל במיוחד, וזה גם טעם ההלכה (ברכות מא:), שכל הקרוב לתיבת ארץ קודם הוא לברכה, כי השניים הללו הקרובים לארץ יותר משאר הפירות, נתייחדה בהם הארץ לשבח.

"אֶרֶץ חָטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפֶּן וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדִבְשׁ" (ח, ח)

מפני מה נשתבחה ארץ ישראל בשמן זית ולא בזית עצמו

ידועים דברי הגמ' (ברכות מא:): שאלו שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. וראיתי בספר ילקוט חמישאי (כאן) שהביא בשם המהרש"א על מס' הוריות (דף יג:) שהקשה, מדוע בכל הפירות קרא הפסוק את שם הפרי עצמו, ואילו בזיתים נקט הפסוק "שמן זית" ולא קראו "זית" בלבד, כשם הפרי עצמו?

ותירץ המהרש"א דשם בגמ' (הוריות דף יג:) איתא, חמישה דברים משכחים את הלימוד, ואחד מהם זה האוכל זיתים. ואם כן ודאי שפרי הזית עצמו אין בו שבח של א"י, שהרי הוא משכח את הלימוד. לכן נקט הפסוק "זית שמן", שהשמן הוא ודאי שבח גדול כדאיתא בגמ' (שם) חמשה דברים משיבים ומחזירים את הלימוד, ואחד מהן הוא הרגיל בשמן זית, וכדברי ר' יוחנן (שם) שיש ביכולת שמן זית להחזיר את הלימוד של שבעים שנה.

"אֶרֶץ חָטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפֶּן וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדִבְשׁ" (ח, ח)

מדוע כל מאכל שנתמיד באכילתו ימאס עלינו, מלבד הלחם?

בספר להתעדרן באהבתך (כאן) מביא מלחם לפי הטף בשם "אחד מחכמי הספרדים" בעל המעין גנים מזורחי, חידוש נפלא: דרכו של עולם, שכל מאכל, כאשר יתמיד האדם באכילתו, בסוף יקוץ בו וימאס עליו, חוץ מן הלחם, שאף שהאדם אוכלו כל ימי חייו, לעולם לא יקוץ בו.

זאת משום שאמרו חז"ל (זוהר תרומה דף קע"א ע"ב) שלכל עשב יש מלאך הממונה עליו שמכה על ראשו ואומר לו "גדל". היוצאת מזה היא החיטה שלה הקב"ה בעצמו אומר "גדל".

לכן, כל דבר שגדילתו נעשית על ידי מלאך, אדם קץ בו כשאוכלו במידה מרובה. אבל החיטה שגדלה על פי ה', לעולם לא יקוץ בה האדם. וזה נרמז בפסוק (לעיל ג) "על כל מוצא פי ה' יחיה האדם", היינו מה שהקב"ה אומר לו "גדל", עמו יחיה האדם לעולם ולא יקוץ בו!

ואפשר - ממשיך ה"מעין גנים מזרחי", שזו גם הסיבה שכל המאכלים בעולם דרכם להיות טפלים לפת, ואילו הלחם אין דרכו להיות לפתן למיני מאכל אחרים. משום שכל המאכלים גדלים על פי המלאכים, משרתי ה' יתברך, לכן גם הם נעשים בבחינת "משרתים" ללחם הגדל על פי ה', להיות לו לפתן, ולא להיפך.

"אֲשֶׁר אֲבְנֶיהָ בְּרֹזֶל וּמִהַרְרֵיהָ תַּחְצֹב נַחֲשֶׁת" (ח, ט)

רמז לאבות ואמהות

אבניה ברזל ומהרריה תחצוב, ר"ת "אבות". ברז"ל נוטריקון בלהה רחל זלפה לאה, הן ה"אמהות", ללמדנו שבזכות האבות והאמהות, היו לך כל אלה.

"אֲשֶׁר אֲבְנֶיהָ בְּרֹזֶל וּמִהַרְרֵיהָ תַּחְצֹב נַחֲשֶׁת" (ח, ט)

רב ופוסק שאינו תקיף בהחלטתו אינו נחשב ת"ח

הגמרא בתענית (דף ד.) אומרת, כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל, אינו ת"ח, דכתיב "ארץ אשר אבניה ברזל", אל תקרי אבניה אלא בוגיה. עד כאן. הנה תלמיד חכם שאינו קשה כברזל, פירושו, שאינו מחודד לחתוך ההלכה כברזל, בהחלטה ברורה ותקיפה, אשר על כן אינו נחשב לת"ח בעיני חז"ל.

"וְאִכְלֹתָ וְשִׁבְעָתָ וּבִרְכָּתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֶּבֶה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (ח, י)

אם תיזהר במאה ברכות בכל יום בכוונה תהיה בריא

בספר עלינו לשבח (כאן) כתב, שכאשר היה אצל האדמו"ר מביאלה, סיפר לו הרב שפעם אחת נכנס אצל סבו יהודי אחד שחלה לא עליכם במחלת השחפת, ובימים ההם לא היתה לה תרופה, ועל כן בכה מאד על מר גורלו. לפתע פנה אליו הרבי ואמר לו, אתה רוצה להיות בריא, יש לי עיצה, תיזהר במאה ברכות בכל יום בכוונה, ותהיה בריא. לכשהסכים, אמר לו הרב, עמוד על רגליך ותקבל עליך לעשות כן, וכך היה. הרב הביא יין שרף חזק, ואמר לו, בבקשה ממך תשתה את זה ותברך בכוונה גדולה. ואף שידוע שיין שרף מזיק מאד למחלה זו, האמין באמונת חכמים ובירך בכוונה ונעשה בריא, וכל זה היות וקיבל עליו לברך ברכת המזון וכל המאה ברכות בכל יום בכוונה גדולה.

הרה"ג ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל היה אומר (שומר אמת עמ' כ"ה אות י'), שבעת צרה ליעקב, צריך להתחזק מאד במאה ברכות. ע"ש. ולפי דבריו למדנו שמי שיכול להתחזק ומתרפה, הרי הוא שופך דמים, ועובר על "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז).

ועל זה דרשו רבותינו בגמרא (מנחות מג:) על הפסוק (דברים י, יב) שבהמשך פרשתנו, ועתה ישראל מה ה' אליך שואל מעמך, אל תקרי מה אלא מאה. דהיינו שהקב"ה נתן לנו חיים, ומה מבקש מאתנו, מאה ברכות, ואנחנו נסרב לו?!

בכח הברכות לפתוח שערי ברכה ולסתום המקטרגים

הגאון ר' שמשון פינקוס זצ"ל (הובאה שיחתו בספר ברכת איתן, שושן אחרי הפתיחה) היה אומר, כאשר דוד המלך ראה שמלאך המוות משתולל רחמנא ליצלן ויש עידנא דריתחא נוראה, וצריכים לעצור את המגיפה מיד, מה עשה? פעולת ההצלה המהירה ביותר היא אמירת מאה ברכות בכוונה בכל יום (כמדבר רבה פרשה י"ח ס"י י"א), שעל ידיהן מגיעים לקירבה וחובה לאבינו שבשמים, והיינו שבכוחם של הברכות לפתוח שערי ברכה ולסתום פה המקטרגים.

ולכן בשעה שישאל צדיקים [הוי אומר משלימים למנין צדי"ק] ומברכין את מאה הברכות בכל יום כהוגן, מיד באותה שעה מתמלאים כולם בכל טוב.

מעלת הזהירות בברכות הנהנין

ידוע מה שכתב רש"י בריש פרשתנו "עקב תשמעון", אלו מצוות שאדם דש בעקביו. דהיינו אם תהיו זהירים גם במצוות שאדם דש בעקביו תזכו לברכות הכתובות בפרשתנו. אחד הדברים "שאדם דש בעקביו" הוא הזהירות בברכות הנהנין בברכה ראשונה ואחרונה. "תשמעון" מלשון לקבל ולהבין את חומר הדבר, לקבל ללכת בדרך זו לברך היטב ולהזהר שלא לאבד שום ברכה.

והעיד רבנו חיים ויטאל בשער רוח הקודש (דף י"א ע"א) בשם רבנו האר"י ז"ל, כי עיקר השגת האדם אל רוח הקודש תלויה בכוונתו וזהירותו בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידי הברכות מתבטל כח אותן הקליפות הנאחזות במאכלים החמריים ומתדבקים באדם האוכל אותם, ועל ידי הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה, מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, ועל ידי כך הוא מוריד שפע לעולם, והקדוש ברוך הוא רושם את המכוון בברכתו בספר הזיכרונות. מה גם שהמברך בכוונה נעשה שותף למעשה בראשית. ומשום כך יש דמיון בין לעיסת האדם בשיניו למעשה בראשית, שהרי יש לאדם ל"ב שיניים, ובמעשה בראשית כתוב גם ל"ב פעמים אלה"ם, ללמדנו שמי שמברך את הברכות, נעשה שותף למעשה בראשית. וסיים רבנו חיים ויטאל שהאר"י ז"ל הזהירו מאד על כך.

אם ילמד האדם הלכות ברכות אזי בנקל ינצל מאיסור ברכה לבטלה

היות וברכות הנהנין יש להן חשיבות מיוחדת העומדת ברומו של עולם, ומה גם שעל ידי הברכה על הפרי, נתקנת הנשמה המגולגלת באותו הפרי, כמו שביום הכיפורים ביקשנו מהשם יתברך שימחול ויסלח "על חטאים שאנחנו חייבים עליהם גלגול בדומם וצומח וחי בלתי מדבר וחי מדבר". ועוד אמרו רבותינו (ילקוט שמעוני תהלים רמז תרצ"ו, ועיין ברכות לה.) שכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה בקדשי שמים.

על כן מן הראוי שכל אדם יהיה בקי בהלכות ברכות ואם ילמד האדם הלכות ברכות אזי בנקל ינצל מאיסור ברכה לבטלה.

הנשמה המגולגלת בפרי באה אל תיקונה על ידי הברכה

מו"ר רבי יהודה פתיה זצ"ל בס' מנחת יהודה (הרוחות מספרות) הביא מעשה באישה שמצאה תמר ובטעות ברכה עליו בורא פרי האדמה, במקום בורא פרי העץ, וכשעלתה על יצועה ראתה בחלומה זקן אחד שהודה לה על שגאלה את נפשו, אף על פי שעדיין לא הגיע לתיקונו, ותיקן והנה חלום. כשסיפרה לרבי יהודה זיע"א את המעשה והחלום, פתר את חלומה ואמר לה, אם היית מברכת את הברכה הראויה, הנשמה המגולגלת בפרי היתה באה אל תיקונה.

ובספר המידות (ערך פחד אות יד) וכן בספר כף החיים (סי' רב ס"ק מז) כתוב שמי שאינו נזהר בברכת הנהנין, בברכה הראשונה שקודם האכילה, ובברכה אחרונה שבסוף האכילה, פחדים באים עליו.

לחלק את הברכה לשלשה חלקים

ומרן ראש הישיבה ר' יהודה צדקה זצ"ל היה רגיל בכל הזדמנות להזכיר את החשיבות המיוחדת של הברכות, ונשא קל וחומר, ומה כשאדם קונה חליפה, בודק וממשש האם החליפה מתאימה לו, על אחת כמה וכמה שצריך האדם לבדוק את עצמו, כיצד היתה ברכתו, הטובה היא או לא, האם ברכתו נשמעה מילה במילה מבלי להשמיט אותיות או לא, ועוד ועוד. ומשום כך היה מציע לחלק הברכה שמברך לשלשה חלקים: ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו וכדו', ועל ידי כך ברכתו תעשה בכוונה טובה.

והרב בעל קול ששון זצ"ל היה אומר על הפסוק (תהלים קמה, א) "ארוממך אלהי המלך, ואברכה שמך לעולם ועד". תחילה "ארוממך", יחשוב ברוממותו יתברך, ואחר כך "ואברכה" יברך הברכה.

וכתב בס' חיי אדם (כלל ה' סימן י"ד) שלא יתחיל אדם לברך עד שידע בלבו מהי הברכה שהוא צריך לברך, כגון אם צריך לברך ברכת בורא פרי העץ לא יאמר במקומו בורא פרי האדמה.

סך כל הברכות הנאמרות על ידי האדם בשבעים שנותיו, מגיע לכדי שני מליון וחצי

הגאון מו"ר הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל עשה חשבון, שסך כל הברכות הנאמרות על ידי האדם בשבעים שנותיו, מגיע לכדי שני מליון וחצי ברכות!!! כשיבוא האדם לבית דין של מעלה, לאחר מאה ועשרים שנותיו עלי אדמות, יתברר לו שמכל הסך העצום של הברכות נשארו לו רק כמה מאות. ובבואו לבית דין של מעלה יבואו עימו קרונות ענקיים ובהם כל מיליוני הברכות שאמר בימי חייו, אך כשיתחילו לבדוק את ברכותיו, ימצא שרק כמה מאות ברכות נאמרו בכוונה הראויה, בשמחה ובדבקות. לכמות כזו של ברכות לא היו צריכים להביא קרונות, די היה בכמה שקיות ניילון.

האם כל תחנוניה של החיטה אינם משכנעים אותך לברך במתינות?

בספר "טובך יביעו" מובא מעשה על הרבנית מבעלז ע"ה, שכאשר ראתה פעם יהודי אחד נוטל פרוסת עוגה ומברך עליה במהירות וללא כוונה, ניגשה אליו, הוכיחה אותו ואמרה לו: הבה נעשה חשבון פשוט, העוגה הזו נעשתה

מחייטים, וכשזרעו את החיטה בשדה ביקשה החיטה מהבורא יתברך שתוכל לצמוח, ואכן הקב"ה אמר לחיטה גדלי! (בראשית רבה פ' בראשית אות ו', וכן הוא בזה"ק השמטות ח"א דף רנ"א ע"א) ולאחר שגדלה, נשאה תפילה שכאשר יקצרו אותה שלא תיפול ברוח עם יתר החיטים הנופלות. וכאשר זרו וטחנו אותה היא המשיכה להתחנן לפני בוראה שלא תיפול בפסולת. ולאחר שנעשתה קמח שפכה לבה שתגיע לידיו של יהודי שיפריש חלה, וכך התפללה והתפללה שתזכה להגיע לפיו של יהודי שיברך עליה בכוונה, ואז תזכה אף היא לגרום נחת רוח לאלהיה ולהגיע אל תיקונה.

סיימה הרבנית את דבריה, האם כל התפילות הללו של החיטה שוות בעיניך כקליפת השום? האם תחנוניה אינם משכנעים אותך שלא לחטוף את הברכה?

מעייין שיבש לאחר שבעליו לא הקפיד לברך שהכל ובורא נפשות על המים

מסופר כי במרוקו היה יהודי אחד בעל פונדק דרכים החונה באמצע המדבר, ולו מעיין מים חיים הנובעים ליד הפונדק ומתקוות מימיו היתה נודעת בשערים. על כן, כל עובדי הדרכים היו חונים אצלו לפוש מן הדרך ולהחליף כוח, והיו אוכלים אצלו ושותים מן המים הקרים הבאים על נפש עייפה, וגם קונים צידה לדרך. וכך יהודי זה היה מתפרנס בכבוד.

יום אחד חברו של היהודי, קיבל ירושה, וחיפש מקום טוב להשקיע את כספו, וביועדו שהפונדק מניב רווחים יפים, חמד לקנות את המקום, על כן הציע לבעל הפונדק לקנות את הפונדק בכל מחיר אשר יושט עליו, גם אם רב הוא. בעל הפונדק שהיה ירא שמים, ראה בכך הזדמנות לעזוב את מלאכתו ולשבת להגות בתורה כאשר היה בחפצו משכבר הימים, ועל כן הסכים למכור לו את הפונדק.

ימים חלפו, והפונדק הפסיק להניב רווחים, האנשים הפסיקו לפוקדו, המעיין יבש, והכנסות אין, ועל כן נגרם לחברו הפסד גדול. בצר לו הלך האיש אל בעל האור החיים הקדוש ר' חיים בן עטר זיע"א לשאול ממנו עצה וברכה וסיפר לו קורותיו. שאל אותו האור החיים, האם כשאתה אוכל אתה מברך לפני ואחרי? ענה לו, האמת לא! שאל אותו מה שמך? ענה ששון. אמר לו ששון, אם תקבל עליך לברך כל ברכה בכוונה על כל דבר ודבר לפני ואחרי שאתה אוכל, תראה איזה שפע יהיה לך, ואיזו ברכה תבוא עליך. בעל הפונדק הקודם הוא צדיק, והיה מברך ולומד בפונדק, אתה לא הלכת בדרכיו ולכן המעיין אינו מוכן לתת מים, הן אתה שותה מהמעין בלי ברכה, וכיצד יתן לך תנובתו? תתחיל לברך, תקבל! כנאמר (ישעיה יב, ג) "ושאבתם מים בששון, בששון ראשי תיבות "בברכות שתים שהכל ובורא נפשות, כשתשאב מים בששון הן ברכות "שהכל ונפשות", אז יהיה לך "מעין של ישועה".

ישמע חכם ויוסיף לקח, כמה חשוב לדקדק בברכות.

במה נכון להיזהר בברכות

יקח את הפרי המשובח בשביל הברכה, כי צריך לברך תחילה על הפירות המשובחים.

וכן צריך לדעת דיני קדימה בברכות, ורבתינו (ברכות מא:) נתנו סימן בפסוק שבפרשתנו (ח, ה) "ארץ" חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון "ארץ" זית שמן ודבש. הפרי הקרוב יותר למילה "ארץ" הוא הקודם בברכה, דהיינו סדר קדימת הברכות הוא: חיטה, זית, שעורה, תמר [הוא "דבש"] גפן, תאנה ורמון.

עוד סימן אחר יש, לפי מספר הגרעינים שיש בפרי. דהיינו בתחילה מברכים מזונות, כסימן שנתנו לקדימה בברכות "מגע אש", שהוא ראשי תיבות, מזונות, גפן, עץ, אדמה שהכל. אחר כך יש להקדים את הזית לפי שלו גרעין אחד בלבד, ולכן הוא הקודם. אומנם גם לתמר יש גרעין אחד, אך היות ויש בו חריץ, לכן הוא נראה כמו שני גרעינים, על כן הוא שני. אחר כך מברכים על הענבים, היות ובכל ענב ישנם שנים שלושה גרעינים. ואחריו התאנה, שלה הרבה גרעינים, והאחרון חביב הוא הרמון שכולו גרעינים.

בנוסף צריך לבדוק היטב את הפירות, שחס ושלום לא יכשל באיסור תולעים, ולא תהיה תחתיו מצוה הבאה בעבירה, וידוע עון התולעים כי רב הוא שעל כל אכילת תולעת חייבים בחמשה לאוין.

כמו כן יש לאחוז את הפרי ביד ימין.

ועל ידי זה בעזרת השם תהיה ברכה ושפע גדול, ה' יזכנו לשנה פוריה בגשמי ברכה, פירות טובים, בנים צדיקים, אתרוג מהודר, ולביאת גואל צדק ובנין בית המקדש, במהרה בימינו. אמן.

"וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכָתְךָ" (ח, י)

במעלת ברהמ"ז

ברכת המזון אף מדרבנן היא שוחד לפני הבורא שישא פנים לעם ישראל

איתא בגמרא (ברכות כ:): דרש רב עזריא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי, וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, כתוב בתורתך "אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד", והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב (במדבר ו, כו) "ישא ה' פניו אליך"? אמר להם, וכי לא ישא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך", והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה, עד כאן דברי הגמרא. דהיינו השם ציוה לברך ברכת המזון רק כאשר האדם "שבע" מאכילתו, ואילו עם ישראל הוסיפו כבר שאכל האדם כזית וכביצה מברך ברכת המזון, וכיון שישאל "נושאים פנים" לקדוש ברוך הוא, אף הקדוש ברוך הוא נושא פנים לעם ישראל. הרי לפנינו כמה רמה ונישאת ברכת המזון, אף כשאנו חייב בה מן התורה, עד שזה מעורר נשיאת פנים לפני השי"ת. ובזכות זה יהיה לאדם נשיאת חן בעיני כל רואיו.

דין ברכת המזון כדין תפילת שמונה עשרה

כתב מו"ר בעל בן איש חי (ש"א פרשת חקת סעיף ה') שדין ברכת המזון כדין תפילת העמידה, אלא שזה מעומד וברכת המזון מיושב, ולכן אסור להתעסק באמצע ברכת המזון אפי' בתשמיש קל, כגון לגב ידיו או להניף במניפה בקיץ וכדומה.

בספר חסידים (סימן מ"ו) כתב, מעשה באדם שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו, ואמר לו 'בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון בכוונת הלב ואומרים לי להנאתך נתכוונת'. **לכן** צריך להשתדל בכל כוחו לברך בכוונה גדולה ועצומה, ואף שלאחר האכילה האדם נעשה יותר מגושם, כי התענג בתענוגות העולם הזה, מה עוד שהאכילה מכבידה עליו וקשה לברך בכוונה, בכל אופן יעזור כגבר חלציו לברך את בוראו.

אוכלים כדי לברך

וכמו שהמשגיח מ"מיר" ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל, באחת משיחותיו דיבר בהתלהבות גדולה על ברכת המזון ואמר כי יש שחושבים שברכת המזון היא תוצאה של הארוחה, כיון שהם אכלו ושבעו לאחר שהיו רעבים, עתה שהם נהנים ושבעים, צריך לברך את ה' יתברך. מי שחושב כך, אמר הרב, דומה בעיני לעגלה הפוכה שגלגליה כלפי מעלה. אמנם אין ספק שהברכה היא תוצאה מהאכילה, אבל אין מברכים כיון שאוכלים, אלא אוכלים כדי לברך. אמרו תלמידיו כי אצל מרן המשגיח זמן האכילה היה חמש דקות, והברכה רבע שעה. ואילו אצלנו האכילה היא ברמ"ח איברים ושס"ה גידים ונמשכת כחצי שעה, ואילו ברכת המזון נעשית אחת למעלה ושבע למטה, ובקושי עורכת חמש דקות.

הגרי"ז מבריסק האכיל פת לרב שך כדי לזכות לברכת האורח

בספר טובך יביעו (ח"ב עמ' רס"ח) מסופר על מרן הגאון הרב שך זצ"ל שפעם ביקר אצל מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל, והרב מבריסק שמח בו מאד בבואו, ולכן דחק בו שיאכל פת, כדי שיוכל לברך ברכת המזון ולומר הרחמן וברכת האורח לבעל הבית.

הסגולה הטובה ביותר

חז"ל הפליגו בסגולת ברכת המזון בכוונה מתוך הסידור, שזו הסגולה הטובה ביותר לכל דבר, לשמירה מכל צרה, להצלחה ולפרנסה טובה.

שהנה מובא בירושלמי (ברכות פ"ו ה"א), בשם רבי שמעון בן לקיש, אם אכלת וברכת, כל הטובות והברכות שבעולם. יבואו אליך.

המהרש"א (נזיר סו: בחידושי אגדות ד"ה גדול העונה) כתב, שיהודי המברך ברכת המזון כראוי, אלו הברכות שמברך, הן נעשין מליצי יושר וסגורים טובים להמליץ עליו בשמים, שישפיעו עליו שפע טובה וברכה, ופרנסה בקלות ובריוח. וכך מובא בזוהר הקדוש (זוהר חדש ח"ב דף מה ע"ב), אמר רבי יודאי גדול כח ברכת המזון שמוסיף כח ברכה

בפמליא של מעלה. כי למעלה בשמים יש משטינים שמקטרגים על האדם שחטא, ושלא לתת לו פרנסה בקלות, ובזכות ברכת המזון בכוונה מצליח להתגבר עליהם, וזוכה לפרנסה טובה.

כתב בספר סדר היום (בחיוב מאה ברכות), כשהאדם שם אל לבו ומתבונן בברכות שמברך, לומר אותן כראוי, הבל פיו של אותן הברכות, עולה ובוקע כל האוירים, עד שמגיע לפני כסא כבודו, והקדוש ברוך הוא מתעטר בו ושמח שמחה גדולה באותו שבח העולה מאת האדם, והקדוש ברוך הוא פותח את ידיו ומשביע לו ברצון שפע פרנסה.

המברך ברכת המזון בכוונה כאילו קיים כל התורה כולה

בספר בית ועד לחכמים מובא (פרשת עקב) כי "כל המברך ברכת המזון כתקונה, כאילו קיים כל התורה כולה".

חשיבות ברכת המזון היא גדולה ועצומה, ולפי גודל מעלתה ועוצמתה ורוב השכר הטמון בה, כך היצר הרע מנסה בכל כוחו להכשיל ושיזולזל בה כאילו זה דבר קל ולא חשוב במיוחד. ובאמת עיקר ההצלחה של האדם בעולם הזה תלויה במצות ברכת המזון, וזה ממשיך את כל השפע לאדם. הוזהר הקדוש אומר שכדאי לאכול כל המעדנים שבעולם, רק בכדי לברך ברכת המזון בשמחה, כי ברכת המזון ממשיכה על האדם ברכות עצומות מעולם העליון.

כל הזהיר בברכת המזון, מזונותיו מצויים לו כל ימיו בכבוד

החיד"א בניצוצי אורות (על הוזהר ח"ב ויקהל עמ' ריח, נדפס וילנא תרנ"ה, והוא גליון הערותיו על הוזהר) אומר, המברך ברכת המזון בשמחה. ובקול רם, זוהי סגולה לעשירות. ובסס זאת על דברי הוזהר שם, ורמז זאת בפסוק (משלי י, כב) "ברכת ה' היא תעשיר". היינו כשמברך את ברכת המזון בקול ובנעימה בשמחה, זה מסוגל לעשירות.

וכמו שכתב בספר החינוך (מצוה ת"ל ד"ה בשבת ויום טוב) כך מקובל אני מרבתי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון, מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו.

מעשה ביהודי שהתקשה במציאת פרנסה, הלך למרן הגרי"ח זוננפלד זצוק"ל, וייעץ לו שיברך ברכת המזון בכוונה מתוך הסידור. אחר ימים שב אותנו יהודי ואמר לרב, 'אף שבזמן האחרון התחלתי לברך מתוך הסידור, עדיין לא זכיתי לישועה'. אמר לו הגרי"ח, 'תמשיך ותראה ישועה בקרוב'. ובאמת זמן קצר אחר כך הגיעה לו ישועה גדולה מאד, וזכה בפרנסה בשפע.

זה בדוק ומנוסה מי שאומר ברכת המזון בנעימה ושמחה, שלא יהיה לו דוחק פרנסה, ומובטח לו, שיהיו מזונותיו בריוח.

כל הזהיר בברכת המזון, אין מלאך של אף, שצף וקצף יכול לשלוט בו

כתב בספר חסידים (סימן תת"כ), כשמברכים ברכת המזון לקב"ה, צריך לברך בקול רם ובנעימה, שהקול מעורר הכוונה. **מובא** בזהר הקדוש (ראה זוהר חדש ח"ב דפים מה ע"ב, מו סוע"א, מ"ח ע"ב), מי שמברך בשמחה ובעין טובה, כך יתנו לו מן השמים שפע טובה וברכה, בשמחה ובעין טובה. ומי שלא מברך בכוונה, השטן עומד להשטין עליו, ופחדים שונים באים עליו.

בספר הרוקח (סוף סימן של"ז) ומביאו האליה רבה (סי' קפה אות א') שבברכת המזון יש את כל אותיות הא' ב', חוץ מהאות ה' להודיע שכל הזהיר בברכת המזון בכוונה, אין מלאך של אף, שצף, וקצף, שולט בו. והטעם, כי בכל סעודה כשמברכים ברכת המזון בשמחה ובכוונה, הם מגרשים את המלאך הרע, שבסופי המילים אף' שצף' קצף', ואין לו שליטה על האדם הזה, וכיון שמגרשים את "האות" ה', היא נחסרת מברכת המזון.

עדות מפעימה מיהודי שניצל מהשואה בזכות הכוונה בברכת המזון

יהודי שזכה להינצל מהשואה האיומה, להגיע לארץ ישראל ולהקים בית יהודי לתפארה, אמר כי זכה לכל זאת בזכות הקפדתו לברך ברכת המזון בכוונה. וכך הוא מספר: כשהייתי ילד בן שתים עשרה, הגיע לתלמוד תורה שלנו הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין מייסד הדף היומי, ואמר לנו, ילדים יקרים, האם אתם יודעים איזו אות אינה מופיעה בברכת המזון? וענה, שהאות פ"א סופית (ה) אינה מופיעה בברכת המזון, מפני שכל מי שמברך ברכת המזון בכוונה, לא שולטים בו המלאכים הרעים, ששמים מסתתרים באות ה' - אף, שצף, קצף, ומזונותיו מצויים לו בריוח ובכבוד כל ימיו. הרב אמר לנו, שכל ילד שיקבל על עצמו, לברך את ברכת המזון בכוונה, מרוויח הבטחה שהשטן לא ישלוט עליו, וגם פרנסה תהיה לו כל החיים. אז קיבלתי על עצמי לברך תמיד ברכת המזון מתוך הסידור בכוונה, ועמדתי בזה.

עברו כמה שנים והשוואה פרצה. יום אחד מצאתי את עצמי ניצב בשערי אושוויץ, במסדר הידוע מול הצורר הנאצי ימ"ש, שמסמן את ההולכים לצד ימין, לחיים, לצאת לעבודה, ואת ההולכים לצד שמאל למוות, אל המשרפות. באותה שעה זכרתי את הבטחתו של הרב, ונשאתי תפילה, "ריבוננו של עולם, יש לי הבטחה, שמי שמברך ברכת המזון בכוונה, לא יהיה לשטן שליטה עליו, אני הקפדתי בזה, על כן אני מתחנן לפניך ריבוננו של עולם, אנא תציל אותי". תוך כדי תפילה מראה לי הצורר ימ"ש, עם האצבע לצד ימין לחיים. לאחר מכן כל אחד היה צריך לומר בפני הקצין באיזה תחום הוא מומחה, כדי לשבץ אותו לעבודה. ואני לא היה לי מקצוע, והייתי שוב בסכנה גדולה, נשאתי תפילה נרגשת לבורא העולם, "ריבוננו של עולם, תציל אותי!!" תוך כדי שאני מתפלל, האיש שעמד מאחורי בתור, לוחש לי, "תאמר לקצין שאתה טבח, ואני העוזר שלך". כך מצאתי את עצמי כטבח במטבח באושוויץ, בשעה שהאחרים נמקו ברעב, אני הייתי במטבח והיה לי תמיד אוכל. ראיתי בחוש את קיום ההבטחה (ספר החינוך מצוה ת"ל ד"ה בשבת ויום טוב) הזהיר בברכת המזון מזונותיו יהיו מצויין לו כל ימיו.

אחרי מספר חודשים הגיע קצין רשע למטבח, שלא מצאתי חן בעיניו, ועל כן חיפש דרך להתפטר ממני. יום אחד הוא נתן לי פטיש קטן, וצויה עלי שאחפור בור בגודל שני מטר תוך שעותיים. אם אצליח, אוכל לחזור למטבח, ואם לא, רע יהיה גורלי. עיני חשכו, ואל ה' נשאתי עיני, הן אני משתדל לברך ברכת המזון בכוונה, ויש את ההבטחה שמזונותיו מצויין לו כל ימיו, אנא תושיע אותי! לפתע עברו במקום חיילים וראו את עבודתי הקשה, ריחמו עלי והתחילו לזרוק עלי הרבה ירקות והלכו להם, אחר כך עברה משאית עם חיילים פולנים מורעבים, וביקשו ממני את הירקות, אמרתי להם שיחפרו איתי את הבור, ויקבלו את הירקות, וכך במשך זמן קצר, הבור היה מוכן. קראתי לקצין הנאצי והראתי לו את הבור חפור. הקצין היה המום, והחזיר אותי לעבודה במטבח. ברוך ה', מסיים היהודי, ניצלתי מהתופת הנאצית ועליתי לארץ ישראל התחתנת וזכיתי לבנים ובנות יראי ה' ועוד לחתן אותם, וכל ימי לא היה חסר לי פרנסה ובכבוד, והכל בזכות ברכת המזון.

זוכה לכל הברכות הכתובות בתורה

מובא בזוהר הקדוש (זוהר חדש ח"ב דף מה ע"ב) גדול כח ברכת המזון שמוסיף ברכה במעשה ידי של האדם. שעל ידי זה שערי פרנסה ושערי סייעתא דשמיא, נפתחים לאדם, וזוכה לכל הברכות הכתובות בתורה. והרבה עשירים גדולים סיפרו כי זכו בעשירות, בזכות שהקפידו לברך ברכת המזון בשמחה בקול ובנעימה מתוך הסידור.

המדרש תלפיות (הובא בספר אמונה שלימה, נקר ריש פרשת עקב) אומר, צריך לכון בברכת המזון את פירוש המילים, ולדקדק באמירת הברכות שלא יבלעם, ויברך בשמחה ובמתינות מתוך הסידור, כי הכתב מעורר הכוונה, ואז תהינה נשפעות עליו כל הברכות שבעולם.

סגולה לזרע של קיימא ולבנים צדיקים לברך ברכת המזון מתוך הכתב

בספר עמוד אש (עמ' קסא ספר תולדות הרב מברסק) מסופר על אשה שבאה אל המהרי"ל דיסקין זיע"א, ובכתה על כך שלא זכתה לבנים. ייעץ לה הרב שתקבל עליה לברך ברכת המזון מתוך הסידור, ואכן צייתה לדבריו, ונפקדה בזרע של קיימא.

כמו כן באו אברכים שלא זכו לזרע של קיימא, להתייעץ עם מרן הסטייפלר בעל ה"קהילות יעקב" ועם מרן הגרא"מ שך זצוק"ל והיו מציעים להם לקבל על עצמם לברך ברכת המזון מתוך הסידור, ואכן רבים ששמעו לעצתם נפקדו במהרה.

כך גם אל הרב הקדוש רבי שלמה מזויעל זצוק"ל הגיע אברך וביקש ברכה שיזכה לבנים צדיקים. ייעץ לו הצדיק, להקפיד לברך ברכת המזון בקול מתוך הסידור.

מרן הסטייפלר זצוק"ל היה אומר, שילדים הגדלים בבית שהאמא מברכת ברכת המזון בקול מתוך הסידור, יש להם הגנה ושמירה מיוחדת ברוחניות ובגשמיות.

עוד הגיע יהודי אל הרב הקדוש הישמח ישראל מאלכסנדר, להתייעץ בעניין בנו, שאינו רוצה לברך ברכת המזון, ייעץ לו הרב, תברך אתה בקול מתוך הסידור, ותראה אז שגם בנך ירצה לברך.

זוכה להחזיר בתשובה

האדמו"ר מקוצק אומר שעל ידי ברכת המזון אחד, יכולים להתקרב מאד אל הקב"ה ולזכות ליראת שמים. ועוד שיכול לקרב רחוקים על ידי ברכת המזון, כמו שמצינו אצל אברהם אבינו שאמר חז"ל (סוטה י:): שהיו באים עובדי

דרכים לביתו של אברהם אבינו, והיה מאכיל ומשקה אותם, וכאשר היו רוצים להודות לו על האוכל שנתן להם, היה אומר להם אברהם אבינו, תודו להקב"ה שהכל שלו והוא ברא את האוכל, והיו מתחילים להודות ומברכים ברכת המזון, ומכוח ברכת המזון היו מתחזקים באמונה בהקב"ה ומתגיירים. קל וחומר כאשר יהודי מברך ברכת המזון, אף שיהיה רחוק מהקב"ה, יכול ברגע אחד להתקרב על ידי ברכת המזון.

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בספרו טובך יביעו (הובא בספר אמונה שלמה נקר, פרשת עקב) מספר, מעשה בתלמיד חכם שהיה מעיין בספריה בכתבי יד עתיקים, וכיון שידע שמלאכתו תערוך זמן רב, לקח עמו לחם מביתו, ואכל שם בספריה. לכשסיים, ברך ברכת המזון כדרכו קצת בהרמת קול. הספרנית שמעה אותו מברך "שלא נבוש, ולא נכלם, ולא נכשל, לעולם ועד", והיות ובילדותה גדלה בבית דתי, שאלה אותו, מדוע הוסיף "ולא נכשל" מה שלא מופיע בסיפורים? ענה לה, כך הוא מנהגי מבית אבי, ובטוח אני שיש לכך מקורות נאמנים, ובלי נדר אחפש את המקור, והבטיח נאמנה לכשימצא את מקור הנוסח ישלחו לה. ואכן כשהגיע לביתו, מצא נוסח זה עם התוספת "ולא נכשל" באיזה סידור, צילם עברה, והדגיש בעיגול בעט אדום את המילים "ולא נכשל" ושלח לה. כעבור מספר שנים קיבל בביתו הזמנה לחתונה עם בקשה אישית לבוא להשתתף בחתונה, ואף שלא הכיר את המשפחה הגיע לאולם. מיד כשנכנס הגיע לקראתו הכלה, ואמרה לו, תדע לך, שאתה המחזון הראשי בחתונה שלי! לתמיהתו סיפרה לו שבאותה תקופה שעבדה בספריה, היתה במצב קשה מבחינה רוחנית, ועמדה להתחתן עם גוי למרות התנגדות בני משפחתה, ואז בדיוק הגיע בדואר מכתבך, עם ההדגשה בעט אדום על המילים "ולא נכשל". הרגשתי שזו קריאה ישירה מן השמים אליי, שלא אכשל, הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו שולח לי מסר, אל תעשי זאת! החלטתי באותו רגע לנתק את הקשר עם אותו גוי, ומאז התחלתי להתקרב, עד שחזרתי בתשובה, והיום אני זוכה ומתחתנת עם בן תורה, והכל רק בזכותך.

רואים בחוש, כיצד על ידי ברכת המזון אחד כראוי, בת ישראל ניצלה משמד, ונבנה בית נאמן בישראל על אדני התורה.

ברכת המזון בכוונה מסירה את כל המחלות

עוד כתב בספר אמונה שלמה (שם) בשם ספר מצוות זמניות, שחייב כל אדם לברך ולהודות לאלהינו, על כל מה שברא להחיותנו, וזו המצוה הגדולה והחזקה ביותר מכל המצוות. וכמו שמובא במדרש (בתי מדרשות ח"ב מדרש אלפא ביתא ד"ה והקדוש ברוך הוא), אמר הקב"ה לעם ישראל אמרתי לכם תאכלו ותשבעו ותברכו את שמי אחר כל מאכל ומשתה, ואני אסיר מקרבכם מחלה רעה שנאמר (שמות כג, כה) "ועבדתם את ה' אלהיכם, וברך את לחמך ואת מימך, והסרתי מחלה מקרבך". וכך הצדיק רבי מנחם מנדל מרימינוב זי"ע אומר על הפסוק (שם) כי כשמברכים ברכת המזון בכוונה ומקיימים "וברך את לחמך ומימך", זו סגולה שיתקיים בו "והסרתי מחלה מקרבך". והצדיק בעל המאור ושמע אומר, כשיהודי מברך ברכת המזון בכוונה, המאכלים שאוכל נהפכים לרפואה, ומרפאים את כל מחלותיו. ובספר ערוך השולחן כתב, שצריך לברך ברכת המזון בנחת מילה במילה כמו מונה מרגליות, ובאותו חשק שיושב לאכול בעת היותו רעב והמאכל ערב לחיכו, כך ממש ישב ויברך בקול ובשמחה. ועוד מובא בספרים הקדושים כי כל הזהיר בברכת המזון, זוכה לאריכות ימים ושנים. עד כאן.

מין הגרא"מ שך זצוק"ל היה מייעץ לכל הבאים אליו לקבל על עצמם לברך ברכת המזון בכוונה, שזו סגולה נפלאה ובדוקה, להינצל מכל מיני צרות ויסורים. וכמו שמסופר שבזמן מלחמת המפרץ נגש אברך אל מין הגרא"מ שך זצוק"ל, ושאל מה כדאי לקבל על עצמו על מנת להינצל? אמר לו, תקבל על עצמך לברך ברכה ראשונה מברכת המזון, מתוך הסידור! (וע"ע בהגדה של פסח הרב שך הוצאת הרב וולף).

ופעם אחת הגיע תלמיד חכם אל מין הגרא"מ שך זצוק"ל, וראהו שמח כשבירך ברכת המזון מתוך הסידור, מילה במילה כמונה מעות, כרבע שעה, וכשסיים, פניו נהרו משמחה. שאלו מדוע הרב כה שמח? אמר לו מין, שמברכים ברכת המזון כהלכתה, ניתן לזכות להצלחה בכל העניינים, לפרנסה בריוח שלא יחסר דבר, ולהפליג באריכות ימים ושנים וכל טוב.

המכוין והזהיר בברכת המזון, יכול לזכות לרוח הקודש

הרוקח (בסידורו, בברכת המזון עמ' תשד"מ) מביא מהמדרש (אינו נמצא לפנינו) על הפסוק מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא, כ), שהמברך ברכת המזון בכוונה, זוכה לגן עדן מיוחד, עם מאה מיני ורדים בגן עדן. עד כאן. וכן שהמברך ברכת המזון בכוונה, אזי אותן הברכות שומרות עליו, ומלוות אותו לבית עולמו, ומכריזין עליו 'זהו שבירך לבוראו'. גם התולעים בקבר לא יגעו בו, שהמלאכים שנבראו מברכת המזון, שומרים עליו, שלא יגע בו שום נזק.

בוזהר הקדוש (זוהר חדש ח"ב דף מ"ה ע"ב) מובא על ידי שאדם מברך את הקב"ה, הוא זוכה לייחד ולחבר את כל העולמות וממשיך הוא על עצמו ברכה ממעון הברכות, אשרי חלקו.

כתב בספר קב הישר (סוף פרק פ"ז), מי שמברך ברכת המזון בכוונה, יזכה להשתתף בשמחה המיוחדת שהקב"ה יעשה לצדיקים לעתיד לבוא, ויזכה לשמוע ברכת המזון מפי דוד המלך ע"ה.

מובא בספר קדושת ישראל (הופשטיין, דף ג' הערה א') שבכל ברכה וברכה שאדם מברך את הקב"ה, הוא פותח שער להשפיע עליו שפע טובה וברכה, ודבקות בבורא יתברך שמו, והברכות הן המפתחות שמוסרים לנשמה לפתוח שערי גן עדן, ואם אדם זוכה לכיון את פירוש המילות בברכת המזון מתוך הסידור, מוחלים לו על כל עוונותיו וזה עיקר תיקון הברית. האדמו"ר מגור אומר כי בעת שמברך ברכת המזון בכוונה מתקן את האכילה אפילו שלא היתה כראוי.

המברך ברכת המזון בכוונה, מקרב את הגאולה

כתב בס' אור המאיר (פרשת נשא) בשם הסה"ק שראוי לכל אדם שיבחר לו איזו מצוה אחת שאותה יקיים בשלימות, ומה טוב לבחור במצות ברכת המזון בכוונה, שזו מצוה שמזלזלים בה, והיא עזובה ואין לה דורשים, וזו זכות גדולה להתחזק במצוה כזאת. ואומרים הצדיקים (האר"י אמר כן למהרח"ו בשער הגילגולים ריש הקדמה לח) כי בדורות האחרונים שלנו, על ידי הקפדה במצוות קלות, זוכים לתקן דברים גדולים מאד.

מובא בשם המגן אברהם שאדם המברך ברכת המזון בכוונה, הרי הוא מקרב את הגאולה, מפני שעיקר אריכות הגלות היא מכיון שלא מברכים כראוי.

מי שצריך ישועה באיזה דבר יבקש אחר ברכת המזון כל מה שצריך

וכבר ידוע מה שאמר החפץ חיים ע"ה (על התורה דברים כו, ז כי תבא) בטעם שקבעו את תפילות "הרחמן" בסוף ברכת המזון, שכן כל תפילה שמתפללים לאחר עשיית מצוה, יש בה סגולה גדולה שתתקבל התפילה בשמים, לכן דוקא לאחר ברכת המזון שהיא ברכה מדאורייתא, יש מקום ל"הרחמן" הן התפילות והבקשות שנתקנו לאומרים שם. ולכן צריך להיזהר מאוד באמירת "הרחמן", ולא יקום ממקומו לסדר את שולחנו וכדומה ויזלזל בה.

להודות לה' בברכת המזון

הזוהר הקדוש (זוהר חדש ח"ב דף מ"ח ע"א) אומר, שחביבה ברכת המזון לפני הקב"ה, ובעת שיהודי מברך ברכת המזון, הוא עושה שמחה בשמים ובארץ, וצריך לברך ברכת המזון בשמחה וברצון, שיהיה לבו טוב ושמח, ולהודות לבורא עולם על הזכות שיש לו לברך בשמו ולהללו בפיו.

בספר אמונה שלמה (נקר, פרשת עקב) כתב בשם חיי אדם, שצריך להזהר מאד בברכת המזון לברך מילה במילה, ולא יברך ברכת המזון במרוצה, ויתן שבח והודיה לה' יתברך שנתן לו לחם לאכול. ועוד כתוב על רבי נחמן מברסלב זיע"א שהיה נוהג לאחר אכילתו להודות לה' יתברך על כל פרט מהמאכלים שהיה אוכל, והיה אומר תודה רבה ה' שנתת לי מלפפון, תודה רבה שנתת לי עגבניה, היה טוב מאד וכו', וכך היה מודה על כל פרט ופרט ממה שאכל, וכך הרגיש הכרת הטוב, וקירבה גדולה לה' יתברך.

הראנו לדעת שגדולי הדור קוראים לנו בעת הזאת, להתחזק מאוד לברך ברכת המזון בכוונה ומתוך הסידור. נקבל על עצמנו מהיום, להקפיד לברך ברכת המזון רק מתוך הסידור, ולכוין לפחות בברכה אחת, והבא להטהר מסייעין לו מן השמים. אשרי הזהיר במצות ברכת המזון כראוי. ויזכה לישועה ולפרנסה טובה והצלחה בכל הענינים.

"וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָתְךָ" (ח, י)

הצדיק אוכל לשובע נפשו ללא מותרות וללא החשש מה יאכל מחר, והרשע להיפך

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. ביאר רבנו הגר"א על הפסוק (משלי יג, כה) "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר", הצדיק אינו אוכל אלא כדי חיותו ושבעו, ולכן הוא "אוכל לשובע נפשו", אבל הרשעים האוכלים לתאותם אינם יודעים גבול, עד שקטנה בטנם מהכיל אכילתם, והרי זה כאילו חסרה להם הבטן, ובטן רשעים תחסר.

זאת ועוד, צדיק אוכל לשובע נפשו, לפי שהצדיק חי באמונתו ואינו דואג את דאגת המחר, ובוטח בקדוש ברוך הוא שימציא לו מזונותיו, על כן "אוכל הוא לשובע נפשו", בלי להרעב עצמו ולהותיר לימים שיבואו, מדאגה פן יחסר. אך "בטן רשעים תחסר", הרשעים שאינם בוטחים בקדוש ברוך הוא, יראים כל הזמן שמא לא יוותר להם אוכל, לכן הם מקמצים וחוסכים ומותירים למחר, מבלי להנות ממה שיש להם, ובטנם חסרה תמיד.

"וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָתָּ" (ח, י)

איזה מענה יהיה בפיו ביום הדין על אשר לא תיקן את הפרי להעלות את הניצוץ הקדוש שבתוכו למקורה

האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב זצ"ל סיפר שבהיותו ילד כבן שמונה, הגישה פעם אמו הרבנית ע"ה בעת ארוחת ערב סלט כרוב. והנה הוא בילדותו לא היה טעים לו אותו מאכל, ועל כל הפצרותיה של אמו לא הסכים לאכול.

כששמע אביו ה"קדושת ציון" הי"ד אודות סירובו לאכול, פתח ואמר לו, שמע בני מוסר אביך, בוא ונחשוב חשבונם של כל הפירות והירקות שבעולם, הלא פני תבל מלאו תנובה כחול הים אשר לא יספר מרוב. והנה חלק גדול ונכבד מהם כלים ונעקרים באמצע גידולם על ידי רוח סערה וזרם ומטר ושאר דברים המפסידים. וגם מן הפירות אשר נתבשלו כל צרכם וזכו שיקצרו אותם, נמכרים אלפי אלפים מהם לאומות העולם. וגם מה שכן מגיע ליהודים, הרבה מהם לצערנו משוקעים בתאוות והבלי העולם הזה, ואין להם שום השגה לברך על פרי.

והנה כי כן, אם כבר זכה המאכל להנצל מכל מה שקרה לרוב פירות העולם, וכבר מונחת על שולחנו של בן ישראל השומר תורה ומצוות, איך ירהיב אדם עוז בנפשו לסלק את ידו מלברך עליו בכל נימי נפשו, הנה איזה מענה יהיה בפיו ביום הדין וביום תוכחה על אשר לא תיקן את הפרי להעלות את הניצוץ הקדוש שבתוכו למקורה!

כך משך בעבותות האהבה את בנו להציל את ניצוצות הקדושה הטמונים באוכל ושיהיה גופו בריא וחזק לעבודתו ית'.

כשמו"ר הגאון המקובל כה"ר יצחק כדורי היה מכבד במאכל היה אומר "תתקן"

ועוד אספר לך ידידי כאשר הייתי יושב עם מו"ר הגאון המקובל כה"ר יצחק כדורי זצוק"ל והיה מכבד אותנו באיזה מאכל, תמיד היה אומר "תתקן". לא היה אומר טעם, או תתכבד וכיוצא, אלא "תתקן", כי יש ניצוצי קדושה במאכל והם ממתינים לתיקון שלהם ע"י הברכה שלנו.

"הַשֹּׁמֵר לֹךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם" (ח, יא)

עדיין יושב הוא בביתו הרעוע המט ליפול, וכבר שכח הכל

מעשה באיש עני ואביון שהיה דר בקצה העיר בבית נוטה ליפול, פעם הציע לו אחד מידידיו בעל חנות שיקנה אצלו 'כרטיס להגרלת הלוטו, אמר לו העני וכי שוטה אתה, כשנקלע לידי באיזה דרך 'שווה פרוטה' אקנה בה מעט לחם לעוללי הרכים ולא כרטיסי הגרלה. ריחם עליו ידידו והציע לו את דמי ההגרלה כהלוואה - שאם ירוויח בלוטו ישיב לו את ההלוואה. ואכן, באישון ליל ראה הידיד שעני זה זכה באלפי זהב וכסף... מיד החיש פעמיו לבית העני שכבר ישן היה בעמקות נפלאה להודיעו על הזכייה הגדולה שנפלה בחלקו שנעשה לעשיר העיירה, בלב מלא התרגשות דפק על הדלת - תחילה בדפיקות שלוות ושקטות, משלא נענה דפק בחזקה בידעו שוודאי רצון בעה"ב שיקיצנו משנתו להודיעו בשורה טובה זו. עד שבשעטו"מ נייעור הבעלים, ניגש אל הדלת ב'בגדי שינה' פתח סדק צר בדלת, ושאל את האורח מה רצונך... ענה לו ידידו 'רציתי לבשרך כי זכית בהגרלת הלוטו', תיכף ומיד נשתנה קולו של בעה"ב והחל גוער בו, ממילא כל בני העיר אינם יודעים מכך, אבל אתה הרי יודע כי הנני 'עשיר העיירה', וכי כך נוהגים, ב'חוצפה' כזאת - לדפוק בבית העשיר באישון ליל... ותוספת דברים אך למותר, כי כאן נראה תכונותיהם הנוראות של בני האדם. עדיין יושב הוא בביתו הרעוע המט ליפול, וכבר שכח הכל, וגוער במי שבא להיטיב לו ולבשר לו 'בשורה טובה' אודות עשירותו.

"וּבִקְרָךְ וַצֵּאנֶךָ יִרְבֶּיךָ וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה. וְרָם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (ח, יג) - (יד)

העושה צדקות ומצוות בממונו, יזכה ל"ושכחת" שתהיה "שכיח" היינו קרוב ומצוי אליו

ר' זושא מנאפולי זצ"ל (הובא בספר אור לשמים, פרשת פנחס, תר"כ) היה דורש את הכתוב בדרך הלצה, שיש אנשים כשמקבלים הם עושר, אדרבה, הם מתקרבים יותר לה' יתברך, עושים עם הכסף צדקות, ומתעסקים יותר בתורה, עושר השמור לבעליו לטובתו ולא לרעתו, לא מקלקלים על ידו. וזה שאמר "וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה ורם לבבך", תהיה לך הרחבת הדעת. וממשיך הפסוק "ושכחת את ה' אלהיך" לפי שידוע שבארמית "שכיח" פירושו מצוי, כמו שמצינו "משכח שכיחי", דהיינו ותהיה שכיח עם ה' אלהיך קרוב ומצוי אליו.

"הַמוֹצִיא לֶךְ מִיָּם מַצּוֹר הַחֲלָמִישׁ" (ח, טו)

השלחן במקום המזבח

דע, כי כל מה שברא הקב"ה, דומם וצומח וחי בלתי מדבר וחי מדבר, הכל נתקלקל בחטא אדם הראשון, ובסוד הקרבן הכל נתקן, החי הצומח והדומם, כאשר נפרש בעזרת השם עתה באורך, כי הצומח נתקן בשמן וסולת העולים למזבח, והדומם נתקן במלח, והחי בבהמה העולה קרבן, בסוד (ויקרא א, ב) "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה". ובגלות אחר החורבן, שאין מקדש ומזבח לכפר על כל עוונותינו, יוקח תמורתו "השלחן" הדומה למזבח, ונתקן הכל במאכל שאוכל האדם על שלחנו ומברך עליו.

ולזה צריך גם כן מלח על השלחן, שהוא מתקן את הדומם, למתקן במלח את הלחם בברכת המוציא, ונמתיק ג' גבורות בג' החסדים של לח"ם ומל"ה, שבכל אחד מהם יש בגימט' ג' היות (פרי עץ חיים שער השבת פרק י"ז).

אמנם הענין הוא, כי לא היתה כוונת הבורא יתברך בתת המן לישראל, כדי שתהיה אכילתם על דרך הטבע, אלא עשה זאת הקב"ה כדי לנסותם הילכו בתורת אס לא, וגם כן לראות מי הוא הראוי לדעת סודות התורה והוא בעל נשמה, הוא יוכל לקבל רוחניות התורה, שהיה מוצא פי ה' מצד המן שהיה נבלע באיברים שלו, ומאכלו מצד קנה חכמה.

הערב רב לא ידעו מה הוא, ושטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדוכה ובישלו בפרור (במדבר יא, ח), וישראל היה יורד להם המן פתח אהליהם, וישראל אוכלים אותו כמו שהוא, וטועמים בו כל מה שירצו, שהוא תורת הסוד, חוץ מהדברים הגסים בעלי החומר. ולכן זכו ישראל לתורה וסודותיה, ואילו הערב רב לא זכו לכך, כי טחנו ברחיים ובישלו בפרור, ולא זכו לסוד הרוחניות שבו.

כך גם הלוחות הראשונות, אם היינו זוכין בהם, שהן היו חצובות ממקום עליון, טלא דבדולחא, וברדתם למטה היו נגלים, אבל לא זכינו בהם בעוונות. (שער הליקוטים כאן)

"לִמְעַן עֲנֶתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ לְהִיטִיב בְּאַחֲרִיתֶךָ" (ח, טז)

"נסתך" הוא מלשון התרוממות

אומר החפץ חיים על התורה (ריש עקב), "למען ענתך ולמען נסתך" ביאורו, "הענינו" היה כדי לבחון האם שלמים הם עם ה', ו"נסותך" פירושו מלשון התרוממות, כמו "הרימו נס על העמים" (ישעיה סב, י), וכדאיתא בזוהר הקדוש (ח"א דף ק"מ ע"א). ושני הפירושים מתאחדים, שעל ידי הנסיון אם יעמדו בו, יעשו הם עליונים על כל גויי הארץ.

והמדה הזאת נוהגת בכל דור ודור ובכל איש ואיש, שכאשר השם יתברך רוצה להעלות את האדם באיזו מדרגה, וכמו שאמרו חז"ל במדרש רבה (בראשית), אין הקב"ה מעלה אדם לגדולה עד שהוא בוחנו תחילה, ועל ידי הבחינה מתעלה האדם במדרגתו מאד.

"לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיִשָּׁר לִבְבְּךָ" (ט, ה)

בזכות שבעה כורתי ברית זכינו להכנס לארץ ישראל

בזוהר הקדוש (ח"ב דף רע"ו ע"ב) איתא: תא חזי, כד בעו ישראל למכבש ארעא דכנען, אקיפו להו שיתא יומין [כשרצו ישראל לכבוש את ארץ כנען, הקיפוה ששה ימים], זימנא חדא בכל יומא, לקביל אינון זכאין קשוט [פעם אחת בכל יום, כנגד אלו זכאי האמת], אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, דעליהון מתקיים עלמא [שעליהם העולם עומד]. וביומא שביעאה שבע זמנין, לקביל יומא דשבתא [וביום השביעי הקיפו ז' פעמים, כנגד יום השבת], דאי לאו זכותן דצדיקים, לא הוי יכיל למכבשה [שללא זכות הצדיקים לא היו יכולים לכבושה] וכו'. הדא הוא דכתיב [זהו מה שכתוב], לא בצדקתך וביושר לבבך אתה בא לרשת וכו', כי אם למען הקים את הדבר אשר נשבע לאבותיך. ע"כ.

"זִכְרֵךְ אֶל תְּשֻׁבָּה" (ט, ז)

כשיפחות מ"שכח" מאה ואחד פעמים שיחזור תלמודו יעלה בידו "זכר"

כתב הכלי יקר (לעיל ד, ט) תיבת "שכח" בגימטריא עולה יותר מתיבת "זכר" מאה ואחד, ללמדנו את מה שאמרו רז"ל (חגיגה ט), שיחזור על תלמודו מאה ואחד פעמים, כמספר מיכא"ל שר ישראל, ואז לא ישכח לימודו, כי כשיפחות מ"שכח" מאה ואחד, יעלה בידו "זכר".

"זָכַר אֶל תְּשֻׁכַּח אֶת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ" (ט, ז)

וחטאתי נגדי תמיד

צריך לומר, שמכיון שזיכור, בודאי שלא ישכח. ונראה בסיעתא דשמיא שבא ללמדנו, שלא יאמר האדם, הן הקב"ה וותרן והוא מוחל, ובזה יסיר את עוונותו מנגד עיניו. לכן אמר הכתוב "זָכַר אֶל תְּשֻׁכַּח אֶת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ", שתמיד תזכור עוונותיך שעשית ותתחרט עליהם, ובזה תמנע מעשותם. וכן אמר דוד המלך עליו השלום (תהלים נא, ה) "וחטאתי נגדי תמיד".

"וַיֵּשֶׁב בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וָאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי" (ט, ט)

בזמן שלומדים תורה, האם צריך לשבת או לעמוד

כאן נאמר ואשב בהר, ולהלן (י, י) נאמר, ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים יום וארבעים לילה. לשון עמידה ולא ישיבה. כבר עמדו על סתירה זו בגמרא (מגילה כא:): וכמה תירוצים ניתנו שם, האחרון הוא רבא, שאומר רבות מעומד וקשות מיושב, כלומר, דברים רכים ונוחים להבנה תשמע בעמידה, ועניינים קשים יותר, תשמע בישיבה.

וביאר הגר"ח מוולאז'ין, כי באמת מן הראוי היה לעמוד תמיד בשעת הלימוד, מדין כבוד התורה, כדאיתא במגילה (שם) מימות משה ועד רבן גמליאל לא היו למדין תורה אלא מעומד, משמת רבן גמליאל ירד חולי לעולם, והיו למדין תורה מיושב, והיינו דתנן משמת רבן גמליאל בטל כבוד התורה. אולם פעמים שהעניין הנלמד הוא קשה, ואז העמידה מייגעת ומחלישה, ואינה מניחה להתרכז בלימוד, ואז יש סתירה בין מצות תלמוד תורה למצות כבוד התורה, והרי דין הוא שמצות תלמוד תורה דוחה כבוד התורה, וזהו שאמר רבא קשות מיושב, כי מאחר שכבוד התורה נדחה מפני לימודה, ראוי לשבת ולא לעמוד.

"וַיֵּשֶׁב בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וָאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי" (ט, ט)

כאשר עלה משה רבנו ע"ה למרום נתבטלה חומריותו ונעשה רוחני, על כן לא היה צריך לאכול

בספר מהרש"מ הכהן (פרשת וירא דף פז) מביא בשם זקנו בשם בעל השבות יעקב: וכי אפשר לילוד אשה שיתקיים בלתי אכילה? ומתרץ על פי מה שאמרו (בראשית רבה פרשה מ"ח סי' י"ד), אולת לקרתא נהוג בנימוסא. והקשה בעל שבות יעקב, הלא הקושיא נשארה, איך היה יכול להתקיים בלתי אכילה, ומה שתירץ המדרש, ונדחק לפרש. אבל לעניות דעתי כפשוטו, כי רק בעולם הזה מחמת חומריותו של האדם, צריך הוא אכילה ושתייה, ממילא כאשר עלה משה רבנו ע"ה למרום, נתבטלה חומריותו ונעשה רוחני, ולא היה צריך באמת לאכול. ובזה יבואר המדרש (ילקוט שמעוני קרח רמז תשנ"ב ד"ה ויקהלו), שבשעה שעלה משה למרום, בקשו מלאכי השרת לדוחפו, באומרם, מה ליילוד אשה בינינו. עד שהקב"ה צר קלסתר פניו, דומה לאברהם, ואמר להם, הלא זה הוא שאכלתם אצלו. והקשו המפרשים, היתכן שהקב"ה יתנהג בשקר עם המלאכים חס ושלום? אולם לפי עניות דעתי שפיר, דהקב"ה לא עשה כן כדי להטעותם, אלא כדי להזכירם שאכלו אצל אברהם, כמו שכתוב "ויאכלו", כי גם שם מקשים במדרש על ויאכלו, וכי אפשר למלאכים לאכול, ומתרצים גם כן, אולת לקרתא נהוג בנימוסא, ומפרש בוזה הקדוש (ח"א דף קמ"ד ע"א) שאכלו ממש, יען שהמלאכים מתלבשים בבואם לעולם הזה בלבוש גשמי, ונצרכת להם אכילה. לכן שפיר השיב להם הקב"ה על שאלתם, מה ליילוד אשה בינינו, אשר אינו באמת יילוד אשה, כי אם מלאך, יען כמו שנתלבשתם התם בלבוש גולמא דהעולם הזה בבואכם אל אברהם ואכלתם באמת, כן נזדכך גם גופו של משה בעלותו למרום, והוא מלאך ממש ולא יילוד אשה כמו שאומרים הם, ודברי פי חכם חן.

"וַיֵּשֶׁב בְּהָר וַיִּתֵּן ה' אֵלַי אֶת שְׁנֵי לוחֹת הָאֲבָנִים כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וְעַלֵּיהֶם כָּכָל הַדְּבָרִים וְגו'" (ט, ט)

רמז בפסוק שלמד שם תורה

"ואשב בהר", עולה בגימטריא חמש מאות ושש עשרה שזה גימטריא "לתלמודו". רמז לכך שלמד משה רבנו עם הקב"ה את כל התורה. וכן מצינו בהמשך הפסוק: "ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלהים... ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מתוך האש ביום הקהל". "ועליהם ככל הדברים", עולה בגימטריא "זה תלמוד".

"הָרַף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאַמְחָה אֶת שְׁמֵם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְגו'" (ט, יד)

לא אמחה שמם למעלה, אלא מתחת השמים לבד

פירוש הפסוק, לא אמחה את שמם למעלה, אלא רק מתחת השמים, שאת שורשם אניח למעלה, ואחזור ואציאם ממך, וזהו המשך הפסוק "ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו", "ממנו" פירושו מאותו השורש עצמו שהנחת למעלה. נמצא שאין הפירוש, אלא שיצאו על ידך לבד.

"כִּי יִגְדְּתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה" (ט, יט)

מתן בסתר יכפה אף

במסכת בבא בתרא (דף ט: כתוב, גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבנו, דאילו במשה רבנו כתיב (כאן) "כי יגורתי מפני האף והחמה", ואילו במתן בסתר כתיב (משלי כא, יד) "יכפה אף". עד כאן. כלומר היות והעוסק במתן סתר כופה אף, ואילו משה חשש מפני האף, הרי שמתן בסתר גדול. ומעתה יש להקשות, מדוע משה רבנו עצמו לא קיים מצות צדקה בסתר, כאשר מוכח שחשש משה מפני האף והחמה.

ויש לומר, היות ודור המדבר היו אוכלי המן, ממילא לא חסרו דבר לצרכיהם, ולכן לא היו בהם עניים, ובלתי אפשרי היה לקיים מצות צדקה באופן הרגיל, רק פעם יחידה התאפשר להם לקיימה, כאשר נצטוו על מחצית השקל, כדי לקיים חובתם, אם כן לא יכל משה לקיים מצות מתן בסתר (הגאון רבי חיים מוולאז'ין, הובא בספר כל הכתוב לחיים, עמ' ר"ל).

"זְכוֹר לַעֲבֹדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב אֵל תִּפֶּן אֶל קְשֵׁי הָעֵם הַזֶּה וְאֶל רְשָׁעוֹ וְאֶל חַטָּאתוֹ" (ט, כז)

הדגלים נגד האבות הקדושים

הגר"א (בדבר אליהו בליקוטים פרשת עקב) מחדש, שבפסוק כאן רמוז כי בזכות שלושת האבות יכפר השי"ת על אלו השלושה חטאים הנזכרים בפסוק, דהיינו בזכות זכרון האבות "אל תפן אל קשי, רשעו וחטאתו".

הנה האותיות השלישיות של שמות האבות הן, אברהם יצחק יעקב, הם ראשי תיבות רשעו, חטאתו, קשי. והיינו, שזכות אברהם שמידתו מדת החסד תכפר על רשעו, וזכות יצחק שמדתו דין, תכפר על חטא, וזכות יעקב שמדתו רחמים יכופר גם על הקושי.

לכן היה כתוב על דגלי עם ישראל התיבות, אי"י, בצ"ע, רח"ק, מק"ב. ופירושה: אותיות הדגל הראשון הן ראשי תיבות ג' תיבות שבפסוק של שמע [י' אלהינו י'], וזהו כנגד קריאת שמע, ואותיות הדגל השני הן כנגד התפלות שהן ר"ת בקר צהרים ערב, ואותיות הדגל השלישי הן כנ"ל [אמצע שמות האבות, כנגד רשע וכו'], ואותיות הדגל הרביעי הן כנגד שלש הקדושות קדוש ברוך ימלך, שכולן נכללות באבות, ועל ידן יכפר השי"ת לאלו השלוש.

"אֵל תִּפֶּן אֶל קְשֵׁי הָעֵם הַזֶּה" (ט, כז)

א"ל קש"י בגי' אמ"ת שתפן לאמת שהיא צורתו של יעקב

ידוע מה שאמרו חז"ל [בראשית רבה פ"ב אות ב'] שצורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד, ובעת שחטאו בעגל נעשה דמות של עגל לפני הקב"ה, שהרי כל מה שהאדם עושה בעולם הזה, נעשה כנגד זה למעלה, הן לטוב והן לרע. ולכן אמר משה רבנו "אל תפן אל קשי העם הזה", הוי אומר אל תפנה אלא לצורתו של יעקב שהיא קיימת לעד, שאילו זה העגל אין לו קיום, שכן רק הפרצוף של יעקב אבינו הוא קיים לעולם.

ועל דרך זה אפשר שזה מה שאמר לו אל תפן "אל קשי" שתיבות אלו עולות בגי' אמ"ת, הוי אומר תפן לאמת שהיא צורתו של יעקב, ולא אל קושי ואל רשעו ואל חטאתו שמהם עשו בשוגג, מהם עשו במזיד.

עוד אפשר לומר, ש"אל קושי" זה הערב רב, "אל רשעו ואל חטאתו" אלו ישראל.

"בַּעֲתָהּ הָהוּא אָמַר ה' אֵלֵי פֶסֶל לָךְ שְׁנֵי לוּחֹת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁינִים וְעִלָּה אֵלַי הִהְרָה וְעָשִׂיתָ לָךְ אֲרוֹן עֵץ" (י, א)

אמר רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא מתחת כסא הכבוד הראה לו הקב"ה למשה את המחצב שנאמר, ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר

בילקוט שמעוני (עקב רמז תתנ"ד) מובא "בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך", זה שאמר הכתוב (קהלת ג, ה) "עת להשליך אבנים". בשעה ששבר משה את הלוחות היה הקב"ה מתרעם עליו, אמר לו הקב"ה אילו חצבת הלוחות ויגעת

בהן ונצטערת לא היית משברן, אני חוצב להבות שנאמר (תהלים כט, ז) "קול ה' חוצב להבות אש", ואתה משברן? עכשיו תדע מה כוחו, אתה פסל אותן, "עת כנוס אבנים" (קהלת שם), פסל לך שני לוחות אבנים. אמר לו משה, שאני אני מביא לוחות אבנים. אמר לו אני מראה לך את המחצב.

אמר רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא מתחת כסא הכבוד הראה לו הקב"ה למשה את המחצב שנאמר (שמות כד, י), "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר", וכתוב ביה (שמות לב, טז) "והלחת מעשה אלהים המה", ועליו נאמר (תהלים ח, ז), "תמשילוהו במעשה ידיך". אמר לו הקב"ה, חצוב מכאן שני לוחות אבנים כראשונים, מה הראשונים ארכו ו' אמות ורחבו ג', אף אלו כן. מה הראשונים של ספירינון, אף אלה. מה אלו ניתנו בפומבי, אף אלו ניתנו בפומבי. אמר לו, לאו אמרת (שמות לד, ג), "ואיש לא יעלה עמך", מפני כבודו של ישראל. משל למלך שנשא אשה וקילקלה, והוציאה, ובקשה ממנו, ונתפייס לה. אמר לו אוהבה, לך והכנס אותה כשם שנטלת אותה. אמר לו לאו, שלא ידעו אחרים ויאמרו למה הוציאה, ונמצאת מתחרפת.

אמר לו הקב"ה, אתה חוצב ואני כותב שנאמר פסל לך, וכתבתי, ואני מסייע לך באצבע כבודי כמו שסמכתיך בים בימיני שנאמר, (ישעיה סג, יב), "מוליך לימין משה". משל למה הדבר דומה, לזהבי [סוחר זהב] שאיבד חתנו קוזמין [תכשיט] של בתו. אמר לו אני נתתי קוזמין ואתה אבדת אותה, נהיה אני ואתה שותפין, אתה מביא את המרגלית, ואני מביא את הזהב ועושה אותה. כך אמר הקב"ה למשה אני נתתי את הלוחות ושברת אותם, אתה חוצב את הלוחות ואני כותב עליהן. אמר הקב"ה בשביל שכתבתי אותה כולה חיים נאמר "עץ חיים היא למחזיקים בה", ואם אתם משמרים אותה אתם חיים, ואף לעתיד לבוא אני כותב אתכם בספר ואתם מתמלטים מדינה של גהנם שנאמר (דניאל יב, א), "ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך, ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר" וגו'.

"שני לוחות אבנים" (י, א)

האותיות היו יוצאות מפי הקב"ה ומנשקות על פיהם של ישראל

בילקוט ראובני (כאן) בשם הצינוני (פרשת ואתחנן) מובא שכאשר ניתנו לוחות הברית לישראל, נסתלקו האותיות מפי הקב"ה, והיו פורחות ונראות לישראל דמות אש מבהקת מתוך הענן השחור, ומתנשקות על פיהם של ישראל, ואז היו חוזרות ונחקקות בלוחות הברית. לפיכך כאשר עשו ישראל העגל, ומשה רבנו ע"ה השליך מידו את הלוחות, פרחו האותיות כעין כדור אש, ומתלהבת ופורחת למעלה וכמעשה הבזק.

"וְאֶפֶן וְאֶרֶד מִן הָהָר וְאָשֶׁם אֶת הַלָּחֶת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְהִי שֵׁם כְּאֲשֶׁר צִוֵּינִי ה'" (י, ה)

באיזה ארון היו מונחים שברי הלוחות

אומר הרמב"ן (פ"י, א), שדעת רבותינו בכל מקום בתלמוד (ברכות ח:; ב"ב יד:; מנחות צט.), כי לוחות ושברי לוחות מונחים בארון, והארון הזה של משה, כשנעשה ארונו של בצלאל, גזוהו, כדין תשמישי קדושה.

ובריטב"א (עירובין סג:) כתב בשם ר"י, שדעתו, שבתחילה היה רק ארונו של משה בו היו מונחים לוחות ושברי לוחות, וכשנבנה ארונו של בצלאל הונחו בו הלוחות ואילו שברי לוחות נשארו בארון של משה עד שיבנה המקדש, בית עולמים, ונגזו הארון שעשה משה, והיו לוחות ושברי לוחות מונחים בארון שעשה בצלאל.

ועיין הגרי"ז הלוי על הרמב"ם (במכתבים ע"ז), שהביא מירושלמי שקלים ומספרי בהעלותך, שבארון שעשה משה היו מונחים שברי הלוחות.

"וְעֵתָהּ יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִיְרָאָה" (י, יב)

יראת ה' היא אוצרו

"ועתה ישראל", אומר רש"י, אע"פ שעשיתם כל זאת, דהיינו את כל התוכחות הנ"ל שהוכיח את בני ישראל אפילו שכך "עתה ישראל", עודנו רחמיו וחיבתו עליכם. ומה הקב"ה מבקש מאתנו "כי אם ליראה את ה'" ללכת בדרכיו ולשמוע בקולו. עד כאן.

מצות יראת השם היא מצוה יקרה עד מאוד, ואנו זקוקים להרבה לימוד בכדי להבינה. תחילה נבאר את הקשר בין הפסוקים כאן. הנה משה רבנו בערב פטירתו מספר ומתאר לעם ישראל את כל ההיסטוריה הגדולה שהיתה לעם ישראל, שאבותינו ניסו את השם יתברך והם מבקשים בקשות, מן, שלו, בארה של מרים, ענני כבוד, המוליך

במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב, המוציא לך מים מצור החלמיש, שמלתך לא בלתה מעליך וכו'. ומה עם ישראל משיב על זה, "המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמתינו במדבר" (במדבר טז, ג), "בשנאת ה' אותנו הוציאנו ממצרים" (דברים א, כז), כאילו ארץ מצרים היא ארץ זבת חלב ודבש, וכי מה אכלו עם ישראל במצרים, בסך הכל חציר שהוא מאכל בהמות.

כיצד יתכן שמושה רבנו מדמה את מצות יראת ה' לדבר קל לעשייה?

הגמרא בברכות (לג:) שואלת, אטו יראה מילתא זוטרתא היא? כלומר, כיצד משה אומר לעם ישראל, מה בסך הכל השם מבקש ממכם יראת שמים. וכי יראת שמים היא בקשה קטנה? משיבה הגמרא, אין, לגבי משה מילתא זוטרתא. כלומר, אכן לגבי משה, יראת שמים היא בקשה קטנה. אולם תמהו המפרשים, הלא משה כאן דורש לכל עם ישראל, ומה לנו אם לגביו היא מלתא זוטרתא, כשהוא דורש זאת מכל עם ישראל? ופירש הגאון רבי יצחק מוולאז'ין (בהקדמתו לספרו של אביו נפש החיים), היות ומושה רבנו היה הענו מכל האדם, חשב בלבו שגם לישראל קל הדבר, כפי שלו קל ובני ישראל אינם מתקשים בזה, כי כולם גדולים וחשובים ממנו.

המגיד מדובנא (באהל יעקב כאן, עמ' קכ"ב מהדו' חדשה) כותב על פי מה ששמע מפי קדוש הגר"א, כי הזוכה להתחבר עם החכמים ולהתמיד בישיבתו עמהם, יגיע בנקל להדמות למעשיהם, ולא יקשה בידו היראה, כי ככלי המלא העובר על גדותיו, כן הצדיק משפיע על כל סביבתו יראת ה', עד כי מלתא זוטרתא היא. ומעתה מובן הדבר, שהיות ומושה היה ככלי המלא על גדותיו ומשפיע על כל עם ישראל, ממילא גם לעם ישראל היה היראת שמים קלה להשגה.

מהי יראת שמים

מהי יראת שמים? יש מסבירים דברים כפשוטם, שהאדם מפחד מן השמים שהקב"ה נקרא שמים (זוה"ק פר' האזינו רפז.).

ויש מסבירים שירא שמא יפלו השמים והארץ גם יחד, כמו שכתוב (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת", דהיינו ללא קיום התורה יכחד העולם (שבת לג.), וכיון שהוא ירא שמא יפסדו שמים וארץ, מקפיד היטב על שמירת התורה.

וכמו"כ אין מידה גדולה בכל המדות כמו מידת יראה וענוה. וזה מה שנאמר "ועתה מה ישראל מה ה' אלהיך", מפני שיראת ה' מביאה את האדם לקיום התורה, והרמז לכך הוא שיראת ה' ירא"ת בגימט' תרי"א, שזה גימטריא תורה.

יש שהסבירו שיראת שמים הושרשה בבריאה ביום שני לבריאת העולם בשעה שאמר הקב"ה 'יהי רקיע בתוך המים' (בראשית א, ו) וכפירש רש"י 'יהי רקיע - יתחזק הרקיע, שאף על פי שנבראו שמים ביום ראשון, עדיין לחים היו, וקראו בשני מגערת הקדוש ברוך הוא באומרו יהי רקיע, וזהו שכתוב (איוב ט, יא) 'עמודי שמים ירופפו' כל יום ראשון, ובשני יתמהו מגערתו' כאדם שמשותמום ועומד מגערת המאיים עליו. הרי שהשמים עומדים במקומם מחמת יראתם מגערתו של הקב"ה, ומאז נתייסדה מציאותה של יראת שמים.

דרגות אין סוף ביראת שמים

נתבונן באברהם אבינו ע"ה שנתנסה בעשרה נסיונות קשים מאד, ועל ניסיון העקדה שהוא הניסיון האחרון, אמר לו הקב"ה (בראשית כב, יב), "עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה". הנה רק אחר שעמד בעשרה נסיונות עצומים, ובהם כשהתכוון להקריב את בנו יחידו הנולד לו לעת זקנתו, שאין זה דבר קל, רק אז נקרא אברהם אבינו "ירא אלהים".

המצוה הראשונה בשו"ע - שוית ה' לנגדי תמיד

האדם צריך לקיים את המצוה הראשונה בשו"ע (או"ח ר"ס א') שוית ה' לנגדי תמיד. ר' ישראל מרוז'ין אומר שיש לנו "שני תמידים כהלכתן" א. שוית ה' לנגדי תמיד, ב. וחטאתי נגדי תמיד. שבכל צעד וצעד ידע וירגיש שמביטים עליו מן השמים.

מצוה בכל עת ממש וקל לקיימה לשם שמים

כותב הרב בעל החינוך (בהקדמתו) שיש שש מצות שהאדם יכול לקיימן בכל רגע ורגע: א. אהבת ה'. ב. יראת ה'. ג. אמונה בבורא וכו'. ובשעה שאדם מהרהר בהן, מקיים מצות עשה, ממש כמו המניח תפילין ועושה צדקה וכו'. והן נוהגות ביום ובלילה. ועוד שיש בהם מעלה גדולה בהן שאף אחד אינו יודע שאתה מקיים מצוה זו, הנה לנו מצוה

לשמה שאין מה להתפאר בזה בשונה מאדם הקונה אתרוג שיש לו שמחה כשבא לבית הכנסת וכל רואיו אומרים, איזה יופי, כזה ראה וקדש וכו'.

וכמו שמבארים את דברי חז"ל (ברכות לג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שרמוז בדבריהם, שכל המצוות שצריכים לקיימן, צריכים את עזרת ה', כי כדי לקיים את המצוה, נזקק אדם לאמצעים, דרך משל מצות ציצית צריכה בגד. כדי לקיים מצות מזוזה צריך שיהיה לו בית וכדומה. פרט ליראת שמים, שבמצוה זו אין צריך שום דבר, כי מצוה זו אפשר לקיימה בכל מקום ובכל מצב.

אין לו לקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד

מובא בילקוט שמעוני (עקב רמז תתנ"ה), אמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר (י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה". אטו יראה מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא אין לו לקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים בלבד, שנאמר (ישעיה לג, ו) "יראת ה' היא אוצרו". אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא, משל לאדם שמבקשין ממנו דבר גדול ויש לו, דומה עליו כקטן. קטן ואין לו, דומה עליו כגדול. אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אין לו לקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר (איוב כח, כח) "ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה", שכן בלשון יונית קורין לאחת הן. אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב (ישעיה לג, ו) "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת" וגו', אמונת זה סדר זרעים, עתיך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות, ואפילו הכי, אי יראת ה' היא אוצרו, אין, ואי לא, לא. משל לאדם שאומר לשלוחו 'העלה לי כור חטים לעליה'. הלך והעלה לו. אמר לו 'ערבת לי בהן קב חומטין?' אמר לו, לאו. אמר לו מוטב שלא העליתן. דתנא דבי רבי ישמעאל, מערב אדם קב חומטין בכור של תבואה ואינו חושש. אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגובר שמסרו לו מפתחות הפנימיות, והחיצונות לא מסרו לו, בהי עייל? מכריז רבי ינאי, חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד. רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון הוו יתבי. חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא. אמר חד לחבריה, ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא. אמר ליה אידך, ניקום מקמיה דגבר בר אורין הוא. תסתיים דרבי אלעזר אמר דגבר דחיל חטאין הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אין לו לקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר (דברים י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה". דריש רבי חנינא בר פפא, אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, ונוטל הטיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבוננו של עולם טיפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש, חכם או טיפש, עני או עשיר, אבל צדיק ורשע לא קאמר, כדרכי חנינא, דאמר רבי חנינא הכל בידי שמים וכו'.

ממשיך המדרש: היה רבי מאיר אומר, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך". רב חייא בר אויא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו בבשמים ומגדי. חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ושאל הקב"ה מישאל שיתנו לו שני פסוקים בכל יום כל ימי חייהם. וכמה ימי חייו של אדם, שבעים שנה, שנאמר (תהלים צ, י) "ימי שנותניו בהם שבעים שנה". וכמה מנין ימים של שבעים שנה, כ"ה אלפים ות"פ. חשבון ימי שנה שס"ד, טול מהם שבתות וימים טובים שאינן מן המנין, שהן ימי שמחה ותענוג, ונמצאו ימי שבתות ג' אלפים ותת"פ, ומנין ימי החגים לחשבון י"ח ימים אלף ור"ס, ונשתירו ימי החול עשרים אלפים ותק"פ, סך הכל כ"ה אלפים ות"פ. וחשבון פסוקים של תורה חמשת אלפים ותתמ"ב, ופסוקים של נביאים ט' אלפים ורצ"ד, ופסוקים של כתובים ז' אלפים ותק"ס, סך הכל ס"ג אלפים וצ"ט, לבד מספרי החיצונים (ספרים החיצונים הנוספים על הנביאים וכתובים כגון בן סירא, ואין להם קדושת נביאים וכתובים). ורצו בני ישראל וקבלו על עצמן כדי שיוסיפו על מאה ברכות שני פסוקים בכל יום אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. ומאן אינון ב' פסוקים, ומקבלין דין מן דין ואמרין, ונטלתני רוחא. ואומר סדר זה בשבתות ובימים טובים במנחה, ובימות החול ביוצר.

רק יראת שמים היא אוצר אצל הבורא

כתוב בישעיה (לג, ו) "יראת ה' היא אוצרו". שמעתי שאומרים בשם הגאון החסיד מוהר"א מווילנא ז"ל, שפירש בדרך צחות, הנה דרך מלך לעשות אוצר מדבר חשוב ויקר במדינתו, אבל מה שיש ומצוי הרבה אצלו, אינו נחשב אצלו לעשות ממנו אוצר אף אם בעיני ההמון אוצר חשוב הוא. כן הקב"ה שברא הכל, אין נחשב אצלו כלום לעשות ממנו אוצר, כי הכל שלו, זולת היראה שאינה שלו, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, לכן יראת ה' היא אוצרו.

מדוע יראת שמים נמשלה לאוצר

שנינו בברכות (דף לג:) אין להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר (ישעיה לג, ו) "יראת ה' היא אוצרו". עד כאן. וכך גם ראינו במדרש המובא לעיל בסמוך. וצריך להבין מדוע נדמתה יראת שמים לאוצר?

ויש לבאר זאת לפי שאדם שיש לו הרבה תבואה, נחשב לעשיר גדול. אמנם אם אין לו בית אוצר בכדי לאכסן תבואה זו, הרי היא אינה שווה כלום. אותו הדבר הוא ביראת שמים, אדם שלומד תורה ועושה מצוות, אם אין לו יראת שמים, תורתו ומצוותיו אינן שווים כלל היות והכל הולך לאיבוד.

יראת ה' תוסיף חיים

איתא במדרש (קה"ק ג) על הפסוק (משלי י, כז) 'יראת ה' תוסיף ימים', שרבי שמעון בן חלפתא היסב פעם בסעודת ברית, משיצא ראה את מלאך המוות שוחק, שאלו רבי שמעון מה אתה שוחק, ענהו השטן הנה בסעודה הכריז אבי הבן שאת שארית היין מהסעודה הוא משמר לשמחת נישואיו של הרך הנימול, ואני יודע שזמנו של התינוק קצב למות בפחות משלושים יום, ולכן אני שוחק. שאלו רבי שמעון בן חלפתא ומנין לך זאת, ענהו השטן שבידו נמצא הפנקס שבו נכתב קצבת חיי הברואים וכך כתוב שם, אמר לו רבי שמעון, אם כן הגידה נא לי כמה הם ימי שנות חיי, אמר לו מלאך המוות 'עלך ועל דכוותך אני יודע, כי יראת ה' תוסיף ימים', בהתגברות אחת, בשמירת עיניים אחת, נוסף לך עוד שנים והיאך אידע זמן מיתתך.

והדברים נוראים עד כמה יכול אדם להשיג על ידי יראת שמים, ואף ימי חייו עלי אדמות שנקצבו ב'פנקס' יאריכו ויתרבו, וכך אמרו חכמנו 'אמר הקב"ה עלי לשלם על עין שעצמה (במדבר רבה יד, ו).

יראת שמים של הסבא מנובהרדוק

מספרים על הסבא מנובהרדוק, שפעם היה צריך לנסוע עם אחד מתלמידיו לאיזו קהילה, בכדי לסדר שם כמה עניינים, ועבדו כל הלילה עד עמוד השחר, וכיון שהרב היה עייף ורצה לישון, לכן קרא קריאת שמע לאחר שעלה עמוד השחר והלך לישון והתפלל שחרית מאוחר, ולמחרת חזרו לעירם. לאחר 25 שנה נפגש עם אותו תלמיד, ושאל אותו, האם קרא קריאת שמע לאחר שעלה עמוד השחר, כי בליבו היה חשש שמא קרא קריאת שמע קודם עלות השחר, ואז לא יצא ידי חובת קריאת שמע.

בא וראה כל 25 שנה היה מנקר לו דבר זה בראש עד שנפגש עמו, זו יראת שמים!!!

הגנב שהחל לרעוד והודה בגניבה

מספרים על ר' זושא, שבזמנו נגנב אוצר המלך, והעלילו על היהודים שבידם המעל. בא ר' זושא אל המלך ואמר לו, אני יודע מי גנב, אם תרצה שאגלה לך מי הוא זה, תעשה מסדר ותקרא לכל שריך ועבדיך שיבואו לכאן. המלך עשה מסדר, ור' זושא עבר ואמר, "ובכן תן פחדך על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת ויראוך כל המעשים" וכו'. והנה לפתע, חיל אחד החל לרעוד, והודה שהוא הגנב. רצון יראיו יעשה. ואם כך בפני עושי רצונו, עד כמה יש לנו "לרעוד" מפני בורא העולם.

המעיל של החפץ חיים ששמר את יהדות הפרופסור

סיפר רבי יוסף כהנמן זצ"ל הרב מפונביץ: בהיותי באמריקה, נודמן לי להפגש עם פרופסור רחוק מיהדות, והוא גילה באזני שכמה פעמים רצה להמיר את דתו ולהשתמד, ועמד בנסיונות קשים, ורק דבר אחד היה מעכב בידו, "המעיל של החפץ חיים", וכה סיפר. בהיותו נער נסע בתחילת זמן הלימודים להתקבל לשיבת ראדן. כשבא אל ביתו של החפץ חיים, מצא בית מלא בבחורים שנאספו שם כדי להתקבל לשיבה ולטפל בסידורי האכסניה והארוחות. מפאת הדוחק, התיישב הנער בצד, חיכה זמן רב ונרדם על מזוודתו. בלילה הקיץ משנתו, והרגיש כי החפץ חיים מחזיקו בזרועותיו ברכות, ומשכיבו על מטה מוצעת, לבסוף פשט החפץ חיים את מעילו, וכיסה בו אותו, ואז נרדם שנית. מאוחר יותר התעורר, והנה החפץ חיים יושב בחדר רכון על גבי ספר לאורו של נר קטן, ללא מעילו, ולומד בלחש, כדי שלא יפריע לשנתו.

סיפר האיש, נער הייתי וגם זקנתי וגילגולים רבים עברתי בחיי, הדרדרתי מיהדותי והלכתי מדחי אל דחי, אך אותו מראה של החפץ חיים נשמר חי בקרבי, וכל אימת שאני מתחיל לחשוב על השתמדות, צפה ועולה מול עיני תמונה זו, ואני נסוג, אין ביכולתי להפרד מהאומה המכילה בקירבה אנשים טהורים וברי לב כאלה.

מה בקש דוד המלך בבקשתו "אחת שאלתי בבית ה'?"

כתוב בתהלים (כו, ד) "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו". כאן אמר דוד המלך אחת שאלתי אותה אבקש, דהיינו יש לי רק רצון אחד, כי יש השואל צורך מסויים, אך יש עוד דברים שרוצה, ודוד המלך אינו כן אחת אותה אבקש! ומה מבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי.

שואל מרן ראש הישיבה ר' יהודה צדקה זצוק"ל, בהבנת הפסוק הן בתחילה כתוב "שבתי" בבית ה' כל ימי חי, וישיבה היא לזמן רב. ואילו לבסוף אמר הפסוק "ולבקר" בהיכלו, וביקור הוא לזמן קצר? ומתרץ, כל אדם שמגיע למקום חדש, הרי הוא מתפעל מכל מה שענינו רואות. אולם כעבור זמן קצר שוב אינו מתפעל ממה שרואה, שזהו כוחו של הרגל. לפי זה נראה שביקש דוד המלך ע"ה "שבתי" בבית ה', דהיינו מחד בקשתו ישיבת קבע, אך מאידך מבקש שלעולמים תהיה ישיבה זו בבחינת "ולבקר" בהיכלו, כדרך ביקור שתחושת ההתפעלות פועמת בלב האדם, כן בעת שבתו בבית השם כל ימי חייו יחוש את ההתפעלות הראשונית מפעמת בקירבו.

ובילקוט שמעוני (תהלים סוף רמז תש"ו) מובא: אחת שאלתי, אמר לו הקב"ה לדוד, בתחלה אתה אומר אחת שאלתי, ואחר כך אתה שואל כמה שאלות, שנאמר שבתי בבית ה' וכו'? אמר לו, רבנו של עולם ממך למדתי, לא יהיה העבד דומה לרבו?! בתחלה אמרת (י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלהיך" [דהיינו ה' ביקש מעם ישראל לשמור רק יראת שמים] ואחר כך פתחת להם מצוות הרבה, שנאמר (שם) "ללכת בכל דרכיו", הוי דיו לעבד שיהא כרבו.

אל תספר לי מה הקב"ה עושה לך, אלא מה אתה עושה לקב"ה

מעשה בתלמידו של בית הלוי זצ"ל, שלאחר שנות לימוד רבות עקר לעיר אחרת והחל לעסוק במסחר לפרנסת בני ביתו. בתחילה עוד הקפיד על סדרי לימוד תמידין כסדרן מתוך עמקות כפי שהורגל בשנות לימודו אצל בית הלוי, אולם ברבות השנים כשגברו עליו טרדותיו ונהפך לעשיר גדול, פסק מלימוד התורה.

והנה אירע שנודמן הבית הלוי לעירו של תלמידו. כמובן שאותו תלמיד הגיע להקביל את פני רבו האהוב. מיד שנכנס, שאלו הבית הלוי מה הנך עושה? ענהו התלמיד שהוא עוסק במסחר לצורך פרנסתו. שוב שאלו רבו, מה אתה עושה? ענהו התלמיד ביתר הרחבה על פרטי מסחרו ועל כל פועליו הגדולים.

הפסיקו הבית הלוי ואמר לו, כל מה שסיפרת לי עד עתה, אלו הם מעשיו של הקב"ה שעזרך ונותן לך פרנסה, אך אנוכי שאלתיך "מה אתה עושה", מה הם מעשיך שלך, מעשים שהנך יכול לעשות ולפעול בעצמך, הם לימוד התורה ויראת השמים, שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג:).

"ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה" (י, יב)

אם נשתמש במידת היראה לירא מה' יתברך, אזי ננצל מכל היראות האחרות שיש בעולם

הגאון רבי חיים מוולאז'ין (ברוך חיים פ"ד משנה כ"ב ד"ה הילודים למות) ביאר את הפסוק, באופן זה. אדם שיש לו יראת ה', אינו ירא משום דבר אחר. אבל אם אינו ירא מהקב"ה, אזי ירא הוא מהברואים, כמו חיות רעות וליסטים. לכן אמר משה, מה ה' שואל מעמך, כי אם ליראה, כיון שבין כך ובין כך יש לו לאדם יראה מהרבה דברים רעים, הלא טוב לו לנצל את היראה לטוב ולירא מה' יתברך, ואז ינצל מכל היראות האחרות שיש לו בעולם. וזה כבר באמת דבר קטן.

"ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה" (י, יב)

באיזו מצוה הקב"ה יהיה כביכול "שואל מעמך"? רק במצות "כי אם ליראה"

הקשה הגאון הקדוש בעל הנודע ביהודה זי"ע בספרו צל"ח (ברכות לג:), מדוע נקט הכתוב בלשון "שואל מעמך", ולא "מבקש מעמך"? ומישב בביאור נפלא: דרשו חז"ל (ויקרא רבה, פרשה כ"ז סי' ב') שאין שום אדם בעולם שיכול להקדים טובה להקב"ה, לפי שנהפוך הוא, היות והקב"ה הקדים לעשות לו טובה, שמכוחה הוא יכול לקיים מצוות. כגון אין אדם המקיים מצות מילה, טרם נתן לו הקב"ה בן. ואין אדם העושה ציצית, אלא לאחר שהקב"ה נתן לו בגד. וכן הוא הדבר לגבי מצוות צדקה מעשרות, וברוב המצוות, האפשרות לקיים היא רק לאחר שהקב"ה נתן לאדם דבר כלשהו, ואם כן הקב"ה הקדים לגמול לו טובה עוד בטרם זכה הוא לקיים את המצוה. וכן למדו במסכת אבות (פ"ג מ"ז) תן לו משלו, שאתה ושלך שלו, דהיינו אין כל חוב מצד הקב"ה כלפי האדם על המצוות שעשה, כי הקב"ה כבר הקדים לתת לו. אלא שהקב"ה ברוב חסדו משלם שכר לאדם כאילו האדם עשה את המצוה משלו.

שונה המצב לגבי יראת שמים, שאותה מסר הקב"ה ביד האדם מבלי שהקדים לתת לו דבר כלשהו הקשור למצוה זו, והברירה חופשית לגמרי ביד האדם אם להיות ירא שמים או לאו, ונמצא שאם האדם מקיים את מצות יראת שמים כראוי, במצוה זו הקב"ה כביכול חייב לשלם לו את שכרו, כי במצוה זו האדם הקדים כביכול להלוות לה' יתברך.

וזה מה שמרמז הכתוב באומרו, מה ה' אלקיך "שואל" מעמך, כלומר, באיזו מצוה הקב"ה יהיה ה"שואל מעמך" ואתה המשאיל? אין אף מצוה שכוון, מלבד מצוה אחת: "כי אם ליראה"...
בזכות מה נפתחו לבעל "שאגת אריה" מעיינות החכמה

ובענין הצדקה ראיתי להביא מעשה שאירע עם הגאון בעל השאגת אריה אשר נשא לאשה את בתו של אחד מעשירי המקום, ותנאי האירוסין קבעו כי השאגת אריה יאכל על שלחנו של חותנו. לאחר החתונה נתן החותן לחתנו בעל השאגת אריה, סכום של שלש מאות רובל, ואמר לו: למרות שכל מחסורך עלי, תקח לך את הרובלים הללו למקרה שלא יהיה בידי לכלכל אותך ואת אשתך. נטל הגאון את הרובלים, הניח אותם בקופה נעולה ושב ללימודיו. באחד הלילות התדפק על דלתו של השאגת אריה הפרנס החשוב של העיר שהיה העשיר של הקהילה, וביקש לשוחח עם הרב בסוד כמס. לאחר שנכנסו לחדר סגור, התפרץ העשיר בבכי סוער וסיפר לרב כי כל כספו ירד לטמיון, והוא שמר הענין בסוד, אבל ענין דחוף מאד יש לו, והוא כי למחר נקבעו נישואי בתו עם בנו של אחד מחשובי הקהל, והוא התחייב לשלם לחתן בעת החופה שלש מאות רובל, ועתה אין בידו אפילו פרוטה אחת. העשיר התייפח בבכי רב, וביקש לעזור לו להשיג את סך שלש מאות הרובל, אחרת לא תתקיים החופה למחר. מיד נגש הרב ופתח את קופתו הסודית בה מונחים שלש מאות הרובל שקבל מחותנו לעת צרה. בעל השאגת אריה מנה על ידו של העשיר סך מאתיים ותשעים וחמשה רובל בלבד, הסכום הדרוש לו חסר חמשה רובל. לאחר שהודה העשיר עמוקות לשאגת אריה, שאל, רבנו, מכיון שהושעת אותי ועזרת לי כל כך הרבה, מה מונע ממך ליתן לי את החמשה רובל האחרונים, כי אחרת עלי ללכת להתבזות ולספר את מצבי מאחר שחסר לי עוד חמשה רובל? אמר לו השאגת אריה בעת שנתתי לך את הרובלים השמורים לי, בא אלי יצר הרע והתחיל להכניס בי גאוה, ראה אדם גדול כמוך, כמה צדיק אתה שלקחת את כל הונך ששמרת לעת צרה, ונתת לאדם בעת צרתו, והתחיל להכניס בי גאוה, לכך אמרתי לשטן אני לא משלם לעשיר את כל הסכום רק מאתיים ותשעים וחמשה רובל, והשאר ימצא במקום אחר, ואין המצוה נקראת אלא על שם גומרה, זה שישלים את הסך חמשה רובל, והמצוה שלי אינה מושלמת. ואמר השאגת אריה, מאז אותו מעשה, זכיתי להרבה שערי חכמה, שהקב"ה פתח לי והאיר עיני בתורת האמת, וחיברתי הרבה ספרים חשובים בתורה.

"וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירְאָה" (י, יב)

רמזים נפלאים בפסוק במעלת מאה ברכות בכל יום

במסכת מנחות (דף מג:): תניא, היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר, ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך. ופירש רש"י, "מה" קרי ביה "מאה". והיינו, שהקב"ה שואל מעמך "מאה", דהיינו מאה ברכות, שעל ידן יתקיים המשך הפסוק "כי אם ליראה את ה' אלהיך" וכו'. וכך נפסק בשלחן ערוך (סימן מ"ו סעיף ג'): חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות!

וכך איתא בזוהר (ח"ג דף קע"ט ע"א) אל תקרי מה אלא מאה. והנה מספר האותיות שבפסוק שלנו, "תשעים ותשע", ואם נקרא את המילה "מה" כאשר דרש זוהר (הנ"ל) אל תקרי "מה" אלא "מאה", אזי יהיו בפסוק מאה אותיות, ודו"ק. (תוספות במסכת מנחות שם ד"ה שואל מעמך).

כתב בעל הטורים (כאן) רמז בדברי הנביא מיכה (ו, ח) הגיד לך אדם מה טוב, ומה ה' דורש "ממך". תיבת "ממך" בגימטריא, מאה. ורצונו לומר, מה ה' דורש? "ממך" דהיינו מאה ברכות בכל יום.

ובדעת זקנים מבעלי התוספות (כאן) מוסיפים, "מודים אנחנו לך", תיבת "מודים" עולה בגימטריא ק' (מאה) ורצונו לומר, מאה ברכות מברכים אנחנו כל יום לכבוד השם יתברך.

רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו על תהלים "חיים והשלום" הוסיף רמז נפלא במקרא קודש (תהלים פא, יא) "הרחב פיך ואמלאהו". "הרחב" את האותיות של "פה" ותברך בזה את הקב"ה. והנה האותיות "פה" במילואן כתובים כך: פ"ה ה"י, והן עולים בגימטריא: מאה. והיינו שיש לאדם להרחיב את פיו ולמלאותו במאה ברכות בכל יום, ואז יזכה שימלא הקב"ה משאלותיו לטובה, וכמו שנאמר "ואמלאהו". (להתעדן באהבתך)

מאה ברכות בסוד הספירות

כותב הרמח"ל (אדיר במרום): "ואומר לך שסוד המאה ברכות הוא סוד המאה ברכות שחייבים אנו לברך בכל יום, והוא סוד (תהלים סח, כ) ברוך אדני יום יום יעמס לנו, שאמרו (ברכות מ.) בכל יום ויום תן לו מעין ברכתיו... וסוד הענין, הנה רז"ל אמרו כי אדם הראשון מן הארץ ועד הרקיע היה, וכיון שחטא הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו והעמידו על מאה אמה.

וסוד הענין הוא, כי באמת קומת אדם מצד עצמו הוא מאה אמה בסוד עשר ספירות [כל אחת כלולה מעשר], אלא שבהתפשטה בהתפשטות פרטי אז נעשה מהלך ת"ק שנה... והנה בתחילה נברא אדם הראשון אך בסוד הפרטיות ששורשו הוא מאה אמה, והיה מתפשט והולך בסוד פרטיות עד מהלך ת"ק שנה, שהוא שיעור מן הארץ ועד לרקיע, וכיון שסרח אז העמידו דוקא מה שהיה מתפשט בפרטות גדול, העמידו על שורשו שהוא מאה אמה לבד, וזהו בסוד כ"ף היד, והוא סוד ותשת עלי כפכה, דוקא כ"ף...

נמצינו למדים שסוד הגוף בכל חלקיו אין שורשו פחות ממאה מדרגות, שהם אלה המאה אמה הנשארים... כי האדם מורכב מעשר ספירות וכל ספירה כלולה מעשר ספי' יחד הם מאה ספירות מאה אורות והנה בכל יום הקב"ה מחזיק בחינת הגוף הזה בסוד ק' אורות אלה, וכנגד זה צריך לתת לו מעין ברכותיו מאה ברכות. והנה תדע שהימים נגזרים על האדם לחיות בהם, ובכל יום צריך שיאירו כל המאה האלה, וזהו, ברוך אדני יום יום יעמוס לנו", עד כאן.

מה נעשה בשבת שחסרים לנו ממאה הברכות

אמרו רז"ל (מנחות דף מג:): חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנא' ועתה ישראל מה וכו' אל תקרי מה אלא מאה. ועוד אמרו רז"ל (מספר שבועות לה:): כל שלמה שזכר בשיר השירים שלמה, קאי על ה', מלך שהשלום שלו. עוד ארז"ל כל ברכה שכרה עשרה זהובים, כדאיתא בבא קמא (דף צא:), ולפי זה שכר מאה ברכות הם אלף זהובים. וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה בשיר השירים (ח, יב), ה"אלף" לך שלמה, וכאמור שלמה הוא השם ופירושו, אתה השם יתברך בשכר מאה ברכות של כל יום משלם אלף זהוב, ואם כן בשבת ובימים טובים שנחסר מברכות התפלה כשיעור עשרים ברכות, על ידי מה יושלמו למאה? לזה משיב הכתוב (שם) ומאתיים לנוטרים את פרי. רצונו לומר, מאתיים זהובים הנחסרים בשבת ובימים טובים בעד עשרים ברכות שחסרים, יושלמו עלי ידי ה"נוטרים את פרי" על ידי ברכות מיני פירות וריח בשמים. (מפרשים).

"וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירָאָה" (י, יב)

אם זכה האדם שרוב שנותיו עברו עליו בלא חטא שהם מ"א שנים, שוב אינו חוטא, ולכן כתוב כי "אם" ליראה לכאורה תיבת "אם" מיותרת? ומפרש בהקדם דברי הפסוק (תהלים צ, י) "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה". ידועים דברי חז"ל (יומא לה:), כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא. והנה אדם המאריך ימים זוכה להגיע לגיל שמונים שנה ככתוב (תהלים צ, י) "ואם בגבורות שמונים שנה", אם כן אף המאריך ימים, מ"א שנים הם רוב שנותיו, ועל כן מי שמ"א שנים לא חטא, שוב אינו חוטא. וזו כוונת התורה כאן, מה ה' אלהיך שואל מעמך כי "אם" ליראה, כמספר "אם" העולה מ"א שנים, השם שואל ממך "ליראה", שאז מובטח הוא ששוב לא יחטא. וכ"כ גם בספר דולה ומשקה (תליתאה, כאן).

"כִּי אִם לִירָאָה" (י, יב)

הקב"ה חפץ שנשיג את השכינה

כי אם ליראה, השכינה נקראת מ"ה כדאיתא בזוהר (ח"ב קכ"ז ע"ב על פסוק מה רב טובך), ועליה אמר משה "מה" ה' אלהיך שואל מעמך, כלומר ה' שואל מעמך שתשיגו את השכינה.

"עֲשֹׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲב גֵּר לְתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה" (י, יח)

מהו ענין נתינת לחם ושמלה לגר?

יש להתבונן מה הענין של נתינת לחם ושמלה לגר, ויראה לומר שהנה גר צדק אף שנתקרב להקב"ה מ"מ מכיון שנולד על ידי ערל טמא ונשמתו נשלמה על ידו, לזה צריך לתת לו לחם לשמלתו, וכן שמלה לתקן את גופו שנתרבה ונתגדל ע"י סטרא אחרא. וזה רמזו רז"ל (יבמות כב.) שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ושמל"ה אותיות שלמ"ה, לרמוז שמשלים את נשמתו וגופו ע"י שלמה המלך (ש"ך על התורה שם).

"אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד" (י, כ)

שלש תיבות שוות בגי', יראת, תורה, גמילות חסדים

כתב בספר חסידים (סי' קנ"ו) המילים "יראת", "תורה", "גמילות חסדים", שוות בגימט'. ואני בעניי מימי נעורי מדנפשאי עלה עלי לב, שהן גם גימט' "תירא" הנוכח כאן בפסוק, לרמוז במה "תירא" את ה' יתברך, ובמה "אותו תעבוד" הנוכחים בפסוק? בתורה גמילות חסידים ויראת שמים, העולים בגימט' "תירא" הכתוב בפסוק.

ומה נעים מה שאמרו רז"ל (פסחים כב:) **"את ה' אלהיך תירא"** לרבות תלמידי חכמים. וכאמור **"תירא"** עולה בגימט' **"תלמידי חכמים"** (עם הכולל). לרמוז, שאם יש בו תורה וגמילות חסדים, הוא מכלל תלמידי חכמים, אולם אם אין בו יראת שמים, לא עשה כלום, דכל הני בעי יראת שמים, כמו שאמרו בשבת (דף לא.) על פסוק (ישעיה לג, ו) **"אמונת עתך"**, אי יראת ה' היא אוצרו אין, ואי לא לא.

"וְיָאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם" (יא, ו)

הממון נקרא מעמיד לנבזה

הכלי יקר (כאן), מביא את פירושם של רז"ל (פסחים קט.) על פסוק זה, ומפרש כי ממנו של אדם הוא זה שמעמידו על רגליו. ומקשה הכלי יקר, וכי מי שאין לו ממון חיגר ברגליו הוא? ומה עם חוכמתו ושאר המעלות האנושיות? לכך מפרש, שבגנות הממון הכתוב מדבר. כי הנה ארבע מעלות מנה הרמב"ם (בשמונה פרקים), חכמה, גבורה, מדות, עושר, ושלושת המידות הראשונות דבקות באדם עצמו, חוץ מן העושר שהוא חיצוני לאדם, ומגיע מן הארץ והוא מדרך כף רגל על הארץ אשר בה מחצבי זהב וכסף. ודין הוא שהעושר יהיה פחות מכולן, ויהיה תחת ממשלת האדם לעשות בו מה שירצה. אבל סוף דבר מוחלפת השיטה, כי ממנו מתגבר עליו, ועלה מן הארץ משפל מצבו, **"וכאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש"** (דברים כג, כו), כן יקום ממנו להעבירו על דעת קונו. לכך קראו כאן הכתוב לממון **"היקום אשר ברגליהם"**, כי העצב נבזה האחוז בהכלי בזה אשר רגליו, הוא היקום אשר ימשול בו, ולכן קרא כאן הכתוב לממונם של קורח, היקום אשר ברגליהם. זהו תורף כוונתו.

"וְיָאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם" (יא, ו)

אלו עבירות שאדם דש בעקביו

רמז יש כאן שעיקר ההתקוממות נגד היצר הרע הוא **"אשר ברגליהם"**, בעבירות שאדם דש בעקביו (עבודה זרה יח.), וזהו **"היקום"** מלשון תקומה, דהיינו תקומם נגד **"אשר ברגליהם"** מכנגד עבירות שהאדם דש בעקביו.

"לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַיִם" (יא, יא)

רמז למעשה נקדימון בן גוריון ומעיינות המים

יש לדקדק בלשון הפסוק, שהיה לו לומר למטר השמים שותה מים?, שהרי הפסוק כאן אינו מצווה לשתות מים, אלא מספר סיפור דברים לכשתגיעו אל הארץ הטובה, השתיה תהיה מן המטר. ושמעתי משם הרב כמהר"ר שלמה עבדאללה סומך זלה"ה שפירש זאת על פי מעשה נקדימון בן גוריון (תענית יט:) שבאו עולי רגלים לירושלים והיו בצער על חסרון המים, ולקח בהלוואה י"ב מעינות מים, והתחייב למלווה שאם יבוא מטר ויתמלאו מים הרי טוב, ואם לאו ימלאם בכסף וזהב. והנה הנהגתו של נקדימון בן גוריון מרומזת כאן בפסוק, **"למטר השמים"** שירד לימים, עוד **"תשתה מים"**, שתקח בהלוואה ותשתה על סמך מטר שיבא. עד כאן דבריו ומרן החיד"א הביא את דבריו בס' פני דוד (פרשת עקב אות י"ג) וכתב עליהם **"ודברי פי חכם חן"**.

"אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֹתָהּ תִּמְדֵּי עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה" (יא, יב)

עיקר השגחתי ועיוני אינו אלא בארץ ישראל, כי משם יתפשט לשאר העולם

כתב רבינו בחיי (כאן) על דרך הפשט: עיקר השגחתו בארץ ההיא, כי בודאי כל הארצות הוא דורש, אבל הענין כי עקר הדרישה וההשגחה שם ומשם מתפשטת לשאר הארצות, כענין הלב באדם שהוא נתון באמצע הגוף שהוא עקר החיות ומשם החיות מתפשטת לשאר האברים. ובא הכתוב ללמדנו שאין ארץ ישראל נתונה תחת ממשלת הכוכבים והמזלות כשאר הארצות, ואינה נמסרת לדרישת אלהי מעלה כשאר האקלימין, אבל הקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבודו דורש אותה תמיד, לא מנה עליה משאר הכחות שוטר ומושל, וזהו שאמר דוד ע"ה על ארץ ישראל: (תהלים פז, ז) **"כל מעיני בך"**, ביאורו, עיקר השגחתי ועיוני אינו אלא בך, כי משם יתפשט לשאר העולם.

ועל דרך הקבלה: ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד, זו ביהמ"ק של מעלה, שעליו אמר הכתוב: (ישעיה סו, א) **"והארץ הדום רגלי"**, כי רגלי האדם סופו, ועל כן הזכיר בה ה' אלהיך, ומזה נקרא ביהמ"ק של מטה: (ישעיה סד, י) **"בית קדשנו ותפארתנו"**, כלומר ביתו של קדשנו ותפארתנו, כי **"קדשנו"** הוא הכבוד, וזהו סוד הכתוב: (תהלים צו, ו) **"עוז ותפארת במקדשו"**.

ויש לך להשכיל מה שהזכיר בפסוק של מעלה: והארץ אשר אתם עוברים שמה, היא הארץ הגופנית שבה ביהמ"ק של מטה, וזהו שהזכיר בה: הרים וגבעות, למטר השמים תשתה מים, באר לך כי הארץ ההיא למטר השמים תשתה מים, אבל זאת בשמים, והיא העשירית, וזהו לשון "תמיד", כלומר מדת יו"ד, ומזה נשתבחה הארץ ההיא בעשרה דברים: (דברים ח, ה) "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש", שהן שבעה המינים, ושכולת שועל ושיפון וכוסמין, הרי עשרה, והכל רמז אל "הארץ" הנוכרת בפרשת בראשית.

הנס שאירע לגאון רבי אליהו מני בעת עלייתו לארץ הקודש

ובבואנו הלום, בראותנו את חביבות הארץ וקדושתה, נספר מעשה נס שאירע לגאון רבי אליהו מני זצ"ל, בעת עלייתו לארץ הקודש. מאז שנותיו הצעירות בהיותו עוד מתלמידיו של רבי עבדאללה סומך, שאף הגאון רבי אליהו לחונן את עפר ארץ הקודש. בעיני רוחו חזה את עצמו יושב על התורה ועל העבודה בירושלים עיר הקודש והמקדש, כשהוא סופג מקדושתה וזוכה להסתופף בצל המקובלים הגדולים החיים בירושלים, לשאוב מהם מלוא חופניים מתורת הסוד.

דבר לא עמד בדרכו בכדי להגשים את משאלת חיים זו. נטל עמו את רעייתו [שהיתה אחותו של רבי עבדאללה סומך] ואת שלושת ילדיו, והצטרף אל אורחת גמלים, השמה פעמיה ירושלימה, אל המסע המפרך. והנה כבר בשבוע ראשון הועמדה שאיפה זו במבחן, בשהותם במדבר, מסביבם אך חולות אין סופיים, התקרב יום השבת. רבי אליהו ביקש ממובילי אורחת הגמלים לשבות במשך יום השבת, אולם הללו לא הסכימו, וכך נשאר רבי אליהו לבד במדבר יחד עם בני משפחתו, אשתו וילדיו הרכים.

על פניו של רבי אליהו מני לא ניכרה כל עננת דאגה, קדושת השבת קרנה ממנו כמו כל שבת. על אף שמסביב נשמעו יללות תנים ונהמות חיות טורפות, רבי אליהו מקדש על היין, כאילו הוא שרוי בביתו בבגדד, שר זמירות שבת וסועד מן הסעודות שבידם את שלוש סעודות היום.

מיד במוצאי שבת הבדיל על היין, ומיהר לצעוד בכיוון שנועדה השיירה. והנה לפנות בוקר פגש בשיירה, וכל רואיו לא האמינו למראה עיניהם, שהנה החכם היהודי ומשפחתו בריאים ושלמים, ויהי לנס.

"מִרְשִׁית הַשָּׁנָה יָעַד אַחֲרִית שָׁנָה" (יא, יב)

רמז שהכל נקבע בר"ה

מרשית השנה. חסר אל"ף, ויהיה הרמז לחדש תשרי שהוא ראש השנה לבריאתו של עולם, ודרשו רז"ל: (ר"ה ח א) מראש השנה נדון מה יהא בסופה. (רבינו בחיי כאן)

"וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ אֶת הַשָּׁמַעַן אֶל מְצֻתִי" (יא, יג)

השומע בקול ה' מובטחים לו צרכיו הגשמיים

כתוב כאן בפסוקים שהשומע בקול ה' מובטחים לו צרכיו הגשמיים. ונכון להביא על דברים אלו את לשון הרמב"ם (סוף פרק י"ג מהלכות שמיטה ויובל) וזה לשונו: ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו, והבינו מִדְּעוֹ להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צוארו עול חשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קודשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים. הרי דוד ע"ה אומר, "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי". עכ"ל.

הח"ח רק לאחר שבעים שנה הבין את משמעות "אלהי נשמה"

ולהוי ידוע שזו הזדמנות לאדם להגיע לקדושה ולהתקרב להקב"ה בחיי העולם, שבאמת זו תקופה קצרה. וכמו שידוע שמנהג היה לחפץ חיים בישיבתו בראדן, שכאשר חפץ היה להודיע לתלמידיו הודעה חשובה, היה מזמין אותם אל ביתו בערב לאחר סיום סדר שלישי ומודיע את ההודעה. וכך פעם אחת הוכרו בישיבה לאחר תפילת שחרית, כי החפץ חיים מבקש שבני הישיבה יסורו אליו בלילה לאחר תום הלימודים. לאחר סדר שלישי התכנסו התלמידים אל ביתו כדי לשמוע את דברי רבם, וכה היו דבריו: שבעים שמונים שנה אמרתי מידי בוקר את תפילת אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא, ורק היום הבנתי את משמעותה. הנשמה, טהורה היא, ומשום כך היא גם נצחית, היא קיימת מאז בריאת העולם והיא עתידה להישרד לנצח נצחים. בכל התקופה האין סופית הזאת ישנו פרק קצר של שבעים שמונים שנה שהיא שתולה בגופנו.

אולם שבעים שמונים שנה אלו הן המכריעות לגבי נצחיותה של נשמתנו, הואיל ורק במשך תקופה זו אנו יכולים ומחויבים למלא את משימתנו, לשמור על טהרת הנשמה, לשפרה ולייפותה. כי אותה נשמה "אשר אתה עתיד ליטלה ממני", היא הנשמה אשר ה' "עתיד להחזירה בי לעתיד לבוא", רק באותה דרגה שתוחזר הנשמה לבוראה בסוף ימי האדם על האדמה, היא תשוב ותיקבע באדם לעתיד לבוא, בחיי הנצח. ולכן המסקנה היא, "כל זמן שהנשמה בקרבי, מודה אני לפניך, ה' אלהי ואלהי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות", כלומר, ההזדמנות להודות, להתקדש ולהיטהר, לעלות ולהשתפר נתונה אמנם לאדם, אולם אך ורק במשך תקופה קצרה זו של "כל זמן שהנשמה בקרבי".

"לֹא־הָבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיכֶם וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם" (יא, ג)

לאהבה את ה', אפילו אם הוא נוטל את נפשם של כלל ישראל ח"ו

הגאון רבי איסר זלמן מלצר פותח את ספרו אבן האזל חלק ד' שנדפס בתום מלחמת העולם השנייה, בדברי ניהומים על דם ישראל שנשפך כמים באירופה, ובין היתר כתב כך, אמנם נוראים הם חבלי משיח, וכבר ראו חז"ל ברוח קודשם את הצרות הנוראות בעת הקץ, עד שאמרו (סנהדרין צח:) ייתי ולא אחמיניה [שיבא המשיח ולא אהיה באותו זמן] אולם נחמתנו בעת ההיא, כשנקבל את כל סאת היסורים הזו באהבה, הלא כך ציונו הכתוב (כאן) "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם", ואם בציווי ליחיד אמרו חז"ל (ברכות סא) "בכל נפשך" (דברים ו, ה), אפילו הוא נוטל את נפשך, אתה מצווה לאוהבו, כך עלינו להבין גם לענין "ובכל נפשכם" של כלל ישראל, שחייבים לאהבה אותו, אפילו הוא נוטל את נפשם. מי שוודאי חש בכך, הן אותן הנשמות הקדושות, אשר ששות ושמוחות בחלקן אשר זכו בו, להעקד על קדושת מלכותו יתברך.

"וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם" (יא, ג)

עבודת ה' בתפילה

הגמרא בברכות (דף לא.) אומרת, אמר רבי יהודה, כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה, מפני כריעות והשתחויות.

סיפר האדמו"ר רבי חיים מצאנז על רבי משולם איגרא, כי בעומדו לשפוך שיח לפני שוכן שחקים, לא היתה אפשרות לאף אדם לעמוד לכל אורך כותל המזרח שם היה עומד ומתפלל. יען כי ברוך דבקו והתלהבותו, היה רץ לכל אורך הכותל הגה והנה, כורע ומשתחוה כארי, עד כי מפני ההשתחויות והכריעות העצומות והנוראות, לא יכול לעמוד על מקומו. פעם, הגיע רבי משולם איגרא לבית הכנסת, וראה את אחד המתפללים עומד ומתפלל, ומחקה את מעשהו, כורע ומשתחוה בתנועות משונות. ניגש אליו רבי משולם ואמר לו, בשלמא אני, בעומדי להתפלל, עולות על שרעפי קושיות בעלי התוספות ואף דרכים לתרצן, ואלה טורדים ומבלבלים את מחשבתי, לכן מוכרח אני לעשות תנועות משונות, כדי להסב את מחשבתי מהם. אך אתה, מה ימריצך לעשות תנועות משונות כאלה, וכי גם על ליבך עולים הרהורי תורה, עד שנצרך אתה לגרשם ממחשבותיך?

איזו היא עבודה שבלב זו תפילה

כתב החינוך (מצוה תל"ג) במשנתו של רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי (פרשה י"ב ע"מ רכ"ח) דרש, מנין לעיקר תפילה בתוך המצות, מהכא, את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד. מדיני המצוה, מה שאמרו ז"ל (ברכות כו:) שחייב אדם להתפלל ג' פעמים ביום, שחרית ובין הערבים, ובלילה פעם אחת. הג' תפילות כנגד הקרבנות תיקנום, שבכל יום היו מקריבים במקדש תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים, ותפילת הערב גם כן תקנו כנגד איברי העולה של בין הערבים שהיו מתעכלין והולכים כל הלילה על גבי המזבח. ומפני שזאת התפילה של לילה היא כנגד ענין מהקרבנות שאינה חובה וכו' אמרו חז"ל (ברכות כו:) שאם נחת להתפלל יתפלל, ואם לאו אל יתפלל ואין עליו אשם בכך. ואף על פי כן נהגו ישראל היום בכל מקום להתפלל תפילת הערב בקבע בכל לילה. ואחר שקבלוה עליהם דרך חובה, חייב כל אחד מישראל להתפלל אותה על כל פנים. וכמו כן תקנו ז"ל בשבתות ובמועדים תפילה ד' והיא הנקראת תפילת מוסף, והיא כנגד הקרבן שהיה נוסף במקדש בזמן שהיה קיים. ועוד תקנו תפלה חמישית ביום הכיפורים לכד, לרוב קדושת היום, ובעבור היותו יום סליחה וכפרה והיא נקראת תפילת הנעילה. עד כאן.

נוסח התפילות עזרא ובית דינו תקנום

ממשיך החינוך (שם) בימי החול תקנו להתפלל י"ח ברכות הידועות בכל פינות ישראל, מלבד ברכת המינין שתיקן אותה שמואל הקטן בהסכמת רבן גמליאל ובית דינו, כדאיתא בברכות (דף כח:). וי"ח ברכות אלו סדרום חז"ל

כסדר שהן סדורות היום בפי כל ישראל, ג' ראשונות מספרות בשבח השם יתברך, וג' אחרונות הן הודאה להשם יתברך, וי"ב אמצעיות בהם כלולים צרכיהם של כל איש מישראל.

אחר כך לזמן רב נשכח כיוון סידורם, ושמעון הפקולי ידע אותם והסדירם על הסדר המכוון, כמו שסדרום עזרא ובית דינו. שבתחילת שאילת צרכיו, ישאל האדם דעת, כי הדעת היא ראש ואב לכל הקנינים, שאם אין דעת אין כלום, ואחר כך יבקש על התשובה, וכו' כמו שהן מסודרות. ובשבתות וימים טובים, כדי שלא להטריח על הציבור ביום שמחתם, תקנו להתפלל בהם ז' ברכות לבד, דהיינו ג' ראשונות וג' אחרונות וברכה אחת באמצע שבה מזכירין מענין היום, כל מועד ומועד ושבת כפי ענינו. זולתי ביום טוב של ראש השנה, שיש במוסף שלו ט' ברכות, ג' ראשונות ג' אחרונות וג' אחרות שהן מלכויות וזכרונות ושופרות, הכל כמו שמקובל בפי כל ישראל גם בפי התינוקות ואין צורך לאריכות בדברים אלו. אולם יש לך לדעת, כי בתפילת מוסף של ראש השנה יש דין מחודש משאר תפילות, ששליח ציבור מוציא בהן את הבקי ואת שאינו בקי, בשונה משאר הימים שאינו מוציא הבקי.

והעובר על זה ועמד יום ולילה בלא תפילה כלל, ביטל עשה, כדעת הרמב"ן ז"ל, וענשו גדול מאד שהוא כמסיר השגחת הש"י מעליו. עד כאן דברי החינוך בקצרה.

"וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם" (יא, יז)

עצירה האמורה כאן אינה רק מלשון צער אלא גם לשון סחיטה

אמר ריש לקיש (על פי גמרא תענית ח' סע"א), בזמן שהשמים נעצרים, לא הבריות בלבד מצטערין, אלא אף השמים והארץ מצטערין, שנאמר בשמים (כאן), "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם", וכתוב באשה (בראשית כ, יח), "כִּי עָצַר עָצַר ה'", מה עצירה האמורה באשה אינה אלא לשון צער, אף עצירה האמורה כאן, אינה אלא לשון צער.

בספר באר משה הביא מעשה שהיה בזמן ר' ישראל בעל שם טוב זצ"ל שהיתה עצירת גשמים. ועשו כמה תפילות וסליחות ולא ירדו גשמים. והיה שם איש תם והיה קורא קריאת שמע. וכשהגיע לפסוק, "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם" הגביה קולו. אמר לו ר' ישראל בעל שם טוב זצ"ל למה אתה מגביה את קולך בזה הפסוק, במקום שתקרא אותו בלחש. השיבו, הבנתי את הפסוק "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם", שהשם יתברך יעצור מלשון עצירת ענבים, שסוחטים אותם, כך השם יתברך יסחוט את השמים שירד כל הגשם בארץ, ולא יהיה עוד מטר בשמים. אחר כך ירדו גשמים. אמר ר' ישראל בעש"ט ז"ל לציבור, בתמימות של זה האיש, ירדו גשמים, שהיה מבין את הפסוק לשבח, במקום הפירוש הנכון שהוא קללה. ללמדנו, שהשם יתברך אוהב את ההולכים עמו בתמימות ובפשיטות, כנאמר (בראשית יז, א) "התהלך לפני והיה תמים". ועוד נאמר (דברים יח, יג) "תמים תהיה עם ה' אלהיך". ודוד המלך עליו השלום אמר (תהלים קא, ב) "אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי". ועוד נאמר (תהלים פד, יב) "לא ימנע טוב להולכים בתמים".

"וְשִׁמְתָם אֶת דְּבַרִּי אֱלֹהִים" (יא, יח)

דברי תורה הם סם חיים, ובהם ניצלים מיצר הרע

"ושמתם", נוטריקון סם תם, לפי שנמשלה תורה כסם חיים. וזהו שאמרו חז"ל (מגילה ג). שמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, כי כל האותיות יש להן בית אחיזה, ואילו השתים פורחות באויר, לרמוז על דבר זה שהתורה היא סם חיים, מעבר לגדרי הטבע.

ובמדרש תנאים (דברים פ"א פסוק י"ח) על פסוקנו כתוב, בראתי לכם יצר הרע שאין רע ממנו, היו עסוקין בדברי תורה ואינו שולט בכם. ואם פורשין אתם מדברי תורה, הרי הוא שולט בכם, שנאמר (בראשית ד, ז) "לפתח חטאת רובץ ואלריך תשוקתו". אבל אם רוצה אתה, ממשיך הפסוק "ואתה תמשל בו".

מעשה פלא עם הגאון ר' עקיבא איגר

ודע, שהאדם לומד ועוסק ועומל בתורה הקדושה, לא די שגורם לו שלא ישלוט בו יצה"ר, אלא שגם לכל הסובבים אותו גורם שיתעלו ויעלו בקדושה ובטהרה ויצליחו להתגבר על היצה"ר שבהם. וכמו שמסופר על הגאון הגדול ר' עקיבא איגר וזה דבר המעשה, עלטה כבדה אפפה את העיר פוזנא, שמי העיר כוסו בעננים שחורים ושלג כבד ניתך ארצה. בשעה זו שלאחר חצות, לא נראתה נפש חיה ברחוב, רק בביתו של רבי עקיבא איגר הבליוח אור קטן בחלון. ליד השלחן ישבו אב ובנו, האב הוא רבן של כל ישראל הגאון רבי עקיבא איגר, והבן הוא הגאון רבי שלמה איגר בעל גליון מהרש"א. הם גמעו דפי גמרא מבלי לחוש בקור ובשעות החולפות, כשהם מתעכבים מדי פעם להבין ענין עמוק. דפיקות חזקות נשמעו לפתע מן הדלת. רבי שלמה איגר התנער מלמודו, מי יכול לבוא בשעה כזו מאוחרת ובמזג אויר

כה קשה? שמא גוי שונא ישראל זומם לעשות רע לאב ובנו? בעוד רבי שלמה איגר חוכך בדעתו אם לפתוח, גברו הדפיקות ביתר עוז. רבי עקיבא איגר זקף ראשו מן הספר ואמר, כמדומני מישוהו נוקש בדלת אמר לבנו, חוששני שיהודי שרוי באיזו צרה, שהרי מי מסוגל לדפוק על הדלת כה מאוחר.

רבי שלמה ניגש אל הדלת, אך פתח אותה, ואל החדר התפרצו שתי נשים בוכיות. רבנו הקדוש הושיעא נא, צעקו בקולות מזויעים. רבי עקיבא איגר נרעד כולו, מה אירע? שאל בקול רך. נרגעו שתי הנשים קמעא, הצעירה ביניהן אמרה, זאת חמותי, אם בעלי שיחיה, ואני אשתו, ובגללו אנחנו כאן, הפריץ... קולה נחנק, היא פרצה בבכי קורע לבבות.

במטותא לספר הדברים לפי סדר, בקש רבי עקיבא איגר. כבשה הצעירה במאמץ רב את בכיה, ואחר פתחה וסיפרה, אנו גרים בכפר קטן לא הרחק מפוזנא, לפריץ יש אחוזות רבות, ואחת מהן החכיר לבעלי בו הקים פונדק ובית הארחה, מהם אנו שואבים את פרנסתנו. הפרנסה מצומצמת אמנם, אבל שבח לאל, אנו חיים. תקופה ארוכה חיינו בטוב, אך מזה כמה שנים החל הגלגל לסוב אחורנית, הפרנסה נתמעטה והלכה, עד שכמעט ולא היה לנו כדי חיותנו, קל וחומר לא לשלם את דמי החכירה לפריץ, והחוב הלך ותפח. כאשר ראה הפריץ שהחוכר היהודי לא משלם את החוב, שלח כמה התראות שיודרו לשלם לו את חובו, ואם לא, רע ומר יהיה גורלו. הלך בעלי אל הפריץ ושפך לפניו תחנונים, אינני גולן חלילה, לא אשתמט מן התשלום, אך מזלי הביש גרם לי שאיני יכול לעמוד בנטל לעת עתה. אני מבקש רק להרויח לי זמן, כדי שאוכל להשיג את הכסף. הפריץ נעתר, אתה מקבל בזאת ארכה, התשלום נדחה לעוד שלשה חדשים, אך לא יותר אפילו יום אחד.

מצבו של החוכר לא השתפר בכי הוא זה, ובכלות הזמן, לא עלה בידו לגייס אפילו מעט מזעיר מן הסכום הגדול. פקעה סבלנותו של הפריץ, וללא משפט תפס את החוכר היהודי והשליך אותו לבור כלא, שם משרתיו מענים אותו עינויים קשים.

היום בא הפריץ והתרה בבעלי, כי אם עוד יומים לא יוסדר החוב, גורלו נחרץ, הוא יוציא נשמתו מתוך יסורים קשים ביותר. סיימה האשה לספר את סיפורה הנורא, ופרצה היא וחמותה בבכי מר, ובבקשה מהרב הקדוש שיושיען.

צער רב הצטער רבי עקיבא איגר באותה שעה, חפץ הוא בכל מאודו לעזור להן, כי שאלה של פיקוח נפש כאן, אך מה יעשה, אל מי יפנה בשעה כה מאוחרת. ואף אם יתעכב למחר וינסה לעורר את לבם של עשירי פוזנא, ספק רב אם יוכל להמציא סכום גדול כזה. מרובים צרכי עם ישראל, מדי פעם הוא בא אליהם ומתרים, הפעם יטענו כנגדו עניי עירך קודמין. חשב רבי עקיבא איגר, וחיפש מוצא מן הסבך, ופתאום הבריק במוחו הגדול רעיון גאוני. קם רבי עקיבא איגר מתלמודו, התעטף בלבושו הרבני, נטל עימו את שבעים שנותיו ויצא לדרך.

להיכן הולך אבי מורי? שאל בנו רבי שלמה. נתחיל ללכת, ואחר כך נראה, ענה האב. לא שאל הבן שאלות, ופסע לצידו של אביו. השנים בוססו בשלג העמוק שנערם ברחובות פוזנא, שירכו רגליהם עד שיצאו מרחובותיה המרכזיים של העיר, הלכו בין תלוליות שלג ובוץ בסמטאות הצרות שבפאתי העיר. התקרבו אל משכנות הפשע, שם סובבו אנשי העולם התחתון, שסכנה לעבור שם אפילו באור היום.

לאחר שעה ארוכה של הליכה בבוץ ובשלג, הגיעו לסמטה חשוכה ומפחידה, כאן היו בתי המרוז וההימורים של העיר, שם שיחקו במשחקי מזל וכדומה. רבי עקיבא איגר עצר לרגע, אחר טיפס במדרגות של אחת המאורות החשוכות, והקיש בדלת הנעולה.

הדלת נפתחה כדי חרך צר, ראש מגודל שיער הציץ החוצה, היה זה אחד מפוחזי העיר. כאשר ראה את האורח, פרצה קריאת תדהמה מפיו. הוא סגר את הדלת ואץ רץ פנימה בצהלה פרועה. חברה, נחשו מי הוא האורח החשוב שהגיע אלינו? כל הפרועים נדהמו לרגע. "הרבינר של העיר", רבי עקיבא, צחק הפוחח, כנראה גם הוא רוצה לבלות איתנו ולחלץ עצמותיו. הם, גערו בו החברים, דרך ארץ, רבי עקיבא איגר ראבין חשוב הוא, מענין מה הוא רוצה מאתנו. ראשי החבורה ניגשו אל הדלת, לקבל בכל הכבוד את פניהם של הרב ובנו.

בפנים היו יישובים סביב שולחנות, עליהם נערמו סכומי כסף גדולים ששימשו להימורים משולחי רסן. צהלות שיכורים ושאגות פראיות עליונות של הוללים גסי רוח מילאו את החלל המצחין של המסבאה המעופשת. ענני עשן התמרו, אדי האלכוהול של המשקאות החריפים התמזגו יחד ותרמו למחנק כללי. אל מאורת צפעונים זו נכנס בצעדים שקולים גדול ענקי הרוח, הגאון הקדוש רבי עקיבא איגר. פתאום כמו נמוג העשן, אדי היין והשכר נתפוגגו וצהלות הצחוק נדמו באחת. שתי הדמויות המאירות נראו שונות כל כך, כשמש הזרחת מתוך ערימת רפש.

רצינות פתאומית כבשה את אוירת ההוללות, וסביב הרבנים הצטופפו עשרות לצים שלא הסכימו למראה מעין זה. תהיה רבה היתה על פניהם, מה רוצה הרב? שמא מבקש להטיף להם מוסר על מעשיהם הרעים? מן הסתם יעמוד ויאמר בפניהם דברי כיבושין כאילו יום הכיפורים היום. נגשו החבריא אל רבי עקיבא איגר ודברו אליו מתוך הכנעה גמורה. כבוד גדול הוא לנו היום שהרבי הגדול טרח ובה לבכדנו בנוכחותו. מבינים אנו שאם רבי קדוש כמו כבודו בא אלינו, אות הוא שיש לו דבר מה חשוב ביותר לדבר בפנינו, יאמר נא הרבי את דברו.

פסע רבי עקיבא איגר בצעדיו המתונים אל השולחן המרכזי שעמד באמצעה של המסבאה, ונשא דברו בפני קהל השומעים הבלתי שגרתי. במילים קצרות סיפר להם על גורלו המר של החוכר היהודי, ועל האסון הכבד שאירע לשתי הנשים העומדות בשעה זו ממש בביתו ומצפות לישועה. הוא גם הכביר במילותיו ותיאר את גודל המצוה הקדושה, "יכולים אתם לקנות את עולמכם בשעה אחת", סיים נרגשות.

דבריו הקדושים שבקעו מלבו הטהור, חצבו מסילות בלב האבן של פושעי ישראל. פתאום נבקעו החומות ומתוך הלבבות החלה נושבת רוח של טהרה. ההוללים החלו מפשפשים בצורות כספם, ואותן מעות שנאגרו על השולחן, התגלגלו עתה לעברו של רבי עקיבא איגר. איש לא נותר אדיש, גורלו של אח יהודי לא מוכר, נגע פתאום לכל הלבבות, והכל תרמו ותרמו. תמה מלאכת ההתרמה, אחד הנוכחים ספר את הכסף בדייקנות, וראו זה פלא, הסכום שהצטבר, היה זהה בדיוק לסכום שהחוכר חייב לפריץ, דמי פדיון שבויים בדיוק נמרץ.

רבי עקיבא איגר לא הסתיר את התרגשותו ושמחתו, ואפילו ההוללים כולם ראו עין בעין את יד ה', כיצד משמים נתגלגל הדבר שכל הסכום בדיוק נאסף, מבלי שנתכוונו לכך! צרור הכסף נמסר לידי הקדושות של רבי עקיבא איגר, והנוכחים ציפו לשמוע דברי תודה, והיו בטוחים שהביקור הסתיים לאחר שהוכתר בהצלחה מלאה. למרבה הפליאה, נותר האורח על עמדו, רוצה אני לומר לפניכם עוד כמה מילים. חלילה, אינני רוצה לקחת מכם אף פרוטה נוספת, אני מבקש לומר לכם דברי תוכחה! דעו לכם, כי מעשיכם הרעים הגדישו את הסאה, אתם עומדים עתה בפתחו של גהינם, אם תשובו עתה מוטב, ואם לאו, חלילה אתם כולכם אובדים וטובעים בשאול תחתית. האנשים כולם התאכזבו לשמע דברי התוכחה הנוקבים והקשים ששמעו אי פעם בחייהם.

קלסתר הטהור של רבי עקיבא איגר עטה רצינות עמוקה, מעיניו זלגו דמעות רותחות, והוא פנה אל הנוכחים ואמר בניגון מלא רגש ועדנה, רבותי, דעו לכם, כי אני, רבה של העיר, מרגיש מחויבות למצבו וגורלו של כל אחד מכם, האם יודעים אתם כמה פעמים ביום אני חושב עליכם? האם תוכלו לשער זאת בנפשכם? הלא תדעו כי רב אינו מיועד רק לפסוק הלכה לשואלים, אלא הוא גם מצווה לתת את דעתו על המצב הרוחני של כל אנשי עירו. כשאני רואה את מצבכם הרוחני הירוד, הסביר רבי עקיבא איגר וקולו נחנק בדמעות, עד כמה קרובים אתם אל עברי פי פחת, כלום יכולני לשתוק, והרי תפקידי להשיבכם למוטב. עתה שזכיתם והצלחתם נפש מיישראל, וכבר אמרו חכמים כל המציל נפש אחת מישראל כאילו הציל עולם מלא, פעלה המצוה בלבכם הקשה, וסדקה בו סדק רחב, עתה ידעתי שעת כושר היא, וראוים אתם לשוב בתשובה. שובו בנים שובכים, שובו לפני שתאחרו את המועד, רבי עקיבא איגר פרץ בבכי סוער, שובו בתשובה טרם יהיה מאוחר.

אותן בכיות ודמעות של רבי עקיבא איגר לא נותרו יחידות, אליהן הצטרפו עוד דמעות רבות שניגרו מעיניהם של רבים מן ההוללים שהרהרו בתשובה באותו מעמד. זעקות שבר רבות נשמעו במסבאה. כמה מראשי השועלים הוקירו רגליהם מאותו היום והלאה מאותו מקום והחלו נראים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

"וְלִמְדָתָם אֶתְּם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בִּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם וּבְלִכְתְּכֶם בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּכֶם וּבְקוּמְכֶם" (יא, יט)

ההבטחה שהתורה מחזרת על אכסניה שלה, היא רק כשפותחים לה את הדלת

ע"י לימוד התורה שאדם לומד עם בניו ממילא לא תמוש התורה מזרעו. וסיפר האדמו"ר רבי אברהם מרדכי מגור: כשהייתי בעיר וויען, שמעתי מפי בעל החפץ חיים שהקשה, הרי בגמרא (בבא מציעא פה.) נאמר, כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם, שוב אין התורה פוסקת מזרעו שנאמר (ישעיה נט, כא) "לא ימוש מפִּיךָ ומפי זרעך ומפי זרע זרעך מעתה ועד עולם". והרי אנחנו בני אברהם, יצחק ויעקב, שלושה דורות זה אחר זה, ואם כן מן הדין לא היתה צריכה התורה להיפסק מאיתנו לעולם?

הוא הקשה והוא תירץ, בגמרא שם נאמר, אמר רבי ירמיה מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניה שלה, התורה דופקת על הדלת, מבקשת להכנס, על כן מועיל הדבר שאם פותחים לה את הדלת, נותנים לה להכנס. אבל אם משאירים את הדלת נעולה, או אם דוחפים אותה לחוץ, בודאי שאין היא נכנסת ונשארת בחוץ.

"וּלְמִדָּתָם אַתֶּם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשַׁבָּתְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְכְךָ וּבְקוֹמְךָ" (יא, יט)

חינוך טוב הוא דוגמה האישית של ההורים וכן של המחנוכים

בספר בנועם שיח (מועדים) כתב כי אין לך חינוך טוב יותר לילד מאשר כשהוא רואה את אביו מתחנך בקביעות וצועד בדרכי ההשתלמות. מאידך, אין לך חינוך שלילי יותר מאשר זה הנובע ממי שהתנהגותו נוגדת את הנשמע מפיו. את דרשת רבותינו (יבמות קיד.) "...להזהיר גדולים על הקטנים" פירשו הקדמונים כך: 'להזהיר' מלשון זוהר. דהיינו ש'הגדולים' צריכים להזהיר, להאיר ולהקרין מאישיותם 'על הקטנים'! סיפור עם עתיק יומין מספר על מוכר כובעים שעבר ביער והתנמנם מתחת לאחד העצים. כשהתעורר גילה שכל כובעיו נעלמו, מלבד כובעו שלו. על ענפי העצים שסביבו הריעו בקול גדול קופים חבושי כובעים. מוכר הכובעים נופף באגרופיו והקופים חזרו אחריו. הוא רקע ברגליו והקופים אחריו. הוא איים בזעקות והקופים ניסו לחקות את קולו. ואז מרוב זעם ותסכול את השליך לקרקע את כובעו, הקופים חזרו אחריו והשליכו לרגליו את כל הכובעים... אמר פעם מחנך גדול להורים: "ילדים מעולם לא הצטיינו בקשב להוריהם... אבל אף פעם לא הפסיקו לחקות אותם. הם מוכרחים, כי אין להם דגמי חיקוי אחרים קרובים יותר". מכאן נוכל ללמוד - אומר הגרי"ש אלישיב זצ"ל - שכדי להיות מחנך טוב ולהורות את בניו ובני ביתו בדרך ה', אין צורך להרבות במילים, העיקר זה הדוגמא האישית. כשילד רואה את אביו מתנהג כיאות והולך בדרכי המוסר והמידות הטובות, אין לך חינוך טוב מזה.

מסופר כי בתלמוד תורה אחד נתנו לילדים הרכים שיציירו את אביהם. אחד צייר את אביו עושה קידוש, שני צייר את אביו יושב מול מחשב, אחד צייר את אביו יושב על כורסא ושותה קפה, אחד צייר את אביו מתקן את הבית, ואחד צייר יושב עם סטנדר ולומד תורה. כל ילד מתרשם מאביו בצורה אחרת. עלינו לדעת איזה ציור אנו מורשים לבנינו.

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

הפטרות זו היא השנייה משבעה שבתות של נחמה שמפטירין החל משבת שאחרי תשעה באב.

תוכן ההפטרות

ציזן חושבת שבגלל אורך הגלות, ה' שכח ועזב אותה, אבל ה' אומר לה שלא שכחה ותמיד היא לנגד עיניו להטיב לה, ובסופו של דבר יגאלנה גאולת עולם.

בניה ישובו לתוכה ויבנו את הערים החרבות ועם ישראל יהא מרובה, עד שהמקום יהא צפוף ודחוק, שכל אחד יאמר לשני, התרחק קצת שגם אני אוכל לשבת.

מלכי אומות העולם יגדלו את בני ישראל, השָׁרוֹת יניקו את בני ישראל, ואומות העולם יכנעו ויושפלו לפני בני ישראל.

הגוים שחשבו שאין תקומה לעם ישראל, יתן ה' את בשרם מאכל לחיות השדה ולעוף השמים.

ואז כולם יכירו שישראל הם עם ה', ולא גירש אותם לצמיתות, כאשר שקבלה גט כריתות מבעלה, אלא היא דומה לאשה שבעלה כעס עליה ועתיד להחזירה. כן ישראל גורשו בפשעיהם, וכשישובו בתשובה יושעו מיד.

ולכן ה' מתרעם מדוע אינכם שבים בתשובה וכי מטילים אתם ח"ו ספק ביכולתו יתברך? והלא במאמרו יתברך קרע את הים לפני בני ישראל, וביכולתו לשים נהרות למדבר.

הנביא ישעיה אומר שקיבל מאת ה' לשון צחה, ללכת ולהוכיח את ישראל, והוא מעיד על עצמו שכל יום ה' פותח את אוזניו להבין את הנבואה, והוא לא חשש ממכות ולא מכלימות שיכוהו או יכלימוהו, אלא בטח בה', לא פחד מהם

והוכיחם בלשון קשה כי ה' אתו, וכל אלו שאינם חפצים לשמוע בקול ה', הם יאבדו, והעבירה שעשו היא תייסר אותם, וימותו בעצבון וביגון. אך הסובל את חשכת הצרות והגלות והולך בדרך ה', הרי בטח בה' והוא יצילו.

כמו כן אומר הנביא לישראל שיסתכלו מהיכן באו, מאברהם ושרה שה' בירך אותם וגידלם, וכך יעשה לבניהם שה' ינחם אותם, ויהפוך את ציון וערי ישראל החרבות לגן עדן, ששון ושמחה ימצא בהן, תודה וקול זמרה.

ישעיה פרק מ"ט פסוק י"ד - פרק נ"א פסוק ג'.

י"ד כיון שארך זמן הגלות וישראל לא שבו לציון **וַתֹּאמֶר צִיּוֹן** לעצמה, סבורה אני, כי **[א] עֲזַבְנִי יְהוָה** וגם נדמה לי כאילו

(רש"י ורד"ק) **וְאֶרְנִי שְׂכַחְתִּי**: טו והשי"ת אומר לה, ח"ו שכך הוא: וכי **הִתְשַׁכַּח אֱשֶׁה עוֹלָה** עולל שלה, ולד רך שלה,

וכי תקשה לבה **מֵרַחֵם** ולא תרחם על **בֶּן-בִּטְנָהּ**, ואפילו אם יתכן באיזו פעם ש**גַם-אֱלֹהֵה תִשְׁכַּחְנָה** ויעזבו בניהם,

בכל זאת **וְאֵנֹכִי לֹא [נ] אֲשַׁכַּח**: טז **הֵן עַל-כִּפִּים [ג] חֲקִיתִךָ** רשמתי וחקקתי אותך על ידי הגלויה

עיונים והארות

כנגד י"ב שבטים, ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל, ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים ריהטון, ועל כל ריהטון בראתי לו שלשים לגיון, ועל כל לגיון בראתי לו שלשים נסתר, ועל כל נסתר בראתי לו שלשים קירטון, ועל כל קירטון בראתי לו שס"ה כוכבים כמנין ימות החמה, וכולם לא בראתי אלא בשבילך, ואת אומרת שכחתי ועזבתני. התשכח אשה עולה, כלום אשכח עולות ופטרי רחמים שהקרבת לפני. אמרה לפניו רבונו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, שמא לא תשכח לי מעשה העגל, אמר לה גם אלה תשכחנה, אמרה לפניו, רבונו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה הר סיני, אמר לה ואנכי לא אשכח (ברכות ל"ד).

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן וכו' - כלומר במה שהסתיר פניו ממני, הרי כאילו עזבני ואמר שם הוי"ה ברוך הוא - מה שְׁהָהּ והתקין אותי קָצָב המהוה ומתקן את בנו, עזבני דהיינו, עזב הוייתו וְתִקְוִי מה שקראני בני, "ואדני שכחתי" - כלומר ואף אם לא הייתי חשובה בעיניו אלא כעבד, שלכך נקט כאן שם אדנות (אדני) שהוא אדון הכל, עם כל זה שכחתי שאני עבדו ואינו מרחם עלי כדרך האדון המרחם על עבדו ומשיב, "התשכח אשה עולה" - דהיינו בנה הגדול כמו עולל (ילד רך), או אפשר שתשכח מלרחם בן בטנה שהוא הילד הקטן היונק ודבוק תמיד בבטנה - ואם גם אלה אפשר שתשכחנה איזה פעם, אנכי מעולם לא אשכחך (נשמת חיים לרבי חיים משאש זצ"ל).

ב. ואנכי לא אשכחך, הן על כפים וכו' - רבי סימון בשם רבי יוחנן, אמר הקב"ה לא אתם ולא נביאיכם שאלתם כראוי, אלא אם בקשתם לשאול הן על כפים חקותיך, כשם שאי אפשר לו לאדם לשכוח כפות ידיו, כך גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך. דבר אחר ואנכי לא אשכחך, דכתיב אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני (פסיקתא).

וּבִתְרֵנוֹם יונתן פי' בענין אחר וז"ל: האפשר דתתנשי אתתא ברה מלרחמא על בר מעהא מתיבא כנשתא דישראל ואמרת אם לית קדמוהי אתנשאה דלמא לא מתנשי לי ית דעבדית עגל דדהב אמר לה נביא אף אלן אתנשין מתיבא ואמרה ליה אם אית קדמוהי אתנשאה דלמא מתנשי לי ית דאמרית בסיני נעבד ונקבל מיתב ואמר לה מימרי לא ירחקינך.

ג. יש מי שפירש 'הן על כפים' על מצוות הצדקה הנעשית

א. וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עזבני ה' - מה כתיב למעלה מן הענין, פרשת מלך המשיח, כה אמר ה' בעת רצון עניתיך וגו', לאמר לאסורים צאו וגו' לא ירעבו ולא יצמאו וגו'... כי נחם ה' עמו וענייו ירחם, ואחר כך ותאמר ציון עזבני ה', לא היה צריך לומר אלא ותאמר ציון ואחר כך פרשת מלך המשיח, אלא כיון שראתה ציון שגלויות מתכנסים וכל ישראל והשמים והארץ שמחים, והיא אינה נזכרת, התחילה אומרת ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחתי, אמר ליה יש כלה בלא חופה, שאי סביב עיניך וראי וגו' (פסיקתא רבתא).

אַרְבַּעַה דברים שאל ירמיה את הקב"ה בשעה שפירש הימנו, על שתים השיבו ועל שתים לא השיבו, ואלו הם מאיסה וגעילה, עזיבה ושכיחה... אמר לו לך לרבך ולרבו של רבך משה רבן של כל הנביאים, כך אמרתי לו בסוף כל התוכחות, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים. הרי על שתים השיבו ועל שתים לא השיבו, כיון שראתה ציון שד' דברים שאל ירמיה מאת הקב"ה מאיסה וגעילה עזיבה ושכיחה, והשיבו הקב"ה על מאיסה וגעילה ולא השיבו על עזיבה ושכיחה, התחילה תובעת שתים, ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחתי.

דבר אחר ותאמר ציון עזבני ה' ושכחתי אינו אומר כן, אלא עזבני ה' וה' שכחתי, מהו ה' וה'? אמרה לו אפילו שתי מדות של רחמים שכתוב בך ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן עֲזָבוּ אוֹתִי וּשְׁכַחוּ אוֹתִי. דבר אחר עשה אותי הפקר לכל האומות, לקט שכחה ופאה, כמו שנאמר ובקצרכם את קצייר ארצכם וגו' לפני ולגר תעזוב אותם. דבר אחר עזבני ה' - טען אותי כמה פורעניות, כמו שכתוב עזוב תעזוב עמו...

אמר לו הקב"ה תורעמנין בני תורעמנין, אדם הראשון עסוק אני עמו לעשות לו עזר, שנאמר אעשה לו עזר כנגדו, והוא מתורעם עלי, האשה אשר נתתה עמדי היא ותנה לי... אף ציון כך היא עושה לי, אני עסוק להעביר את המלכיות מן העולם, ולא כבר העברתי בבל מדי ויון, ועומד אני להעביר מלכות הרביעית, והיא מתרעמות לפני ואומרת עזבני ושכחתי. (ילק"ש)

דבר אחר ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחתי, היינו עזובה היינו שכוחה, א"ר אלעזר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם אדם נושא אשה על אשתו זוכר מעשה ראשונה, ואתה עזבתני, אמר לה הקב"ה בתי, י"ב מזלות בראתי ברקיע

לזכרך תמיד [ד"א על כפים - מעל ענני כבוד] (רש"י) **חֹמְתֶיךָ**: ההרוסות (רד"ק) הם **נִגְדֵי תָמִיד** כדי לבנותן שוב (מ"ד):

מִתְּרוּ בְּנֵיךָ: כאשר ימהרו בניך לשוב בתשובה, אז אותם הפושעים שהם **מִתְּרוּ בְּנֵיךָ וּמִתְּרוּ בְּנֵיךָ** שהרסו והחריבו וגרמו לחורבן ולגלות **מִמֶּנּוּ יֵצְאוּ** שִׁיכְלוּ, שלא יהיה בך עד רשע ופושע (רד"ק): {יח} אומר השי"ת לציון: **שְׂאֵי-סִבִּיב עֵינֶיךָ**

[ד] **וְרָאִי אֵיךְ כָּלֶם כָּל בְּנִיךְ נִקְבְּצוּ בְּאוֹ-לֶךָ** מכל ד' רוחות העולם לציון **חֵי-אֲנִי** נשבע אני (רד"ק)

נָא-יְהִיזָה כִּי כָלֶם תתפארי בכל בניך **פְּעַרְי** [תכשיט יפה (מ"צ)] **תִּלְפָּשִׁי** כמלבוש יפה (מ"ד) [משובץ ביהלומים]

וּתְקַשְּׁרִים ותקשרי אותם עליך בקשר אמיץ **כַּפְלָה** השומרת תכשיטה שנתן לה החתן לשם קידושין (מלבי"ם): **יֵט פִּי** מעתה לא

תדאגי על **חֲרַבְתֶּיךָ וְשִׁמְמֶיךָ** ההרים החרבות והשוממות **וְאַרְצֶיךָ הִרְסֶיךָ** ועל ארצך ההרוסה **כִּי** יהיו כולם

עֲתָה מיושבות ומאוכלסות, עד שיהיה **הַתִּצְרִי** צר לך **מִיֹּשֵׁב** לשבת בהן מחמת הצפיפות **וְרַחֲקוּ** בקצה הארץ

מִבְּלָעֶיךָ המשיחיתים אותך, והיינו שלא יבוא בגבולך משיחית (רד"ק): **כִּי עוֹד יֵאמְרוּ** ותשמעי (מ"ד) **בְּאֲזִנֶיךָ** מה שיאמרו

בְּנֵי שִׁפְלֶיךָ הבנים שהיית שכולה מהם **צֶר-לִי הַמָּקוֹם** מרוב העם **נִשָּׂה-לִּי** גשה הלאה בעבורי **וְאַשְׁבָּה**

עיונים והארות

הגיהנם מיד מתיראין ישראל, ואומרים לפני הקב"ה רבונו של עולם שמא כשם שעשית עם אלו כך תעשה עמנו, ואומר להם הקב"ה מי אתם ואומרים לפניו אנחנו עמך ונחלתך ישראל, ואומר להם הקב"ה מי מעיד עליכם, ואומרים ישראל להקדוש ברוך הוא אבינו אברהם יעיד עלינו וכ"ו באותה שעה מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו ומביהק זיוון של ישראל מסוף העולם ועד סופו ואומר לו גבריאלי לפני הקב"ה, רבש"ע אם הוא רצונך יבואו כל העכו"ם ויראו בטובתן של ישראל, ואומר לו הקב"ה גבריאלי לא יבואו לראות כי כן אמר ישעיה הנביא (ישעיה כו) ה' רמה ירך בל יחזיון, ואמר גבריאלי לפניו רבונו של עולם לא כמו שאמר ישעיהו, אלא יבואו ויראו ויבשו שנאמר (שם) יחזו ויבשו קנאת עם אף אש צריך תאכלם, ואף כנסת ישראל אמרה לפני הקב"ה רבונו של עולם יבואו ויראו ויבשו שנאמר (מִיכָה ז) ותרֹא אוֹיְבֵי תִכְסֶה בֹשֶׁה. באותה שעה פותחת גיהנם את פיה ויוצאין כל העובדי כוכבים ומזלות ממנה ורואין בטובתן של ישראל ונופלין על פניהם ואומרים כמה נאה אדון וכמה נאה אומה זו שהקדוש ברוך הוא אוהב אותם ביותר שנאמר (תהלים קמד) אשרי העם שוכה לו אשרי העם שה' אלהיו (תנא דבי אליהו זוטא - פרק כא).

שְׂאֵי סביב עיניך וראי כלם- כל ניצוצות הקדושה וכל המלאכים הנעשים מהמצות, נקבצו- ניצוצות הקדושה מהקליפות יצאו קבוצים, והסניגורים בין ממצות עשה ובין מהעבירות שנהפכו לזכויות, כלם נקבצו באו לך, חי אני נאם ה'- כי הוא מקבץ נדחי עמו ישראל, כי כלם- בין המ"ע שאתה מקיים ובין העבירות שנהפכו לזכויות, כעדי תלבשי- חלוקא דרבנן, ותקשרים- לניצוצי הקדושה ליחדם יחוד גמור, ככלה- העליונה, שכנית עוזינו המלקטת ומבררת ניצוצי הקדושה. (נחל שורק אות ג).

בכפים, 'חקתיך', דבגלות הצדקה היא כמו קרבנות ומקרבת הגאולה, ועל זה 'חקתיך', כי גדלה מעשה הצדקה מאד מאד, ומה גם בגלות החיל הזה היא העולה למעלה, עכ"ל. וייתשב היטב לפי מה שכתבו גורי האר"י החי זצ"ל דעבירה אינה מכבה צדקה, ועל זה אמר 'הן על כפים' על אשר אתה עושה צדקה בכפים, 'חקתיך' בסוד וצדקתו עומדת לעד. [ותיבות 'הן על כפים' גימטריא כפרה, לרמוז שהצדקה מכפרת, ואמרו רז"ל (דברים רבה פרשה ה' אות ג') שמכפרת אף על המזיד. וזהו 'עשה צדקה וגו' נבחר לה' מזבח' (משלי כא, ג), שהקרבנות אינם אלא על השוגג]. (נחל שורק אות ב').

ד. **בשעה** שיאמר הקב"ה לציון קומי אורי כי בא אורך יאמר לפניו רבונו של עולם עמוד אתה בראש ואני עומד אחריו ואומר לה הקב"ה יפה אמרת שנאמר (תהלים יב) עתה אקום יאמר ה' ובמה היא שמחה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה שנאמר (ישעיה מט) "שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך חי אני נאם ה', כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה" באותה שעה מביא הקב"ה את אליהו ובן דוד צדקנו וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן בידיהם ונקבצין כל ישראל בפניהם והשכינה לפניהם והנביאים מאחריהם והתורה מימינם ומלאכי השרת משמאלם ומוליכין אותם אל עמק יהושפט ונקבצים כל העמים שם שנאמר (יואל ד, ב) וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצי חלקו ואל עמי ידו גורל... באותה שעה מביא הקב"ה את אליהם של עכו"ם ונותן בהם רוח ונשמה ואומר הקב"ה יעברו כל אומה ואומה היא ופסל שלה על הגשר של גיהנם ואז יעברו כולם וכיון שמגיעין על תוכה יהיה הגשר לפניהם כמו חוט ונופלין לתוך הגיהנם האלילים ועובדיהם וכיון שמגיעין לתוך הגיהנם הם ופסיליהם ורואין ישראל את כל העכו"ם ופסיליהם בתוך

שאוכל לשבת גם אני (רש"י, רד"ק): **כא** וְאָמַרְתָּ בְּלִבְךָ מִי יִלְד־לִי אֶת-אֱלֹהִים מִהִיכָן בָּאוּ עִם רַב כּוֹחַ, הֲרֵי יָמִים רַבִּים וְאֲנִי שְׂכֻלָּה [בל"י בנים] וְנִלְמוּרָה [בל"י אנשים] וְיִ"א מִבְּעַל (מלבי"ם) גִּלְגָּלִי | וְסוּרָה בְּנִי גָלוּ וְסָרוּ מִמֶּנִּי וְאֱלֹהִים מִי גִלְגָּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבִדִּי אֱלֹהִים הַבָּאִים מֵאִיפָה הֵם (מ"ד): **כב** כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה הִנֵּה אֲשָׁא אֲרִים אֶל-גּוֹיִם יָדָי לְרַמּוֹז לָהֶם שִׁיבִיאוּ אֶת בְּנֵי מִהְגּוּלָה | וְאֶל-עַמִּים [אשר לא ישמעו מיד (מלבי"ם)] אֲרָרִים נָפִי דָגַל לְרַמּוֹז לָהֶם שִׁיבִיאוּ בְנֵי מִהְגּוּלָה (רש"י), וְיִ"מ נֶס מִלְחָמַת גּוֹג וּמִגּוֹג שִׁשִּׁם יִפְלוּ בְנוֹפְלִים, וְאִזּוּ | וְהִבִּיאוּ בְנֵיךָ בְּחֻצָּן בְּכֶסֶם שְׁנוּשָׁאִים בּוֹ הַשְּׂרִים [במטוסים משוכללים] וּבְנִתֶיךָ שְׂמֻחָדוֹת לִשְׁבֶּת בְּכֶסֶם הַנּוֹ | **על-כֵּתָךְ תִּנְשָׂאנָה** יִשְׂאוּ אוֹתָם בְּכֶתֶף בְּכָבוֹד גָּדוֹל וּבְעֵדִינּוֹת לְאַרְצָם (מלבי"ם): **כג** וְהָיוּ מְלָכִים [ה] אֲמֹנִיךָ יִהְיוּ עֲסוּקִים בְּגָדוֹל בְּנִיךָ (מ"צ) [יעשו בִּיבִי סִיטָר] וְשָׂרֵי תִיָּהֶם וְהַשְּׂרִית שִׁלָּהֶם מִיִּנְיָקָתֶיךָ יִנְיָקוּ אֶת בְּנִיךָ וְיִ"מ שָׁהֶם יִגְנוּ בְּעֵדךָ מִכָּל פָּגַע (מלבי"ם) עַד שִׁלְבִּסוֹף אֲפִים אֶרֶץ יִכְרְעוּ וְיִפְּלוּ לְאַרְץ וְיִשְׁתַּחֲווּ לָךְ וְעַפְרָ רִגְלֶיךָ יִלְחָכוּ יִכְנְעוּ לָךְ כְּאִילוּ מִלְחָכִים עַפְרָ רִגְלֶיךָ וְיִדְעֶתְּ אִזּוֹ תִּדְעִי כִּי-אֲנִי יְהוֹה וְהִיכֹלֶת בְּיָדִי אֲשֶׁר לֹא-יִבָּשׁוּ מַעַתָּה קִנְיִי יִשְׂרָאֵל הַבּוֹטְחִים בִּי (רד"ק): **כד** הַקֶּבֶ"ה [ו] אֹמֵר: הִיָּקַח מִגִּבּוֹר כְּסָבוֹרִים אֹתָם, שְׂאִי אֶפְשֶׁר לִקְחַת מַעֲשׂוֹ הַגִּיבּוֹר אֶת הַמְּלָקוֹחַ [ז] הַשְּׂבִי שִׁלְקָה מִיַּעֲקֹב אֲבִינִי, וְכָפַל וְאָמַר וְאֵם וְכִי שְׂבִי צִדִּיק יִמְלֹךְ [בְּתִמְיָה], וְכִי סָבוֹרִים אֹתָם שְׂאִי לְמַלֵּט מִמֶּנִּי הַשְּׂבִי שֶׁל יַעֲקֹב הַצַּדִּיק, לֹא כֵךְ הוּא: **כה** כֹּה-כֹה | אָמַר יְהוֹה גַּם-שְׂבִי שְׂבִיד [ה] הַגִּבּוֹר יִקָּח מִמֶּנִּי, כִּי אֲנִי גִבּוֹר מֵהֶם וּמִלְקוֹחַ וְמֵה שִׁלְקָתוֹ עָרִיץ בְּעֵרִיצוֹת בְּלִי צַדִּיק יִמְלֹךְ וְיִצָּא מִיַּד הָעֶרֶץ (רד"ק בְּשֵׁם אֲבִיו) וְאֶת-יְרִיבֶךָ אֵלֶּיךָ שָׂרְבוּ אֹתְךָ וְהִצְרִי לָךְ (ע"פ מ"ד) אֲנֹכִי אֲרִיב עִמָּהֶם וְאֶת-בְּנֵיךָ אֲנֹכִי אוֹשִׁיעַ: **כו** וְהִאֲבִלְתִּי אֶת-מוֹנֶיךָ אֱלֹהִים שִׁקְיָנְטֵרוֹ אוֹתְךָ [הַבְּבָלִיִּים], אֹתָן אֶת-בְּשָׂרָם לַחִית הַשָּׂדֶה (רש"י) וְכַעֲסִים וְכִינְ עֲנָבִים אוֹ כִינְ פִּירוֹת, יִשְׁתּוּ הָעוֹפּוֹת מִדָּמָם (רד"ק) וְיִשְׁכְּרוּן וְהִיוּ שִׁיכּוֹרִים מִזֶּה (רש"י) וְיִדְעוּ כָּל-בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוֹה מוֹשִׁיעַךָ וְגִלְגָּלְךָ אֲבִיר הוּא חוֹזֵק וְתוֹקֵפוֹ (מ"ד) שֶׁל יַעֲקֹב: אֲמוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל שִׁיעֲשׂוּ תִשׁוּבָה כֹּה | אָמַר [ט] יְהוֹה אֲמַנֵּם הִרְחַקְתִּי אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל

עיונים והארות

ט. וְהִרְדִּיךָ כֶּתֶב וְז"ל: כֹּה אָמַר ה' אִי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אֲמַכֶּם - הִנֵּה אֲמַר יִרְמְיָהוּ שִׁלְחָתִיהָ וְאֹתָן אֶת סֵפֶר כְּרִיתוֹתֶיהָ אֵלֶיהָ, פִּירְשׁוּ הַמִּפְרָשִׁים כִּי יִרְמְיָה דָּבַר כִּנְגֵד עֶשְׂרֵת הַשְּׂבָטִים שֶׁנִּתְּן לָהֶם סֵפֶר כְּרִיתוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה מֵהֶם עוֹד מֶלֶךְ כִּי בִקְבוּץ גְּלוּיֹת נֶאֱמַר וְעַבְדִּי דָּוִד נִשְׂאִי לָהֶם, וְאָמַר וְלֹא יִחַצּוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת, אֲבָל לִיהוּדָה לֹא נִתְּן סֵפֶר כְּרִיתוֹת אֲלֵא כְּבַעַל שְׂמוּצִיא אֲשֶׁתּוֹ מִבֵּיתוֹ שֶׁקֶצֶף עָלֶיהָ אֲבָל לֹא נִתְּן לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת לִפִּי שֶׁעֲתִיד לְהַחְזִירָה אֵלָיו כֵּן יְהוּדָה עֲתִיד לְהַחְזִיר הַמַּמְלָכוֹת לוֹ, וְנוֹכַח לִפְרֹשׁ גַּם כֵּן לִפִּי שֶׁעֶשְׂרֵת הַשְּׂבָטִים לֹא שָׁבוּ בְּשׁוֹב הַגְּלוּת מִבְּבֶל וְעוֹד שֶׁמִּשְׁגָּלוֹ לֹא יִצָּאוּ מִמָּקוֹם גְּלוּתָם וְאֶרֶץ לָהֶם הַגְּלוּת מֵאֵד הִיא כְּאִילוּ נִתְּן לָהֶם סֵפֶר כְּרִיתוֹת וּבְנֵי

ה. הַגִּחְחִיד"א בְּקוֹנְטֵרַס הַתְּפִילוֹת כֶּתֶב שֶׁלִּמְצִיאָתָהּ חֵן יְכוּיִן לְשֶׁם מִפְרִי"ש הִיוּצָא מִפְּסוּק זֶה עִי"ש.
ו. וְהִרְדִּיךָ פִּירֵשׁ שְׂאוֹמוֹת הָעוֹלָם כְּבִיכּוֹל אוֹמְרִים הִיוּקָה וְכו' וְהַקֶּבֶ"ה מִשְׁבַּח כִּי כֹה אָמַר ה' וְכו'. עִי"ש.
ז. מִלְקוֹחַ - בְּמִ"ד פִּירֵשׁ שְׂבִי הַבְּהֵמָה נִקְרָא מִלְקוֹחַ, אֲמַנֵּם בְּמַלְבִּי"ם בְּפֶסֶט כ"ה לֹא מִשְׁמַע הִכִּי עִי"ש.
ח. וּבְתִרְגוּם יוֹנָתָן כֶּתֶב וְז"ל: אֲרִי כִּדְנָן אֲמַר יִי אִפֵּי עֵדָא דְּעֵדָא מִנִּיךְ עֲשׂוּ גִבְרָא יִתְנַסֵּב מִנָּה וְשִׁבִּיא דְּשִׁבָּא מִנִּיךְ יִשְׁמַעֲלָל גִּיתָנָא דְּאֲמִיר עָלֶיהָ עֵרוֹד בְּאִנְשָׁא יִשְׁתִּיזִיב וְיִת פּוֹרַעְנוֹתֶיךָ אֲנִי אֶתְפַּרַע וְיִת בְּנָן אֲנִי אֶתְפַּרַק.

(ע"פ מ"ד), אבל **אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם** [י] קבלה ממני **אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ בְּאוֹ מִי הֵם מְנוּשֵׁי** המלווים שלי **אֲשֶׁר-מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לֹא** כדי לשלם אתכם כפרעון חוב [האם יש לי חוב למישהו?] **הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבַפְּשָׁעֵיכֶם** ובעבור הפשעים שלכם (מ"ד) **שְׁלַחְתָּה אִמְכֶם** ואין השילוח מחמת שמאסתי בכם חלילה, אלא מחמת שמרדתם כנגדי (מלבי"ם) וכשתשיבו מעשיכם ותחזרו בתשובה, תיפדו (מ"ד): **בְּמַדּוּעַ** אתם מעכבים את הגאולה, שהרי אני מזומן לקבל אתכם בתשובה אם תשובו, וא"כ מדוע כי **בָּאתִי** להתקרב אליכם **וְאֵין אִישׁ** [יא] מכם פונה אלי **קָרָאתִי** לכם לשוב בתשובה ע"י הנביאים [שובו אלי ואשובה אליכם] **וְאֵין עֹנֶה** מי שמשיב לי שישוב בתשובה, וכי **הַקְצֹר קִצְרָה יָדִי מַפְדּוֹת** מלפדות אתכם **וְאִם-אֵין-כֹּחַ לְהַצִּיל** אתכם **הֵן בִּגְעַרְתִּי** הרי כשאני גוער **אֲחֲרִיב** אייבש את ה' **אֲשִׁים נְהָרוֹת לַמִּדְבָּר** יבש **תִּבְאֵשׁ דִּגְתָם** יסריחו הדגים **מֵאֵין מַיִם וְתָמָת בַּצִּמָּא** [יב] (רד"ק): **גְּשָׁאֲנִי רֹצָה** **אֶלְבִּישׁ** [ג] **שָׁמַיִם קִדְרוֹת** [יד] [חושך] כמו שעשיתי במצרים שהיה להם חושך שלשת ימים, ולא ראו אור מן השמים כאילו **וְשָׁק אֲשִׁים כְּסוּתָם** השק מכסה אותם (רד"ק): **דִּי יַעֲקֹב הַנְּבִיא אָמַר: אֲדַנִּי יִהְיֶה** שלחני להתנבא **וְנָתַן לִי לְשׁוֹן** צח הראוי לַמְּוֹדִים כדי **לְדַעַת לַעֲוֹת** לומר דבר בעיתו **אֶת-יַעֲקֹב** לתאב לשמוע את **דְּבַר ה'** (רד"ק), והיה **יַעֲר** מעורר אותי **בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר** [טז] ללכת להתנבאות **יַעֲר** והיה מעורר **לִי אֶת הָאֵזֶן לְשִׁמְעַ** הנבואה **בַּלְמוּדִים** כרב המעורר את תלמידיו לשמוע את דבריו (מ"ד): **ה' אֲדַנִּי** [טז] **יִהְיֶה**

עיונים והארות

גוער בים נעשה חורב ויבש והנהרות נעשות יבשות כמקום מדבר ר"ל אחריב העכו"ם הנמשלים למים רבים. תבאש דגתם - קבוצת הדגים תבאש מחסרון המים כי תמות בצמא ותבאש ורצה לומר אנשי העכו"ם יאבדו ולפי שהמשילים לנהרות אמר לשון הנופל ביובש הנהרות, עכ"ל. ועיין ברד"ק פסוק ג' שמשם המצודות חפר אוכל.

יג. וזכר המים (בפס' שעבר) והאוייר (שבפס' זה) לפי שהם יסודות, ואם ביסודות יעשה חפצו כ"ש בנבראים מהם (רד"ק).

יד. אלביש שמים קדרות, אמר רפרם בר פפא א"ר חסדא מיום שחרב בית המקדש לא נראה שמים בטהרו שנאמר אלביש שמים קדרות (ברכות ז').

טז. והרד"ק פירש בענין אחר וז"ל: יעיר בבקר בבקר - אולי היו נבואותיו במראות הלילה והיה כאלו האל העירו בבקר והנבואה, או פי' בבקר בבקר יום אחר יום כי לא היתה הפסקה בנבואתו שיהיה בלא נבואה חדש או ימים. יעיר לי און - הנה תקן פי לדבר ואזני לשמוע כלמודים, כמו שאמר ה' אלהים נתן לי לשון למודים.

טז. אדני, אלהים - אמר שני פעמים ה' אלהים ועוד אמר וה' אלהים, הן ה' אלהים, לפי שהיה מדבר על הנבואה והנבואה תבא לנביא באמצעו המלאכים הנקראים אלהים (רד"ק).

יהודה שבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ארבע מאות ועשרים שנה, ואע"פ שיהודה לא גלה עדין הנביא דבר על העתיד ונחמה שמנחם את ישראל שהם בזה הגלות שישבו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשובם האל ישיב שבותם, ואמר כנגד יהודה "אי זה ספר כריתות", כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כאשר שבתם פעם אחרת כי אין ביני וביניכם ספר כריתות ובשובכם ישונו גם כן שאר השבטים כי דוד ימלוך על ישראל כלו, וכן אמר יחזקאל הנה אני לוקח את עץ יהודה אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחר, ואע"פ שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול וארך גלות מאד והנה ישיב אותם עם שבט יהודה, והאם היא הכנסה והכלל והבנים הם הפרט והנה לא נמכרתם ואינכם צריכים לכסף בפדותכם אלא עונותיכם היו דמי המכירה והתשובה תהיה כסף הפדות.

י. אי זה ספר כריתות - אמר שמואל באו עשרה בני אדם וישבו לפניו, אמר להם חזרו בתשובה, אמרו לו עבד שמכרו רבו והאשה שגרשה בעלה יש לזה על זה כלום, אמר לו הקב"ה לנביא, כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה (סנהדרין ק"ה).

יא. מדוע באתי ואין איש, א"ר יוחנן בשעה שהקב"ה בא לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס, שנאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה (ברכות ו').

יב. ובמצודת דוד פירש בענין אחר, וז"ל: בגערתי - כשאני

פְּתַח-לִי אָזֶן לשמוע דברי הנבואה [שאמר "את מי אשלח"] **וְאֶנְכִי לֹא מְרִיתִי** לא סירבתי מליך בשליחותו **אַחֲרָי**
לֹא נְסוּגָתִי לא חזרתי לסרב דבר, אלא אמרתי 'הנני שלחני' (רש"י): **וְאֵת יְהוָה** הגב שלי (ת"י) וגופי (מ"ד) **נָתַתִּי לְמַפִּים**
וּלְחַיִּי ושער לחיי וזקני **לְמַרְטִים** [לתולשים] ולא חששתי מלחוכים (רד"ק) **פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי עֵינֵי יְדֵי מַכְלָמוֹת**
וְרֶק [יז] מידי המחורפים והיורקים עלי (מלבי"ם): **וְאֶדְנִי יְהוָה יַעֲזֹר-לִי** אם יקומו עלי (רש"י) א"נ להקים את נבואתי
עַל-כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי התביישתי בדברי נבואתי לאמרם בפרהסיא (רד"ק) **עַל-כֵּן שָׁמַתִּי פָנִי כַּחלְמִישׁ**
וְאָרַע כי ידעתי **כִּי-לֹא אֲבוֹשׁ** אתבייש, כי ידעתי שיתקיימו דברי (רד"ק): **חַהֲקֵב"ה**
קָרוֹב לִי מַעֲדִיקִי לְקוֹתִי בְּדִין (רש"י) **מִי שְׂרוּצָה יָרִיב אֶתִּי נַעֲמָדָה יַחַד** אני והוא, וכפל ואמר וכן
מִי-בַעַל מִשְׁפָּטִי שְׂרוּצָה לְבֹא עִימִי בְּמִשְׁפָּט **יִגֹּשׁ אֵלַי** ובטוח אני שלא יוכל לי (מ"ד): **ט הֵן בְּאֵמַת אֶדְנִי יְהוָה**
יַעֲזֹר-לִי וא"כ **מִי-הוּא אֲשֶׁר יִרְשִׁיעֵנִי** ויחייב אותי **הֵן כָּלָם** העומדים עלי לסתור דברי (רד"ק) **כַּבְּגָד יִבְלוּ**
עֵשׂ [תולעת הבגדים (רש"י)] **יֹאכְלֵם: מִי בָכֶם** אשר הוא **יֵרָא יְהוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל**
עֲבָדָיו [יח] הנביא, ואף **אֲשֶׁר** עד עתה **הֵלֵךְ חֲשָׁכִים** בחשכת הצרות והגלות ולא הלך בדרך ה' **וְאֵין נִגְהַ** [אור]

עיונים והארות

ולפעמים מכים אותם בעצמו באמצע הריב, אף על פי שכל כוונתו לעשות שלום ביניהם, וזה דומה לכלימות ורוק של המעשה של רבי מאיר (תנופה חיים).

יח. מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו - אמר רבין בר רב אדא אמר רב חסדא, כל הרגיל לבוא לבית הכנסת ויום אחד לא בא הקב"ה משאל עליו, שנאמר מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו יבטח בשם ה' וישען באלקיו, אם לדבר מצוה הלך נוגה לו, ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו, מאי טעמא דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח.

דבר אחר, מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו, זה אברהם, אשר הלך חשכים, ממספוטמיא ומחברותיה, ואין נוגה לו, ומי היה מאיר לו, הקב"ה היה מאיר לו בכל מקום שהוא הולך. יבטח בשם ה', ומצאת את לבבו נאמן לפניך.

דבר אחר מי בכם ירא ה' זה אליעזר, שומע בקול עבדו, שהיה עבדו של אברהם אבינו, אשר הלך חשכים בשעה שהלך לביא את רבקה, ואין נוגה לו, ומי היה מאיר לו, הקב"ה מאיר לו בזיקים וברקים. יבטח בשם ה', ויאמר ה' אלקי אדוני אברהם. דבר אחר מי בכם ירא ה', בשעה שישראל נכנסים לצרה הם אומרים להקב"ה גאל אותנו, והקב"ה אמר להם יש ביניכם ירא שמים, והם אומרים לשעבר בימי משה, בימי יהושע, בימי דוד, בימי שמואל, אבל עכשו כל שאנו הולכים היא מחשכת לנו והולכת, שנאמר אשר הלך חשכים. אמר להם הקב"ה בטחו בשמי והוא עומד לכם, שנאמר יבטח בשם ה', ולמה שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו, (ילק"ש).

יז. יש לפרש את הפסוקים על פי המסופר בתלמוד ירושלמי (סוטה פ"א ה"ד): רבי מאיר היה נוהג לדרוש בבית הכנסת של חמת בכל ליל שבת, והיתה שם אשה שנוהגת היתה לשמוע את הדרשה, פעם אחת האריך רבי מאיר בדרשה, וכשהלכה האשה לביתה ורצתה להיכנס מצאה שהנר כבה. אמר לה בעלה: היכן היית? אמרה לו: הלכתי לשמוע את הדרשה.

אמר לה בעלה: כה יעשה לי אלקים וכה יוסיף, שאת לא תכנסי לבית עד שתלכי ותירקי בפני הדרשן. צפה זאת רבי מאיר ברוח הקודש ועשה את עצמו כחושש בעיניו ואמר: כל אשה היודעת ללחוש על העין תבוא ותלחוש, אמרו לה שכנותיה: הנה הגיע הזמן שתשובי לביתך; עשי את עצמך לוחשת על עינו ותירקי לתוך עינו. באה לרבי מאיר: אמר לה: כלום יודעת את ללחוש על העין? מרוב פחד אמרה: לא. אמר לה: אם כן, תירקי לי בעין שבע פעמים, ויהא לי לרפואה. לאחר שירקה אמר לה: לכי ואמרי לבעלך: אתה אמרת לי לירוק פעם אחת, ואני ירקתי שבע פעמים.

וזוהו שרמז כאן בפסוק: "ה' אלקים נתן לי לשון לימודים" - שיש לי לשון לימודים לדרוש בפני הצבור, "יעיר לי אוזן לשמוע" - שבאים לשמוע את דרשתי, "אחור לא נסוגותי" - אפילו שהדרשה נתאחרה לא נסוגתי אחור עד גמר הדרשה, ועד שיעור כזה ש"פני לא הסתרתי מכלימות ורוק", אלא אדרבה אני בקשתי ממנה ושמתי פני שתרק עלי.

ומה שאמר "גוי נתתי למכים ולחיי למורטים", פירושו הוא שלפעמים האדם נכנס לתווך שלום כשיש ריב בין איש לרעהו,

לֹא יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה שְׁתָּבֵא לוֹ הַיְשׁוּעָה וַיִּשְׁעַן בְּאֱלֹהָיו וַיֹּהֲיֵה טוֹב לוֹ (רד"ק): **יֵהֱ הֵן כָּלְכֶם** היינו רובכם (רד"ק) אינכם שומעים בקול הנביא וקִדְחִי אִשׁ מבעירים חמת ה' מֵאֲזֵרֵי מחזיקים וּיְקוֹת בניצוצות אש גדולים לָכוּ | והסתלקו מן העולם בְּאוֹר אֲשַׁכֶּם כי באש שבערתם וּבְזִיקוֹת ובאותן ניצוצות שִׁבְעֵרְתֶם ע"י עברותיכם, היא תשרוף אתכם מִיְדֵי הֵיתָה-נָּאת הרעה לָכֶם [ולא במקרה (פ"ד)] לְמַעַצְבָּה בעצבון וביגון הַשְּׁכָבוֹן תמותו, ולא יהיה לכם כח לקום לפני אויבכם (רש"י ורד"ק): **א שִׁמְעוּ אֵלַי רְדֹפֵי צֶדֶק** המחזירים לעשות צדק מִבְּקִשֵׁי יְהוָה הַפִּיטוֹ אֶל-צוֹר הסלע אשר חָצַבְתֶּם ממנו, והוא אברהם וְאֶל-מִקְבַּת נקבת ה' בֹּר שִׁנְקִרְתֶּם [יש] שנבקעתם ויצאתם ממנו, והיא שרה (רש"י ורד"ק): **ב הַפִּיטוֹ אֶל-אֲבִרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל-שָׂרָה תַחֲוֹלְלֶכֶם** אשר ילדה אתכם **כִּי-אֶחָד** היה בעולם מאמין באלהי עולם וקִרְאָתוֹ וגדלתיו וְאֲבָרְכָהוּ וברכתי אותו וְאֲרַבְּהוּ והרבתי אותו, וכשם שהוא היה יחיד וגדלתו, כן אגדל אתכם שאתם יחידים לי (רש"י): **ג כִּי-נָחָם יְהוָה צִיּוֹן** ה' ינחם את ציון וְנָחַם כָּל-חֲרַבְתֶּיהָ ישוב ויכונן כל המקומות החרבות בה וַיִּשֶׁם מִדְּבָרָהּ השומם בְּעֶרְן כגן הנטוע והפורח כגן עדן, וכפל ואמר וְעֲרַבְתִּיהָ [כמו מדברה (רש"י)] השומם שגדלים בו קוצים וסנאים ודרדרים, יחפך להיות בְּנֵן-יְהוָה וְשִׁשְׁוֹן וְשִׁמְחָה [נ] יִמָּצֵא בָּהּ בציון תוֹדָה והודאה על הנסים והנפלאות וְקוֹל זְמִרָה שישבחו את המקום ב"ה (ע"פ מלבי"ם):

עיונים והארות

עלה לארץ ישראל וראה רוב השפע אשר שם, נצטער מאוד עד שנתעלף, כשנתיישבה דעתו אמר אדרבה בזה אמצא נוחם ותקוה. משל למה הדבר דומה למינקת שחלה תינוקה, הנה בודאי שהיא עושה כל מאמץ לשמור על חלב דדיה שלא יפסק, אבל אם חלילה התינוק מת אז עושה כל כדי שהחלב ייפסק, והנמשל אילו רצה הי"ת לעזוב אותנו חלילה עד נצח, היה מסיר את השפע מהארץ אבל כאשר אנו רואים שלא פסק ולא חדל השפע, זאת לנו לעד נאמן שישב ה' את שבותינו להשיבנו על אדמתנו ולהניקו מברכתו, וזה שאומר הכתוב "כי נחם ה' ציון" ע"י שמקיים "וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה'", ומזה ראינו כי לעתיד "ששון ושמחה ימצא בה" (פתח השער).

יט. מסופר על המגיד ממזריץ', שכאשר היה ילד בן חמש שנים, פרצה שריפה בבית הוריו וכלתה את כל אשר בו. ראה הילד את אמו הממוררת בבכי ואמר לה: מדוע בוכה את על רכוש שנשרף? הן ה' נתן וה' לקח.

לא על הבית והרכוש אני בוכה - השיבה האם - מצטערת אני על מגילת היוחסין שלנו שנשרפה, במגילה זו מיוחסת משפחתנו עד לרבי יוחנן הסנדלר, מצאצאי דוד המלך. אל תצטערי אמא - ניחם אותה הפעוט - מבטיח אני לך מגילת יוחסין חדשה שתתחיל בי...

כ. יש לדקדק מדוע פתח הכתוב בלשון עבר וסיים בלשון עתיד? ונראה לבאר ע"פ המסופר על הרמב"ן ז"ל שכאשר